

INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI

**VVBRANÉ KRIMINOLOGICKÉ A PRÁVNÍ ASPEKTY
DOMÁCÍHO NÁSILÍ**

**Dva příspěvky k problematice domácího násilí v České republice
(empirické poznatky a rozbor vybrané právní problematiky)**

Odpovědná řešitelka: PhDr. Milada Martinková, CSc.

Spoluřešitelka: Mgr. Radka Macháčková

Technická spolupráce: Jana Smetanová

Tento text neprošel jazykovou korekturou a je určen pro studijní účely.

Neprodejné

Praha 2001

ISBN 80-86008-98-3

© Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001
www.kriminologie.cz

Předmluva

Předkládaná publikace zaměřená na problematiku domácího násilí má dvě části. První z nich je věnována především empirickým poznatkům o případech fyzického domácího násilí, které byly zjištěny v rámci tří autorkou provedených terénních šetření (M. Martinková: Fyzické domácího násilí v oblasti hlavního města Prahy v roce 1999 - kriminologické aspekty, str.4).

Druhá část je věnována vybrané právní problematice týkající se domácího násilí a podává hlavně přehled o českých právních normách upravujících a postihujících násilné jednání uvnitř rodiny (konkrétně mezi dospělými heterosexuálními partnery /či manžely/) a současně nastiňuje některé návrhy na změny či doplnění stávajících právních předpisů (R.Macháčková: Domácí násilí - některé právní aspekty, str.83).

**Fyzické domácí násilí v oblasti hlavního města Prahy v roce 1999 –
kriminologické aspekty**

PhDr. Milada Martinková, CSc.

OBSAH

1. Úvod	7
2. Cíle a předmět výzkumů	12
3. Případy fyzického domácího násilí mezi dospělými členy rodiny, které byly zaznamenány v roce 1999 v Praze jako přestupky proti občanskému soužití	13
3.1. Cíle šetření, použitá metoda, soubor respondentů.....	13
3.2. Vybrané souhrnné údaje o oficiálně zaevidovaných přestupcích, které spáchali občané Prahy v roce 1999.....	14
3.3. Případy fyzického násilí v partnerském páru (mezi manžely, druhem-družkou, bývalými manžely)	17
3.4. Případy fyzické násilí mezi členy užší rodiny (mezi dospělými dětmi a rodiči, mezi dospělými sourozenci, prarodiči a vnoučaty).....	20
3.5. Případy fyzické násilí mezi členy širší rodiny.....	23
3.6. Některé názory členů přestupkových komisí na problematiku fyzického násilí v rodině projednávanou při přestupkových řízeních	26
3.6.1. Názor členů přestupkových komisí na vliv přestupkových řízení na výskyt násilí v rodinách.....	31
3.7. Souhrn.....	31
3.8. Závěr.....	36
4. Případy fyzického násilí dospělých proti dětem a mladistvým v rodině v Praze - poznatky pracovníků orgánů sociálně právní ochrany dítěte za rok 1999	39
4.1. Cíle šetření, použitá metoda, soubor respondentů.....	39
4.2. Fyzické násilí dospělých vůči dětem a mladistvým v rodině.....	40
4.2.1. Dospělí původci fyzického násilí proti dětem a mladistvým v rodině.....	40
4.2.2. Děti a mladiství jako oběti fyzického násilí dospělých členů rodiny.....	43
4.3. Děti a mladiství jako původci fyzického násilí v rodině.....	45
4.4. Názor pracovníků orgánů sociálně právní ochrany dítěte na vývoj míry násilí mezi členy rodiny	47
4.5. Souhrn.....	48
4.6. Závěr.....	50
5. Fyzické násilí v pražských rodinách - výpovědi žáků učilišť a středních škol (výsledky sondy)	51
5.1. Cíle šetření, použitá metoda, soubor respondentů.....	51
5.2. Fyzické násilí rodičů v rodině vůči respondentům.....	52
5.2.1. Fyzické trestání respondentů rodiči.....	52
5.2.2. Druhy fyzických trestů a další formy fyzického násilí rodičů proti respondentům v rodině.....	53
5.3. Obavy respondentů z fyzického násilí vůči jejich osobě v různých prostředích.....	55
5.3.1. Obavy respondentů z fyzického násilí v rodině	55
5.3.2. Obavy respondentů z fyzického násilí v různých prostředích mimo rodinu.....	56

5.4. Zjevná poranění a pohmoždění respondentů po záměrném fyzickém násilí proti jejich osobě v rodině a mimo okruh rodiny.....	58
5.4.1. Zjevná poranění a pohmoždění respondentů po záměrném fyzickém násilí v rodině (nejen ze strany rodičů).....	58
5.4.2. Zjevná poranění a pohmoždění respondentů po úmyslném fyzickém násilí v různých prostředích mimo okruh rodiny	59
5.5. Respondenti jako svědci fyzického násilí mezi svými rodiči	61
5.6. Fyzické násilí respondentů proti rodičům.....	62
5.7. Fyzické násilí sourozenců respondentů proti rodičům.....	66
5.8. Souhrn a závěr.....	66
6. Závěr.....	70
7. Literatura a další prameny informací.....	74
8. Summary	78
Přílohy:	
Příloha č. 1.	
Domácí násilí v ČR - vybrané údaje o klientech některých neziskových organizací, které se speciálněji zabývají pomocí především dospělým obětem domácího násilí (ROSA, BKB, Elektra).....	79

1. Úvod

Domácímu násilí - tedy násilným jednáním, která se odehrávají mezi členy rodiny a která bývají u nás jen v některých případech označována za trestné činy - není dosud v České republice věnována náležitá pozornost, i když oproti předcházejícím letům neleží již tak úplně mimo oblast zájmu veřejnosti. Otázkou domácího násilí se začínají v současnosti přece jen pomalu zabývat i některé státní orgány a instituce. Reagují tak na předcházející upozorňování na závažnost tohoto sociálně nežádoucího jevu především pracovníky neziskových organizací, kteří se setkávají v praxi u svých klientů s násilím v rodině a s jeho následky.

Ve shodě se zahraničními poznatky informace některých našich, především pak neziskových, pracovišť totiž již dříve naznačily, že i v České republice násilí v rodinách s velkou pravděpodobností nepatří k zcela okrajovým jevům. Jeho oběťmi podle zatím dostupných informací byly a jsou hlavně ženy a děti, i když různá šetření ukazují, že rovněž muži jsou i u nás oběťmi tohoto typu násilí⁴ až^{7,12}. Předpokládá se, že právě tak jako v zahraničí jde v České republice v případě domácího násilí o jev latentní, který je ve svých krajnějších podobách součástí skryté kriminality.

Přesnější rozsah výskytu jevu domácího násilí v populaci České republiky však není dosud znám a údaje o některých druzích tohoto násilí, např. páchaných na starých lidech, chybí téměř úplně^{2/}. V České republice dosud není dostatek takových terénních šetření, která by byla provedena na reprezentativním souboru respondentů a která by i na potřebné odborné úrovni postihla tento jev v naší populaci souhrnněji, případně mnohostranněji. Aspekt domácího násilí nesleduje v České republice ani policejní statistika, v níž se každoročně celostátně eviduje výskyt trestné činnosti. Nezachycuje se v ní totiž, zda pachatel a oběť trestného činu byli v blízkém příbuzenském vztahu, a nelze tudíž zjistit výskyt násilí v českých rodinách ani v rovině evidované trestné činnosti^{x/}. Údaje o domácím násilí neposkytuje ani pravidelně zpracovávaná statistika přestupkového chování, v níž se eviduje takové chování občanů, které sice není kvalifikováno jako trestný čin, ale má takovou sociální závadovost, že jeho pachatelé mohou být ze zákona postiženi různými druhy sankcí.

Zatím spíše ojedinělé výzkumy k domácímu násilí realizované v České republice v poslední době a provedené i na větším souboru populace se spíše soustředily na zjišťování postojů a názorů obyvatel. Výsledky těchto výzkumů např. naznačily, že česká společnost je značně tolerantní ve svých postojích jak k různým podobám domácího násilí mezi partnery, tak i při používání tělesných trestů při výchově dětí¹. Autoři jiného výzkumu, kteří se zajímali i o osobní zkušenost respondentů s domácím násilím, uvedli, že asi 16% dotázaných osob, které se rozhodly o svých zážitcích vypovídat (cca 850 jedinců), mělo nějakou osobní zkušenost s partnerským domácím násilím¹¹. Výsledky monitorování výskytu domácího násilí

^{x/} Pokud mohou být učiněny odhady výskytu domácího násilí z policejní statistiky, pak jen velice rámcově a jen u některých trestných činů, např. u tr. činu vraždy: zde vzhledem k tomu, že policie vyčleňuje při evidenci vražd mimo jiné vraždy motivované osobními vztahy. Tak např. v roce 2000 bylo policejními statistikami zaznamenáno v ČR nejméně 321 obětí vražd, z nich se stalo minimálně 62% jedinců starších 19 let (tj. 199 osob) oběťmi vraždy či pokusu o ni, která byla motivována osobními vztahy (kdy u vražd motivovaných osobními vztahy se dá předpokládat, že se do velké míry /přesněji však ze statistiky neurčitelné/ týkají osob ve vztahu k pachateli příbuzných). K červenci 2001 bylo policejní statistikou zaznamenáno v ČR minimálně 105 obětí vraždy či pokusu o ni; mezi nimi bylo nejméně 49,5% osob starších 19 let obětí vraždy motivované osobními vztahy (52 jedinců)³.

v Ostravě¹², údaje ze zpráv o činnosti některých neziskových organizací věnující se domácímu násilí^{8,9,10}, některá další dílčí šetření^{6,13} zatím naznačují, že fenomén domácího násilí se pravděpodobně i v naší republice vyskytuje nezávisle na materiálním zázemí rodiny, ve které byl zaznamenán a existuje asi i nezávisle na vzdělání, profesi a věku aktérů. Hlavně poznatky neziskových organizací z praxe pak dokládají, že následky domácího násilí mohou být i v naší populaci pro jeho oběti, nejen v oblasti tělesné, velmi závažné^{6,8 až 10,14} (viz též příloha č.1).

Vedle výše zmíněných výzkumných aktivit a vedle snahy pomáhat konkrétním obětem násilí, byla v České republice v oblasti domácího násilí vyvíjena v posledních několika letech i další různorodá činnost. Hlavně neziskové organizace se na jedné straně zaměřily prostřednictvím vzdělávacích, osvětových a publikačních aktivit na to, aby odborná i laická veřejnost byla k problému domácího násilí citlivější. Na druhé straně se tyto organizace snažily a dosud snaží o prosazení některých změn a úprav v oblasti legislativy, která se týká násilného chování uvnitř rodiny tak, aby lépe vyhovovala současné realitě a praxi. Snahy o změny v oblasti legislativy probíhají jak v rámci úsilí zlepšovat postupně postavení obětí trestné činnosti vůbec, tak po víceméně samostatné linii. K těmto snahám neziskových organizací o prosazení změn v dané oblasti se postupně začínají připojovat, jak se zdá, i některé státní subjekty.

Jako příklady aktivit směřovaných v České republice ke zcitlivění veřejnosti k problému domácího násilí lze uvést např. uspořádání čtyřtýdenního semináře k tématu násilí na ženách v r. 1998-99 neziskovou organizací ProFem pro právničky působící v praxi, pracovní setkání „Pomoc obětem domácího násilí“ v roce 1999 pořádané Bílým kruhem bezpečí. V roce 2001 proběhl např. seminář věnovaný násilí na seniorech v Olomouci²⁵, konference „Domácí násilí-staré problémy, nová řešení?“ pořádaná hlavně ženskými neziskovými organizacemi⁵⁰, realizovala se dvě diskusní setkání k tématu násilí v rodině organizovaná ministerstvem práce a sociálních věcí¹⁹ a některé další akce. Naposledy uvedené ministerstvo a rovněž ministerstvo vnitra otevřely na internetu stránky k problematice domácího násilí. Na internetu poskytují rozsáhlejší informace k tomuto tématu i ženské organizace (www.profem.cz).

Zaměstnanci organizací, které pracují s oběťmi domácího násilí, procházejí také nejrůznějšími stážemi a školeními v zahraničí^{8,20} a vyvíjejí rovněž vlastní vzdělávací a informační činnost v ČR v dané oblasti. Plánuje se rovněž výcvik policistů pro působení i v oblasti domácího násilí²⁸.

V posledních letech byly vydány různé druhy publikací, včetně příruček pro odborníky i laiky, týkající se domácího násilí v jeho různých podobách (násilí proti dětem, starým lidem, pomoc obětem tohoto násilí apod.)^{14 až 18}.

Různorodou činnost pokud jde o oblast domácího násilí vyvíjí v posledních letech Bílý kruh bezpečí. Ten mimo jiné otevřel v září 2001 telefonickou poradenskou linku speciálně pro oběti domácího násilí. Rovněž informuje veřejnost o problematice domácího násilí prostřednictvím svého zpravodaje. Formuluje a zveřejňuje také nejrůznější podněty ke změnám u nás platných právních norem vztahujících se k násilnému chování uvnitř rodiny^{21 až 24}. Akce směřující k prosazení změn v legislativě týkající se násilí v rodině vyvíjejí i další neziskové organizace, především pak ženské (např. z řad Koordinačního kruhu prevence násilí na ženách) hlavně předkládáním peticí a různých návrhů změn^{9, 26}.

Zdá se však, že pozornost zatím, i když logicky, je orientována v České republice v oblasti domácího násilí na jeho oběti, protože od nich se zájem o uvedený problém začal odvíjet. Je však zřejmé, že zatím směřuje hlavně k obětem ženského pohlaví, a to především v rámci tzv. partnerského násilí^{x/}, zatímco např. problematika domácího násilí v rovině obětí seniorského věku², osob zdravotně hendikepovaných⁶ či v rovině násilí dětí /včetně těch dospělých/ vůči rodičům apod. stojí zatím spíše v pozadí. Také otázky týkající se původců tohoto násilí a jejich možné nápravy se dosud v České republice nijak výrazněji neřeší. Pravděpodobně se této tematické začne věnovat více pozornosti v souvislosti s již výše zmíněnými dlouhodobějšími snahami prosadit postupně i legislativní změny týkající se oblasti násilného chování mezi členy rodiny u nás.

Tyto návrhy reagují mimo jiné i na skutečnost, že v České republice platný trestní zákon neobsahuje skutkovou podstatu trestného činu zahrnující všechny činy, které lze označit jako domácí násilí, která by byla ve vztahu speciality k dalším trestným činům uvedeným v zákoně. Domácí násilí je podle platných právních norem posuzováno jako jednotlivé přestupky nebo jednotlivé trestné činy. Často naplňuje skutkovou podstatu některého z trestných činů proti rodině a mládeži, proti životu a zdraví, proti svobodě a lidské důstojnosti nebo činů hrubě narušujících občanské soužití (podrobněji k vybrané právní problematice domácího násilí v ČR viz dále druhá část této publikace „Domácí násilí - některé právní aspekty“).

Přesto, že v mnoha zemích dochází postupně ke změně náhledu na jev domácího násilí (a to v tom smyslu, že pokud člen rodiny ohrožuje svým násilným chováním zdraví a život dalších členů rodiny, nemůže jít „jen“ o jeho ryze soukromou záležitost), je tento jev dosud ještě mnohde bagatelizovaný a ignorovaný. K tomuto stavu přispívá jistě i předpokládaná vysoká latence tohoto jevu.

Vysoce latentní povaha domácího násilí je daná skutečností, že se většinou odehrává v soukromí domovů, obvykle beze svědků. Vede to k tomu, že riziko jeho odhalení je nízké. Jeho podoba a rozsah všeobecně zůstávají mimo možnosti přesnějšího poznání. Podle některých zahraničních odhadů jen asi 4 - 27% případů domácího násilí je ohlášeno policii³¹. Oproti jiným trestným činům má domácí násilí zvláštnosti, které znesnadňují jeho poznávání, prevenci i případný trestní postih.

Konstatuje se, že domácí násilí je velmi komplikovaný fenomén. Z kriminologického hlediska je specifický tím, že ho lze charakterizovat konstelací mnoha rizikových faktorů. Mezi nimi lze uvést např. tyto³²:

- a) Přítomnost emoční vazby (obvykle silné) mezi pachatelem a obětí,
- b) Opakovanost násilí, které není dost dobře možné podrobit veřejné kontrole (děje se za zavřenými dveřmi a nikoli na veřejně kontrolovatelném místě).
- c) Toto násilí je obtížné udržet pod kontrolou jen pomocí právních sankcí a zastrašování, mimo jiné i proto, že se předpokládá, že většina tohoto násilí zůstává neodhalena.

^{x/} Z mnoha zahraničních výzkumů vyplývá, že v rámci partnerského násilí existuje mnohem větší míra výskytu domácího násilí vůči ženám než vůči mužům. Ve výzkumech bývá zjišťován u partnerského domácího násilí poměr cca 90 % obětí mezi ženami a cca 10 % mezi muži²⁹ a bývá konstatováno, že riziku domácího násilí bývají vystaveny ženy po rozchodu s násilným partnerem právě tak jako ženy přímo žijící s násilníky^{27,30}.

- d) Logika zastrašení kriminalizací mnohdy u domácího násilí ztroskotává, protože zde často nepůsobí kalkulace pachatele o zisku z rizikového chování, ale ve hře bývají spíše silné emoce, kognitivní zkreslení apod.
- e) Dále se uvádí, že v případě některých druhů rodinného násilí (např. mezi partnery), je někdy velmi těžké jednoznačně stanovit, kdo je skutečná oběť a kdo skutečný pachatel.
- f) Oběťmi (i pachateli) domácího násilí se mohou stát téměř všichni členové domácnosti atd.

Kriminogenní faktory spjaté s genezí násilí v rodině jsou různé a lze je sledovat jak v osobnostní sféře původců násilí a jejich obětí, tak v prostředí, v němž se násilí odehrává³³.

Zvláštní pozornost vyvolávají, i po již několika dekádách zájmu odborné veřejnosti v různých zemích o fenomén domácího násilí, zatím neuspokojivě zodpovězené otázky týkající se kriminalizace tohoto jevu a otázky účinnosti právních sankcí v této oblasti. Je zřejmé, že není např. zatím dostatek poznatků o tom, do jaké míry právní sankce mohou efektivně kontrolovat domácí násilí a jaká jejich míra má odstrašující účinky a za jakých okolností³².

Problémem v této oblasti jsou i stále nedostatečné poznatky o vztahu mezi vlivem právních sankcí a neformální sociální kontroly (např. pomocí sociální stigmatizace pachatele násilného chování v rodině apod.). Má se rovněž za to, že dosavadní poznatky o pachatelích tohoto druhu násilí a o jejich různých typech (např. na jedné straně těch jedinců, kteří páchají násilí jen doma a jinak jsou naprosto bezúhonní a na druhé straně těch, kteří jsou násilní jak v rodině, tak i mimo ni) je stále nedostatek a nemají dostatečnou kvalitu³². Všeobecně se pak v posledních letech požaduje i kontinuální vyhodnocování účinnosti zatím existujících programů zaměřených na nápravu pachatelů domácího násilí, aby se zjistilo, co je vlastně v této oblasti účinné^{34,35}.

Přitom se poukazuje na nedostatky dosud provedených experimentálních vyhodnocování účinnosti nápravných, obvykle krátkodobých a alternativních programů pro pachatele domácího násilí, která jsou zatížena mnoha metodologickými chybami²⁷. Rovněž se upozorňuje na nedostatečné prozkoumání působení exogenních vlivů (např. sociální koheze apod.) na účinnost právních i neprávních sankcí za páchané domácí násilí³².

Příčinu nedostatečného poznání všech těchto skutečností ve sféře domácího násilí vidí někteří autoři v absenci kvalitních teorií, které by pomohly formulovat hodnotné výzkumné strategie, které by přinesly poznatky využitelné v praxi^{32,36}.

Zdá se však, že velkým problémem je dosud při poznávání domácího násilí, včetně poznávání výzkumného, také jeho samotná definice a následně pak i operacionalizace této definice, které způsobují mimo jiné problémy i při srovnávání výsledků výzkumů v dané oblasti, a to jistě nejen pokud jde o otázky kriminalizace³⁷. (Podrobněji pak k některým definicím domácího násilí hlavně v souvislosti s právní problematikou viz dále druhá část této publikace věnovaná právním aspektům domácího násilí.)

Jak již bylo naznačeno, domácí násilí je pokládáno za poměrně zvláštní, samostatný a složitý fenomén. Jeho mimořádnost plyne ani tak ne z toho, že jde o násilí, ale spíše z toho, vůči komu a za jakých psychologických okolností je uplatňováno^{38,39}.

Násilí v soukromí může mít mnoho podob - od nadávek, urážek, až po vydírání psychické, ale i ekonomické, omezování osobní svobody, všechny projevy fyzického násilí, včetně znásilnění a vraždy. Patří sem i vyhrožování ublížením nebo zanedbávání.

Obecně může být za domácí násilí považováno jakékoli jednání, které má za cíl uplatnění moci nebo kontroly nad osobou, ve vztahu k níž pachatel může nebo někdy v minulosti mohl být považován za osobu blízkou. Jak již bylo uvedeno, zahrnuje různorodé projevy hrubého chování agresora či agresorky k oběti. Jen někdy bývá ojedinělé, spíše jde o opakované násilí, které se postupně stává běžnou součástí vztahu mezi násilnickou osobou a její obětí.

Jak již bylo naznačeno, oběťmi (i pachateli) domácího násilí se mohou stát téměř všichni členové rodiny. Může jít o násilí mezi manžely (ale i ex-manžely), partnery, sourozenci, rodiči a dětmi (oboustranně, včetně násilí dospělého vůči starému rodiči, často z různých důvodů bezbrannému či závislému). Dá se též konstatovat, že ačkoli problém domácího násilí má mnohé společné rysy, každá jeho oblast (násilí mezi partnery, násilí proti starým lidem, násilí vůči ženám, vůči hendikepovaným osobám v rodině nebo násilí vůči dětem apod.) či jeho různé roviny (např. psychické týrání, fyzické ubližování, zanedbávání apod.) mají svoje specifika.

Lze též konstatovat, že v mnoha zemích celého světa dochází postupně k určitému posunu v náhledu na „privátnost“ fenoménu domácího násilí za poslední desetiletí. Tento posun je patrný jak z oficiálních mezinárodních dokumentů např. z Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy (z roku 1985) o násilí v rodině a směru jeho kontroly³³ a dalších^{34,40}, tak i z témat, kterými se výzkumy v této oblasti zabývají a které směřují do donedávna zcela nedotknutelných tzv. soukromých teritorií jednotlivců.

Zdá se potom, že současná snaha hlouběji poznat fenomén domácího násilí rovněž v České republice reaguje jak na potřeby naší dnešní reality, tak i na požadavky vyplývající ze závěrů mezinárodních dokumentů.

Jak již bylo řečeno, o výskytu domácího násilí v naší současné populaci se zatím v souhrnu mnoho neví. Lze však předpokládat, že i u nás jde o jev latentní, který zatím zůstává do velké míry skryt poznání. Protože ale i v České republice se s případy tohoto násilí vedle pracovníků neziskových organizací setkávají i zaměstnanci nejrůznějších státních institucí (od pracovníků police, soudů, sociálních služeb až po zaměstnance správních úřadů), rozhodli jsme se zmapovat i některé tyto případy domácího násilí. Konkrétně nás zajímaly případy, které byly obsaženy v přestupkové agendě a které byly projednané v rámci přestupkových řízení na správních úřadech (místní, obvodní úřady). Rovněž nás zajímaly případy násilí v rodině z poznatků orgánů sociálně právní ochrany dítěte (dále též oddělení péče o rodinu a dítě /OPD/).

Jako další pramen poznání jevu domácího násilí jsme při našem mapování tohoto jevu zvolili i vlastní výpověď respondentů (žáků učilišť a středních škol) o případném násilí mezi členy jejich rodiny.

Protože pro postih některých případů násilí v rodině mohou být používány i u nás některé právní předpisy, součástí této publikace je ve zvláštní kapitole i přehled vybraných českých právních norem upravujících a postihujících násilné jednání uvnitř rodiny.

2. Cíle a předmět výzkumů.

Cílem výzkumů bylo přinést vybrané empirické poznatky o případech *fyzického domácího násilí* v současné pražské populaci;

A) zjistit v určité rovině pohledu (případy násilí, se kterými se setkaly správní úřady), jak asi početný může tento sociálně nežádoucí jev být v rámci období jednoho roku (1999) na vymezeném územním teritoriu (Praha) a zjistit, jaké jsou jeho některé charakteristiky.

Podrobněji jsme se zaměřili na ty případy, kde bylo násilí prokázáno, ale vzhledem k latentní povaze domácího násilí jsme věnovali pozornost i některým případům důvodného podezření na toto násilí. Údaje o případech domácího násilí jsme získali od příslušných oddělení obvodních a místních úřadů zabývajících se přestupky a od orgánů sociálně právní ochrany dítěte /OPD/.

Byl sledován výskyt správními úřady zaznamenaných případů;

- fyzického násilí mezi dospělými členy rodiny (údaje z přestupkové agendy), a to podle následujícího členění:

a/ fyzické násilí mezi partnery (manžely /případně bývalými manžely/, druhem a družkou),

b/ mezi dospělými členy užší rodiny

c/ mezi dospělými členy širší rodiny

- fyzického násilí dospělých v rodině proti 0-18 letým dětem (poznatky orgánů sociálně právní ochrany dítěte)

- fyzického násilí 0-18 letých dětí proti členům rodiny (především poznatky orgánů sociálně právní ochrany dítěte)

Za fyzické násilí bylo považováno použití fyzické síly proti členovi rodiny /konkrétnější specifikace viz dále jednotlivé kapitoly/. Předmětem zkoumání bylo fyzické násilí v rodině jednak vzhledem ke své evidentnosti, a tím lepší výzkumné uchopitelnosti, a jednak pro možnou závažnost následků fyzických napadení pro oběť násilí ve formě různých poranění.

Do našeho sledování nebylo zahrnuto sexuální násilí. Případy domácího násilí mezi členy rodiny ze soudních agend nebyly předmětem našeho výzkumu. Důvody viz dále.

B) Cílem jednoho našeho výzkumu bylo také zjistit prostřednictvím dotazníkové sondy údaje o fyzickém násilí a některých jeho formách v rodinách žáků pražských učilišť a středních škol (mladiství, případně mladí dospělí, N=231), kteří o něm sami vypovídali (self-report).

Sledovali jsme především 1. fyzické násilí používané rodiči vůči svým potomkům, 2. fyzické násilí mezi rodiči dětí (partnerské násilí) 3. fyzické násilí dětí vůči rodičům, 4. respondentovo vnímání rodiny jako místa fyzického bezpečí.

Následující část publikace věnovaná empirickým poznatkům o domácím násilí je členěna do kapitol podle toho, z jakých zdrojů byly údaje o fyzickém násilí mezi členy pražských rodin získány.

3. Případy fyzického domácího násilí mezi dospělými členy rodiny, které byly zaznamenány v roce 1999 v Praze jako přestupky proti občanskému soužití.

3.1. Cíle šetření, použitá metoda, soubor respondentů

Jednou z oblastí, ve které jsme se rozhodli zajímat o fyzické domácí násilí v Praze, byly přestupky, konkrétně přestupky proti občanskému soužití (§ 49 odst. 1 písm. c/ zák. č. 200/1990 Sb.^{x/}). Volili jsme sledování přestupkového chování, protože jsme se domnívali, že v této rovině právního postihu bude oficiálně zaznamenáno a případně i projednáno v současné době více případů násilného chování mezi členy rodiny než v oblasti trestně právní. Předpokládali jsme rovněž, že v dané rovině získané informace budou dostatečně rozsáhlé pro účely našeho šetření, tj. získat na vymezeném území o fyzickém domácím násilí mezi dospělými jedinci z určitého zorného úhlu alespoň nějaký ucelenější přehled.

Uvedenou problematiku /netýkala se sexuálního násilí/ jsme zkoumali v rámci dotazníkového šetření, a to dotazníkem, který byl speciálně sestaven pro účely našeho výzkumu a sledoval přestupkové chování občanů zpětně za období jednoho kalendářního roku 1999. Se žádostí o vyplnění dotazníku jsme se obrátili na obvodní a místní úřady všech správních částí hlavního města Prahy, které se přestupky zabývají. Těch bylo v době našeho šetření celkem 57: Praha 1-15 a dalších 42 městských částí. Dotazník vyplnili pracovníci, kteří se přestupkovou agendou na uvedených úřadech zabývali (obvykle vedoucí přestupky se zabývající složky).

Protože se v oficiálních ročních výkazech o přestupcích projednávaných orgány místní správy nezaznamenává zvláště přestupkové chování, ke kterému došlo mezi členy rodiny, respondenti procházeli zpětně za požadovaný rok všechny zaznamenané přestupky na svém úřadě. Údaje statistického rázu o přestupcích týkajících se fyzického násilí mezi členy rodiny zaznamenávali do dotazníku podle námi zadaných požadavků.

Dotazník byl konkrétně zaměřen v přestupkové agendě obvodních a místních úřadů (v Praze za rok 1999):

- 1) na zjištění celkového počtu případů fyzického domácího násilí, které byly oficiálně zaznamenány,
- 2) na zjištění množství případů fyzického domácího násilí, které tyto úřady ve vymezeném časovém období jednoho roku projednaly a vyřídily,
- 3) na zjištění dalších dostupných údajů o vybraných vyřízených případech fyzického domácího násilí (zvláště pak těch nezastavených, u kterých bylo násilí dokázáno), a to podle následujícího členění: a/ fyzické násilí mezi partnery (manžely /případně bývalými manžely/, druhem a družkou), b/ mezi dospělými členy užší rodiny (mezi dětmi a rodiči, sourozenci, prarodiči a vnoučaty) a c/ mezi dospělými členy širší rodiny (např. mezi tchýní a zetěm, bývalým manželem a současným manželem ženy apod.).

^{x/} Pojem přestupku: přestupkem je zaviněné jednání, které porušuje nebo ohrožuje zájem společnosti a je za přestupek výslovně označeno v tom nebo jiném zákoně, nejde-li o jiný správní delikt postížitelný podle zvláštních právních předpisů anebo o trestný čin... (zákon č. 200/1990 Sb.)

Přestupky proti občanskému soužití: (§ 49 zákona č. 200/1990 Sb.): 1. Přestupku se dopouští ten, kdo a) jinému ublíží na cti tím, že ho urazí nebo vydá v posměch, b) jinému z nedbalosti ublíží na zdraví, c) **úmyslně naruší občanské soužití vyhrožováním újmou na zdraví, drobným ublížením na zdraví, nepravdivým obviněním z přestupku, schválnostmi nebo jiným hrubým jednáním.**

Dotazník ve své závěrečné části rovněž umožňoval respondentům uvést samostatný doplňující komentář k problematice domácího násilí, kterou se na svém úřadě při přestupkových řízeních zabývají. Vyplněné dotazníky jsme zpět dostali poštou, případně jsme si dotazníky od respondentů vyzvedli osobně. Celkem jsme získali údaje od 56 z 57 oslovených pražských obvodních a místních úřadů. (Dotazník vyplnilo 44 žen a 12 mužů.)

Spolupráci s námi odmítl jen jeden obvodní úřad, a to Praha 3. Z tohoto důvodu budeme dále mluvit o minimálních počtech zjištěných případů fyzického násilí v rodině, kvalifikovaných jako přestupkové chování.

3.2. Vybrané souhrnné údaje o oficiálně zaevidovaných přestupcích, které spáchali občané Prahy v roce 1999.

Naším šetřením zjištěný minimální počet přestupků dospělých osob v oblasti fyzického domácího násilí, které byly oficiálně evidovány orgány místní správy v Praze v roce 1999, a způsob jejich projednání, je uveden v tabulce č. 1. Přitom je třeba konstatovat, že na 21 dotázaných místních a obvodních úřadech během zmíněného roku nebyly zaznamenány úředně žádné přestupky vztahující se k fyzicky násilnému chování mezi členy rodiny.

V tabulce č. 1 uvedený **minimální počet 1022 zaevidovaných přestupků** týkajících se fyzického domácího násilí v Praze v roce 1999 tvořil 6,4% všech v témže roce v Praze zaznamenaných /došlých/ přestupků vymezených zákonem č. 200/1990 Sb. o přestupcích (Celkem za Prahu v uvedeném roce bylo zaznamenáno 16 036 přestupků-viz tabulka č.2.)

Tabulka č. 1.

Minimální počty oficiálně zaznamenaných přestupků týkajících se fyzického domácího násilí v roce 1999 v Praze a způsob jejich projednání. Údaje se týkají jak partnerského násilí, tak násilí mezi dospělými členy širší i užší rodiny. (Údaje 56 obvodních a místních úřadů hl.m. Prahy, bez údajů ObÚ Prahy 3.)

Počty PŘESTUPKŮ týkajících se fyzického domácího násilí v roce 1999 v Praze (v rámci § 49 odst. 1 písm. c/ zák. č. 200/1990 Sb.):		
z nich:	abs.	%
a) odloženo	588	57,5
b) projednáno a zastaveno	173	16,9
c) projednáno a rozhodnuto o sankci	212	20,7
d) projednáno, podáno odvolání a v roce 1999 odvolání vyřízeno	19	1,9
e) projednáno, podáno odvolání a v roce 1999 odvolání nevyřízeno	11	1,1
f) blíže nám nespecifikováno	19 ^{a/}	1,9
celkem PŘESTUPKŮ	1022	100

^{a/} V těchto případech nebylo sděleno, zda bylo přestupkové řízení odloženo nebo jakým způsobem byly přestupky vyřízeny

V tabulce č. 1 uvedený minimální počet **vyřízených**^{x/} případů přestupkového chování týkajícího se fyzického násilí v pražských rodinách v roce 1999 (**404 přestupků**: body b-d v uvedené tabulce č. 1) tvořil **18,2%** za uvedený rok v Praze vyřízených přestupků proti občanskému soužití podle § 49 odst. 1 písm. c) zák. č. 200/1990 Sb. (celkem za celé hlavní město ČR 2219 vyřízených přestupků podle tohoto ustanovení). - viz tabulka č. 2.

Tabulka č. 2

Vybrané údaje o přestupcích oficiálně evidovaných v roce 1999 v Praze. (Zdroj: Magistrát hl. m. Prahy - Roční výkaz o přestupcích projednávaných orgány místní správy).

Přestupkové chování občanů v Praze v roce 1999 (Zákon č. 200/1990 Sb.)	
celkový počet přestupků došlých během roku 1999	16 036
celkem projednaných přestupků proti občanskému soužití § 49/ 1a-c)	2 536
projednané přestupky podle § 49/1c)	2 219

Z tabulky č. 1 je rovněž patrné, že k **zastavení** přestupkového řízení, týkajícího se fyzického domácího násilí v Praze, došlo minimálně v **173 případech**, které jsme zaznamenali při našem šetření na zdejších správních úřadech. Přestupkové řízení bylo tedy zastaveno u 42,8% případů z minimálního počtu 404 v roce 1999 vyřízených přestupků týkajících se fyzického domácího násilí. Nejčastěji, a to v 59% těchto zastavených případů, došlo k zastavení přestupkového řízení u partnerského fyzického násilí, dále ve čtvrtině případů u násilí mezi členy širší rodiny (25,4%) a v 15,6% u případů tělesného násilí mezi členy užší rodiny - viz tabulka č. 3.

Tabulka č. 3

Minimální počty případů zastavení přestupkových řízení týkajících se fyzického násilí mezi členy rodiny. (Údaje 56 obvodních a místních úřadů hl.m.Prahy, bez údajů ObÚ Praha 3.)

Počty PŘÍPADŮ zastavení přestupkového řízení (fyzické násilí mezi členy rodiny)							
Fyzické násilí:	mezi partnery (manželé atd.)		mezi členy užší rodiny		mezi členy širší rodiny		
případy, kdy útočníkem byl (a)	muž	žena	muž	žena	muž	žena	CELKEM PŘÍPADŮ:
počty PŘÍPADŮ:	82	20	18	9	29	15	173

Z tabulky č. 1 je rovněž zjevné, že nejčastěji, a to v nejméně u 57,5% z minimálního počtu 1022 v Praze během roku 1999 evidovaných případů fyzického domácího násilí, došlo k **odložení** přestupkového řízení (**588 přestupků**). Znamená to, že těmito případy násilí

^{x/} Vyřízení přestupků - přestupkové chování bylo projednáno a bylo rozhodnuto o vině či nevině původce násilí a byly případně uděleny sankce nebo bylo o přestupkovém chování jednáno a přestupkové řízení bylo **zastaveno** z důvodů v zákoně uvedených. Za vyřízené označujeme případy, které správní úřady projednaly a ukončily v roce 1999 pravomocným rozhodnutím.

v rodině se přestupkové komise z v zákoně uvedených důvodů, na rozdíl od zastavených věcí, vůbec nezabývaly.

K odložení přestupkového řízení při násilí v rodině (podle sdělení většiny našich respondentů - pracovníků přestupkových komisí, kteří k dotazníku připojili svůj vlastní komentář /N=13/), dochází nejčastěji proto, že oběť násilí, nepodá kvalifikovaný návrh na jeho projednání v zákonné tří měsíční lhůtě ode dne spáchání přestupku^{x/}. Přitom důvodů k nepodání návrhu bývá podle respondentů mnoho, mimo jiné i povinnost uhradit náklady řízení v paušální částce 500 Kč ze strany navrhovatele v případě zastavení přestupkového řízení (k čemuž podle zkušeností účastníků naší ankety, dochází dosti často, protože přestupek bývá páchan bez přítomnosti svědků, dochází pak k důkazní nouzi a spáchání přestupku není obviněné osobě prokázáno). Jindy nedojde k podání návrhu na projednání přestupku např. proto, že sankce, která by byla za přestupek uložena násilníkovi by rovněž postihla oběť násilí (společně užívané finance s násilníkem při peněžitě sankci), jindy jde o pocit napadené osoby, že přestupkové řízení by nepomohlo ke zlepšení vztahu v rodině, ba právě naopak - a to hlavně u osob bydlících ve společné domácnosti. Dále důvodem nepodání návrhu bývá nemožnost oběti násilí odstěhovat se od útočnicka (nedostatek ekonomicky dostupného bydlení), jindy víra v to, že se zase všechno časem urovná a situace v rodině se uklidní, strach z pomsty útočnicka atd.

V dále uváděné tabulce č. 4 jsou obsaženy z praktického hlediska důležité údaje (např. pokud jde o výcvik profesionálů pro práci v oblasti domácího násilí) o tom, kdo oficiálně byl pro správní orgány prvním zdrojem informací o výskytu fyzického násilí mezi členy rodiny. Uvedené údaje ukazují, kdo buď přímo s touto skutečností přicházel jako první do styku např. v bytě, kde k násilí došlo, nebo komu jako vůbec prvnímu byla oficiálně poskytnuta informace o výskytu tohoto násilí. Z tabulky je zřejmé, že minimálně ve čtyřech pětinach případů byla tímto prvním oficiálním kontaktním orgánem policie (nejméně 82,4% v našem případě sledovaných případů násilí v rodině).

Tabulka č. 4

První zdroje informací obvodních a městských úřadů hl.m.Prahy o přestupkovém chování občanů týkajícího se fyzického násilí v rodině v roce 1999 (minimální počty evid. přestupků).

Zdroj informací o případech <u>fyzického násilí</u>	počty PŘÍPADŮ	
	abs.	%
<u>v rodině:</u>		
policie (buď sama oběť policii či policie jinak)	842	82,4
oběť násilí sama obvodnímu (místnímu) úřadu	87	8,5
nerozlišeno: oběť obvodnímu (místnímu) úřadu či policii	57	5,6
obvodní soud či obvodní státní zastupitelství	3	0,3
neuvezeno	33	3,2
Celkem PŘÍPADŮ:	1022	100

3.3. Případy fyzického násilí v partnerském páru (mezi manžely, druhem-družkou,

^{x/} Přestupek, který zaevidovala policie, se předává k projednání na správní úřad. Zde oběť násilí, pokud jde o osobu, která je vzhledem k útočnickovi z hlediska práva v pozici osoby blízké, musí do tří měsíců od spáchání přestupku podat návrh na projednání přestupku, aby přestupkové řízení mohlo být správním orgánem zahájeno. Podrobněji ke správnímu právu viz druhá část této publikace věnovaná právním aspektům domácího násilí, kapitola 3.2.)

bývalými manžely)

- *v Praze bylo v roce 1999 vyřízeno minimálně 279 přestupků týkajících se fyzického násilí v partnerském páru: z nich nejméně u 102 přestupků (36,6%) bylo přestupkové řízení zastaveno, vyřízeno /a nezastaveno/ tak bylo minimálně 177 přestupků (63,4%).*

Z následující tabulky č. 5 je zřejmé, že v Praze v roce 1999 bylo místními a obvodními úřady **vyřízeno /a nezastaveno/ minimálně 177 přestupků**, které se týkaly fyzického partnerského násilí. Z této tabulky je rovněž patrné, že ve výše uvedených 177 případech tělesného násilí mezi partnery se nejčastěji jednalo o násilí muže vůči ženě (80,8%, tj. 143 případů). Zaznamenali jsme ale i 14 případů oboustranného fyzického napadání partnerů mezi sebou (7,9%) a 18 případů násilí žen vůči mužům (10,2%).

Tabulka č. 5

Minimální počty vyřízených /a nezastavených/ přestupků v Praze v roce 1999 týkajících se fyzického násilí mezi partnery v rodině a pohlaví původců případů násilí. (Údaje 56 obvodních a místních úřadů hl.m.Prahy, mimo údajů ObÚ Prahy 3.)

Fyzické PARTNERSKÉ NÁSILÍ v rodině (mezi manžely, ex- manžely, druhem a družkou) útočníci:	Počty PŘÍPADŮ ^{a/} fyzického násilí:	
	abs.	%
muž vůči ženě	143	80,8
žena vůči muži	18	10,2
žena i muž proti sobě navzájem	14	7,9
neuvedeno	2	1,1
Celkem PŘÍPADŮ:	177	100

^{a/} Respondenti mohli uvádět i případy opakovaných fyzických násilí páchaných stejnými agresory, pokud případy byly vyřízeny v roce 1999.

Další tabulka č. 6 obsahuje údaje, z nichž je zřejmé, že v rámci výše uvedeného minimálního počtu 177 případů fyzického násilí mezi partnery (vyřízených /a nezastavených/ jako přestupky v roce 1999), došlo téměř ve dvou třetinách k tělesným poraněním obětí (66,7%, tj. v 118 případech). Z nich v 62,7% (74 případů) způsobilo toto násilí fyzicky napadeným osobám poranění, které ošetřil lékař. Asi u čtvrtiny těchto přestupků (26,5%, 47 případů) nezpůsobilo fyzické násilí mezi partnery obětí evidentní tělesné poranění. V 6,8% případů (12 přestupků) nebyly následky násilí blíže specifikovány.

Z tabulky č. 6 je také patrné, že fyzicky násilné akty mezi partnery s následným zraněním obětí (s ošetřením i bez ošetření lékařem) způsobovali hlavně muži (minimálně 86,4% všech případů zjevných zranění obětí, tj. 102 případů).

Na tomto místě je třeba v souvislostech s námi zaznamenanými případy tělesných poranění obětí při partnerském násilí připomenout skutečnost, která bývá konstatována³¹, že pokud je tělesné násilí v rodině mezi partnery vzájemné, obvykle vzhledem k fyzické síle muže a jeho

tendenci uchýlovat se k více nebezpečným a poškozujícím taktikám při konfliktu, bývá obětí tohoto násilí v konečné fázi spíše žena^{x/}.

V našem výzkumu jsme se konkrétními formami fyzického násilí mezi partnery nezabývali cíleně. Respondenti však, pokud jde o formy fyzického násilí žen vůči mužům, zmiňovali např. tyto: vedle fackování také házení nádobí či různých jiných předmětů po partnerech, opaření horkým jídlem či nápojem. Mimo to, pracovníci přestupkových komisí uváděli, že někdy muži (právě tak jako mnohé ženy) se stydí zveřejnit skutečnost, že jsou fyzicky napadáni ze strany svých protějšků, se kterými žijí ve společné domácnosti.

Tabulka č. 6.

Charakter partnerského fyzického násilí v případech vyřízených /a nezastavených/ přestupků v roce 1999 v Praze - minimální počty. Dělení podle pohlaví původců násilí v jednotlivých případech. (Údaje 56 obvodních a městských úřadů hl.m. Prahy, mimo údajů ObÚ Praha 3.)

Přestupky - počty případů ^{a/} fyzického násilí MEZI PARTNERY - útočníkem byl(a):								
Charakter fyzického násilí:	muž		žena		oba partneři navzájem		celkem PŘÍPADŮ	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
došlo k evident. poranění a ošetření oběti lékařem	66	89,2	4	5,4	4	5,4	74	100
došlo k evident. poranění oběti, bez ošetření lékařem	36	81,8	6	13,7	2	4,5	44	100
bez evident. fyzického poranění oběti	37	78,7	6	12,8	4	8,5	47	100
jinak	4	40	2	20	4	40	10	100
neuvedeno							2 ^{b/}	
celkem PŘÍPADŮ	143		18		14		177	

^{a/} Respondenti mohli uvádět i případy opakovaných násilí páchaných stejným agresorem, pokud případy byly vyřízeny v roce 1999.

^{b/} Bližší informace o agresorech(kách) respondenti neuvedli

Jak je patrné z další tabulky č. 7, nejčastěji k tělesnému násilí ve výše uvedených 177 oficiálně vyřízených přestupcích došlo po rozvodu (rozchodu) manželů či partnerů (44,1%, 78 případů) a v rámci rozvodového řízení (35%, 62 případů). Případy přestupkového chování, kdy manželé či partneři spolu žili v běžném manželském či partnerském svazku, byly

^{x/} V odborné literatuře je uváděno v souvislosti s fyzickými následky oboustranného násilí partnerů, že 1. muži se vůči svým partnerkám dopouštějí agresivnějších činů než ženy vůči svým partnerům, 2. muži dělají krutější věci než ženy, 3. u mužů je větší pravděpodobnost než u žen, že během jednoho incidentu spáchají větší počet agresivních akcí, 4. u žen je mnohem větší pravděpodobnost, že budou během útoku svých partnerů zraněny, než naopak. Navíc násilných sexuálních útoků v důvěrných vztazích se dopouštějí téměř výhradně muži. Je též konstatováno, že vědomí možnosti vážného tělesného poranění hluboce ovlivňuje ženskou, nikoli mužskou reakci na skutečný nebo hrozící útok ze strany partnera opačného pohlaví⁴⁶.

úředně vyřízeny jen v 19,2%, tj. v 34 případech, což znamená, že byly řešeny jen v malém počtu případů.

Při sledování uvedených procentových údajů o obdobích, kdy ve vyřízených /a nezastavených/ případech došlo v partnerském páru k fyzickému násilí (tj. před rozvodem, po rozvodu, během běžného společného soužití), se nabízí otázka, zda mezi zastaveným, případně odloženými případy partnerského násilí, kterými jsme se v tomto směru blíže nezabývali, je proporce výskytu období soužití účastníků konfliktu, kdy se fyzické násilí odehrálo, podobná. Zdálo se totiž, jakoby případy fyzického násilí jedinců, kteří pokračují či miní pokračovat ve společném rodinném soužití nebyly v roce 1999 příliš často v Praze předmětem přestupkových projednávání.

Tento stav však mohl být způsoben i tím, že po rozvodu zahajuje přestupkové řízení týkající se ex-manželů správní orgán z úřední povinnosti vždy, jakmile dostane podnět od policie či přímo od postižené osoby, protože již nejde z hlediska práva o jedince v pozici osoby blízké. Tam, kde jde o osoby blízké (zde manželé) jsou takovéto přestupky spáchané mezi členy rodiny, jak již bylo výše řečeno, projednávány pouze na základě návrhu postižených osob, a ty, jak bylo též patrné z výše řečeného, často z mnoha důvodů s podáním oficiálního podnětu váhají.

Tabulka č. 7.

Minimální počty vyřízených /a nezastavených/ přestupků v Praze v roce 1999, které se týkaly partnerského fyzického násilí. Rozdělení dle období soužití partnerů, během kterého se případy násilí odehrály. (Údaje 56 obvodních a místních úřadů hl.m.Prahy, bez údajů ObÚ Prahy 3.)

Fyzické násilí MEZI PARTNERY v rodině se odehrálo:	počty PŘÍPADŮ ^{a/} : fyzického násilí	
	abs.	%
v rámci rozvodového řízení	62	35,0
již po rozvodu (rozchodu)	78	44,1
v rámci tzv. běžného manželského (partnerského) soužití	34	19,2
neuvedeno	3	1,7
celkem PŘÍPADŮ:	177	100

^{a/} Respondenti mohli uvádět i případy opakovaných fyzických násilí páchaných stejným agresorem, pokud případy byly vyřízeny v roce 1999.

Údaje o počtech jedinců, kteří byli útočníky při fyzickém násilí mezi partnery, informace o jejich věku a vzdělání a podrobnější údaje o obětech tohoto druhu násilí pro neúplnost získaných dat neuvádíme.

Pokud jde o to, zda se v partnerském soužití agresivní jedinci vyznačovali i dalšími sociálně nežádoucími aktivitami mimo rodinu, bylo zjištěno, že mezi agresory bylo nejméně 23 jednotlivců (18 mužů a 5 žen), kteří byli navíc buď fyzicky násilní mimo rodinu nebo rovněž vůči dalším členům rodiny (mimo partnera), případně se navíc vyznačovali násilím obojího uvedeného druhu. Z těchto 23 jedinců minimálně 10 osob (7 mužů a 3 ženy), produkovalo fyzickou agresivitu jak v rodině, tak i mimo její okruh.

Zajímali jsme se také o příčiny tělesného násilí v partnerském páru. Jak lze sledovat z dále uváděné tabulky č. 14, mezi nejčastější příčiny násilí zde podle údajů pracovníků přestupkových komisí patřila asi ve třetině odpovědí agresivita útočnicka v důsledku požití alkoholu (31,2%), dále pak majetkové spory zúčastněných stran (21,1% odpovědí), žárlivost (13,1% odpovědí), konfliktní osobnost původce násilí (10,6% odpovědí) a spory o děti (10% odpovědí). Poněkud méně často se objevila mezi důvody i finanční závislost napadené osoby na útočnickovi (5,5% odpovědí) a reakce útočnicka na agresivitu napadené osoby - tedy obranná agrese (4,5% odpovědí). Mezi dalšími, spíše ojedinělými odpověďmi se objevilo i vydírání ze strany osoby, která se později stala obětí násilí (2% odpovědí), dále agresivita útočnicka v důsledku zneužívání drog, násilí v důsledku finanční závislosti útočnicka na oběti násilí (po 0,5% odpovědí).

Při hodnocení výše uvedených důvodů fyzického násilí v partnerském páru je třeba brát v úvahu, že námi sledované případy partnerského násilí se více jak ze tří čtvrtin (79,1%) odehrály mezi rozvádějícími se či již rozvedenými partnery. Tomu asi i odpovídají výše uvedené důvody násilí. Lze předpokládat, že poněkud jiné důvody násilí by se mohly vyskytovat v souboru skládajícím se především ze sezdaných manželských párů, které spolu žijí či nadále hodlají žít v rodinném svazku.

V rámci našeho šetření jsme dále zjistili, že k většině přestupků ve sféře fyzického násilí mezi partnery došlo mezi manžely (partnery) či ex-manžely, jejichž celková životní úroveň byla respondenty hodnocena jako průměrná (cca 70% případů), asi v 6% případů jako nadprůměrná, asi ve 14% jako podprůměrná. U 10% případů nebylo ohodnocení respondenty provedeno pro nedostatek informací o dané oblasti.

3.4. Případy fyzického násilí mezi členy užší rodiny (mezi dospělými dětmi a rodiči, mezi dospělými sourozenci, prarodiči a vnoučaty)

- ***v Praze bylo v roce 1999 vyřízeno minimálně 63 přestupků týkajících se fyzického násilí mezi členy užší rodiny: z nich nejméně u 27 přestupků (42,9%) bylo přestupkové řízení zastaveno - vyřízeno /a nezastaveno/ tak bylo minimálně 36 přestupků (57,1%)***

V Praze bylo v roce 1999 vyřízeno /a nezastaveno/ minimálně 36 případů fyzického násilí mezi členy užší rodiny, které bylo kvalifikováno jako přestupky. Mezi fyzickými násilníky v užší rodině byli v těchto případech přestupkového chování více jak ze dvou třetin muži (69,4%, tj. 25 osob) a téměř ze třetiny ženy (30,6%, tj. 11 osob).

* Nejčastěji, a to z více jak třetiny, což je patrné z tabulky č. 8, se mezi výše uvedenými 36 vyřízenými případy tělesného násilí mezi členy užší rodiny jednalo o násilí dospělých dětí vůči svým rodičům, (38,9%, 14 případů). Mezi původci tohoto násilí bylo 10 synů a 4 dcery. Stáří těchto dospělých dětí, jak je zřejmé z naposledy uvedené tabulky, se pohybovalo nejčastěji v rozmezí 18-30 let (10 osob: 4 ženy a 6 mužů). V případech, kdy dospělým agresorem vůči rodičům byl muž - syn, se ale věk útočníků pohyboval i v rozmanitějších věkových rozmezích, včetně těch relativně vysokých (např. i jeden muž ve věkové kategorii 51-60 let).

* Mezi 12 případy násilí v užší rodině (33,3%), při nichž rodiče fyzicky napadli své dospělé děti, bylo agresory 7 mužů a 5 žen. Polovina z útočníků, z nichž se většinou jednalo o muže,

byla ve věku 41-50 let. V případech, kdy na své dospělé děti fyzicky zaútočily matky, byla mezi agresorkami i žena starší 71 let.

* V 6 případech násilí v užší rodině (16,7%), v jejichž rámci dospělý sourozenec fyzicky napadl dospělého sourozence, byli mezi útočníky 4 muži a 2 ženy. Většinou se jednalo o osoby ve věku 22 - 40 let.

* Tři dospělí vnuci, kteří fyzicky napadli některého ze svých prarodičů (8,3%), byli ve věku 18-30 let.

* Prarodič /děd/, který tělesně zaútočil na svého vnuka (2,8%), byl starší 61 let.

Tabulka č. 8.

Minimální počty případů fyzického násilí v užší rodině, věk a pohlaví jejich původců a příbuzenský vztah původců násilí k obětem. Případy vyřízené /a nezastavené/ jako přestupky v r. 1999 v Praze. (Údaje 56 obvodních a místních úřadů hl.m.Prahy, bez údajů ObÚ Prahy 3.)

Počty PŘESTUPKŮ ^{a/} týkajících se fyzického násilí V UŽŠÍ RODINĚ, pohlaví, věk násilníků a jejich příbuzenský vztah k oběti násilí /Praha, rok 1999/												
věk násilník a	děti		vnuci		rodiče		sourozenci		prarodiče		Celkem	
	syn	dcera	vnuk	vnučka	otec	matka	bratr	sestra	děd	babička	útočníků ^{a/}	
v letech	abs.	abs.	abs.	abs.	abs.	abs.	abs.	abs.	abs.	abs.	abs.	%
18-21	3	1	1								5	13,9
22-30	3	3	2				3				11	30,5
31-40	2				1	1	1	1			6	16,7
41-50	1				5	1					7	19,4
51-60	1				1	2		1			5	13,9
61-70									1		1	2,8
nad 71						1					1	2,8
Celkem	10	4	3	0	7	5	4	2	1	0	36	100

^{a/} Počty přestupků /případů/ se rovnají počtu agresorů.

Celkem bylo v užší rodině 55,6% původců fyzického násilí ve věku nad 30 let (20 osob, 13 mužů a 7 žen) a útočníci ve věkovém rozmezí 18 až 30 let byli zastoupeni v 44,4% případů (16 osob, 12 mužů a 4 ženy). Nejednalo se tedy, jak by se dalo předpokládat, jen o osoby mladšího věku, i když nejfrekventovanější věková kategorie původců tělesného násilí v užší rodině, ve které se nacházela téměř třetina z agresorů, byla 22-30 let (30,5%, 11 osob: 8 mužů a 3 ženy) - viz tabulka č. 8

Pokud jde o charakter fyzického násilí v užší rodině v rámci sledovaných přestupků, ve více jak polovině případů došlo k napadením s evidentními fyzickými zraněními obětí (55,6%, 20 případů), ve 44,4% přestupků se násilí v užší rodině obešlo bez evidentního tělesného poranění obětí (16 případů) - viz tabulka č. 9.

Tabulka č. 9

Charakter fyzického násilí mezi členy užší rodiny ve vyřízených /a nezastavených/ případech přestupkového chování v roce 1999 v Praze - minimální počty případů. (Údaje 56 obvodních a místních úřadů hl.m.Prahy, bez údajů ObÚ Prahy 3.)

Charakter fyzického násilí mezi členy UŽŠÍ RODINY:	PŘÍPADY, kdy útočníkem ^{a/} byl (a):					
	muž		žena		celkem případů	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
fyzické napadení, kdy došlo k tělesnému poranění oběti a ošetření lékařem	6	24,0	3	27,3	9	25,0
fyzické napadení s evidentními tělesnými poraněními oběti, ale bez ošetření lékařem	8	32,0	3	27,3	11	30,6
fyz. napad. oběti bez evident.těles. zranění	11	44,0	5	45,4	16	44,4
Celkem PŘÍPADŮ	25	100	11	100	36	100

^{a/} Počty případů se rovnají počtu původců násilí.

Téměř ve třetině fyzických útoků mezi členy užší rodiny, při kterých došlo k tělesnému poranění napadených osob (ať s lékařským ošetřením fyzických následků násilí nebo bez něho) byly agresorkami ženy (30%, 6 osob), ve zbývajících případech byli útočníky muži (70%, tj. 14 osob). Také ve třetině případů tělesných poranění obětí vzniklých při násilí mezi členy užší rodiny, která ošetřil lékař (celkem 9 přestupků), byly agresorkami ženy (3 osoby) a ve dvou třetinách muži (6 osob).

Fyzicky násilně se chovali i mimo rodinu minimálně 3 muži z výše uvedených domácích agresorů v užší rodině.

Mezi oběťmi ve výše sledovaných 36 případech fyzického násilí v užší rodině byli v 38,9% muži (14 osob) a v 61,1% ženy (22 osob). Mezi oběťmi mužského pohlaví, jak je zřejmé z tabulky č. 10, byli z více jak dvou třetin jedinci do 40 let věku (71,4%, tj. 10 jedinců). Mezi oběťmi ženského pohlaví, při neznalosti údajů o věku asi třetiny z nich, byly asi z poloviny ženy do 50 let věku (54,6%, tj. 12 osob).

Lze tedy konstatovat, že celkově mezi fyzicky napadenými členy užší rodiny (při neznalosti věku minimálně čtvrtiny obětí) byly nejméně z poloviny osoby ve věku do 40 let. Oběti ve věku nad 61 let, o nichž se předpokládá, že též nezdědka bývají i u nás oběťmi násilí v rodině ze strany svých blízkých¹⁴, byly zastoupeny méně často (8,3%).

Takovéto věkové zastoupení obětí násilí v užší rodině, kdy starších osob - obětí násilí bylo zaznamenáno jen minimálně, tak může souviset i se skutečností, že pokud oběti samotné jsou v případě přestupků oznamovateli fyzické agrese páchané vůči nim v rodině na úřadech (či jsou osobami, které následně musejí dát podnět k projednání přestupkového chování správním orgánem v případě policejního záznamu přestupku), odvahu a sílu k takovémuto oficiálnímu řešení problémů v rodině budou mít asi spíše osoby věku mladšího než staršího. To pravděpodobně platí též i o partnerském násilí.

Předmětem našeho zájmu při sledování přestupků byly i důvody fyzického násilí mezi členy užší rodiny. Jak plyne z tabulky č. 14, podle údajů členů přestupkových komisí, se jednalo z jedné čtvrtiny o agresivitu útočníka v důsledku požití alkoholu (25% odpovědí), dále

o konfliktní osobnost útočnicka (19,4% odpovědí), o konfliktní osobnost oběti (11,1% odpovědí) a o majetkové spory (8,3% odpovědí). Méně často (po 5,6% odpovědí) se jednalo o agresivitu útočnicka způsobenou požitím drog, dále o reakci útočnicka na agresivitu napadené osoby (obrana) a také o vydírání ze strany oběti násilí a o blíže nám nespecifikovaný generační konflikt.

Tabulka č. 10

Věk a pohlaví obětí fyzického násilí v užší rodině. Minimální počty případů projednaných /a nezastavených/ jako přestupky v roce 1999 v Praze. (Údaje 56 obvodních a místních úřadů hl.m.Prahy, bez údajů ObÚ Prahy 3.)

Přestupky - případy fyzického násilí V UŽŠÍ RODINĚ a jejich OBĚTI				
Věk fyzicky napadených osob:	Počty napadených osob			
	muži	ženy	Celkem obětí	
	abs.	abs.	abs.	%
do 15 let	1	0	1	2,8
15 -18 let	4	2	6	16,6
nad 18 - 21 let	2	1	3	8,4
22 - 30 let	1	4	5	13,9
31 - 40 let	2	1	3	8,4
41 - 50 let	0	4	4	11,1
51 - 60 let	1	1	2	5,5
61 - 70 let	0	1	1	2,8
nad 71 let	1	1	2	5,5
neuveдено	2	7	9	25,0
Celkem obětí	14	22	36	100

V daných souvislostech jsme se též zajímali o celkovou životní úroveň rodin, ve kterých k tělesnému násilí došlo. Téměř ve dvou třetinách případů (64%) nebyli respondenti schopni životní úroveň rodin blíže hodnotit pro nedostatek informací v daném směru. Ve zbývajících případech se většinou jednalo podle nich o rodiny, co do životní úrovně průměrné (19,4%), v 8,3% nadprůměrné a rovněž v 8,3% podprůměrné.

3.5. Případy fyzického násilí mezi členy širší rodiny

- *v Praze bylo v roce 1999 vyřízeno minimálně 62 přestupků týkajících se fyzického násilí mezi členy širší rodiny: nejméně u 44 přestupků (71%) bylo přestupkové řízení zastaveno, vyřízeno /a nezastaveno/ tak bylo minimálně 18 přestupků (29%).*

Celkem jsme při našem sledování přestupkového chování zaznamenali v roce 1999 v Praze minimálně **18 vyřízených /a nezastavených/ přestupků** mezi členy širší rodiny. Mezi původci fyzického násilí zde byli asi ze dvou třetin muži (66,7%, tj. 12 osob) a ze třetiny ženy (33,3%, tj. 6 osob) - viz tabulka č. 11.

Tabulka č. 11

Minimální počty případů fyzického násilí v širší rodině, věk a pohlaví jeho původců. Případy vyřízené /a nezastavené/ v roce 1999 v Praze. (Údaje 56 obvodních a místních úřadů Prahy, bez údajů ObÚ Prahy 3.)

věk původců násilí:	PŮVODCI NÁSILÍ			
	muži	ženy	celkem osob ^{x/}	
	abs.	abs.	abs.	%
od 15-21 let	0	0	0	0
22-30 let	3	2	5	27,8
31-40 let	3	1	4	22,2
41-50 let	3	0	3	16,7
51-60 let	1	3	4	22,2
61 let a více	2	0	2	11,1
CELKEM OSOB	12	6	18	100

^{a/} Počet případů odpovídal počtu původců násilí

K jednotlivým výše uvedeným 18 případům fyzického násilí v širší rodině došlo mezi osobami v tak rozmanitých příbuzenských vztazích současných i bývalých, že je nebylo možné jednoduše kategorizovat^{x/}. Uvádíme proto jejich výčet níže.

*Příbuzenské vztahy v případech násilí v širší rodině, jehož původci byli **muži**: 12 případů - a/ po jednom případě: bratr sestry fyzicky napadl jejího manžela, švagr švagra, druh ženy jejího otce, bývalý nevlastní otec svého bývalého nevlastního syna, bývalý druh bývalého syna družky, bývalý zeť svého bývalého tchána, b/ po dvou případech: druh ženy napadl jejího bývalého manžela, zeť tchýni, bývalý tchán svého bývalého zetě. **Ženy**-původkyně násilí v širší rodině: 6 případů-po jednom incidentu: snacha fyzicky napadla tchýni, tchýně snachu, bývalá manželka napadla družku svého bývalého manžela, družka manžela napadla jeho bývalou manželku, bývalá tchýně napadla bývalou snachu, bývalá tchýně bývalého zetě.*

Protože jsme v širší rodině mohli podrobně sledovat příbuzenské vztahy mezi fyzickými agresory a jejich oběťmi, a to i pokud jde o pohlaví osob, zjistili jsme, že ve většině z výše uvedených přestupků, kdy původci násilí byli muži, směřovala jejich agrese vůči osobám stejného pohlaví, tedy vůči mužům (10 napadení). V případě fyzického násilí žen tomu bylo obdobně - fyzická agrese většiny žen (5 žen ze 6) směřovala vůči osobám ženského pohlaví. Vyplývá z toho potom, že i když fyzické útoky v širší rodině z plných dvou třetin produkovali muži, osoby mužského pohlaví v rodině byly také zhruba v uvedeném množství tímto druhem násilí zasaženi, což je patrné z tabulky č. 12.

Z tabulky č. 12 je též zřejmé, že polovina obětí fyzického násilí v širší rodině v případech, které byly vyřízeny a nezastaveny jako přestupky, byla ve věku do 40 let a polovina byla starší. Je též patrné, že oběťmi násilí v rodině zde byly i 4 osoby starší 61 let, dokonce jedna z nich ve věku nad 71 let.

^{x/} V praxi obvykle správní orgán zahajuje přestupkové řízení mezi členy širší rodiny na rozdíl od rodiny užší z úřední povinnosti, jakmile dostane podnět od policie či přímo od postižené osoby, protože se z hlediska práva nejedná o jedince v pozici osob blízkých.

Tabulka č. 12

Věk a pohlaví obětí fyzického násilí v širší rodině. Případy vyřízené /a nezastavené/ jako přestupky v roce 1999 v Praze - minimální počet. (Údaje 56 obvodních a místních úřadů hl.m.Prahy, bez údajů ObÚ Prahy 3.)

PŘÍPADY fyzického násilí V ŠIRŠÍ RODINĚ a jejich OBĚTI				
Věk fyzicky napadených osob:	Počty fyzicky napadených osob			
	Muži	Ženy	Celkem	
	abs.	abs.	abs.	%
nad 15-do 18tých narozenin	1	0	1	5,5
nad 18-21 let	0	0	0	0
od 22-30 let	2	1	3	16,7
od 31-40 let	4	1	5	27,7
od 41-50 let	1	2	3	16,7
od 51-60 let	1	1	2	11,1
od 61-70 let	1	2	3	16,7
nad 71 let	1	0	1	5,5
CELKEM OSOB	11	7	18	100

Minimálně jeden muž-rodinný agresor v širší rodině byl rovněž pachatelem násilného chování i mimo rodinu.

Pokud jde o charakter násilného chování, ve 44,4% z těchto 18 přestupků spáchaných mezi členy širší rodiny došlo k evidentním tělesným poraněním obětí (8 případů), z nichž ve většině případů následné tělesné poranění obětí ošetřil lékař (75%, 6 případů). V 55,6% případech násilí v širší rodině (tj. 10 přestupků) nezanechalo fyzické násilí zjevné tělesné následky na obětech. - viz tabulka č. 13

Tabulka č. 13

Charakter fyzického násilí mezi členy širší rodiny. Minimální počet přestupků vyřízených /a nezastavených/ v roce 1999 v Praze. (Údaje 56 obvodních a místních úřadů hl.m.Prahy, bez údajů ObÚ Prahy 3.)

Charakter fyzického násilí mezi členy ŠIRŠÍ RODINY:	PŘÍPADY ^{a/} , kdy útočníkem byl(a):			
	muž	žena	celkem	
	abs.	%	abs.	%
fyzické napadení, kdy došlo k tělesnému poranění oběti a ošetření lékařem	6	0	6	33,3
fyzické napadení s evidentními tělesnými poraněními oběti, ale bez ošetření lékařem	1	1	2	11,1
fyz. napadení oběti bez evidentního tělesného zranění	5	5	10	55,6
CELKEM případů:	12	6	18	100

^{a/} Počty přestupků /případů/ se rovnají počtu původců násilí.

Charakter násilí mezi členy širší rodiny neměl jen formu klasického fyzického napadení, ale bylo zaznamenáno např. také napadení formou nastříkání spreje do očí s následnými zdravotními problémy oběti útoku.

Tabulka č. 14

Důvody fyzického násilí mezi členy rodiny v případech přestupků vyřízených /a nezastavených/ v Praze v r.1999. Respondenti mohli uvést více odpovědí (N=35).

Fyzické násilí:	mezi manžely, partnery, příp. ex-manžely		v užší rodině		v širší rodině		CELKEM odpovědi	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs..	%
<i>Důvody fyzického násilí v rodině:</i>								
Agresivita útočníka v důsl.pož.alkoh.	62	31,2	9	25	3	10,0	74	28
Majetkové spory	42	21,1	3	8,3	5	16,6	50	18,9
Konfliktní osobnost útočníka	21	10,6	7	19,4	2	6,7	30	11,3
Žárlivost	26	13,1	0	0	0	0	26	9,8
Spory o dítě (děti)	20	10,0	0	0	2	6,7	22	8,3
Reakce útoč. na agresi napad. osoby	9	4,5	2	5,6	3	10,0	14	5,3
Finanční závis.oběti na útočnickovi	11	5,5	0	0	0	0	11	4,2
Nesnášenlivost	0	0	0	0	8	26,6	8	3,0
Vydírání ze strany oběti násilí	4	2,0	2	5,6	0	0	6	2,3
Konfliktní osobnost oběti	0	0	4	11,1	0	0	4	1,5
Agresivita útočníka v důsl.zneuž.drog	1	0,5	2	5,6	0	0	3	1,1
Pomluvy	0	0	0	0	3	10,0	3	1,1
Konfliktní osobnost napadené osoby	0	0	0	0	2	6,7	2	0,7
Generační konflikty	0	0	2	5,6	0	0	2	0,7
Finanční závislost útočníka na oběti	1	0,5	0	0	0	0	1	0,4
Nevhodné kontakty oběti	0	0	1	2,7	0	0	1	0,4
Jiná odpověď	2	1,0	4	11,1	2	6,7	8	3,0
CELKEM odpovědi	199	100	36	100	30	100	265	100

Předmětem našeho zájmu byly právě tak jako v předcházejících případech fyzického násilí v rodině i důvody fyzického násilí mezi členy širší rodiny (viz tabulka č. 14). Nejčastěji podle pracovníků přestupkových komisí byla příčinami násilí, a to přibližně ve čtvrtině uvedených odpovědí, nesnášenlivost (26,6% odpovědí), dále majetkové spory (16,6% odpovědí). Agresivita v důsledku požití alkoholu^{x/}, pomluvy a reakce na agresi později napadené osoby byly zastoupeny po 10% odpovědí. Spory o kontakt s dětmi, konfliktní osobnost agresora a na druhé straně rovněž konfliktní osobnost napadené osoby, která vyvolala spor, jenž vyústil ve fyzický útok proti ní, byly uvedeny po 6,7% odpovědí.

3.6. Některé názory členů přestupkových komisí na problematiku fyzického násilí v rodině projednávanou při přestupkových řízeních.

Jak bylo řečeno výše, v závěrečné části dotazníku, který byl předložen příslušným pracovníkům místních a obvodních úřadů Prahy, jsme respondentům dali možnost volně okomentovat problematiku fyzického násilí v rodině, kterou se v rámci přestupkové agendy zabývají. Obsáhleji se takto písemně vyjádřilo 8 respondentů. Poznámky 5 respondentů, které uvedli ústně, jsme zaznamenali při osobním předávání vyplněných dotazníků.

^{x/} Většina výzkumů vztahů mezi alkoholem a rodinným násilím dospěla k shodnému názoru, že alkohol není ani nezbytnou podmínkou pro spáchání násilí v rodině, ani jeho postačujícím vysvětlením, ale že je jedním z důležitých faktorů, které jsou s ním spojeny⁴⁷.

Poznatky z komentářů respondentů k danému tématu dále uvádíme v bodech. Vybíráme ty, které se objevily častěji a ty, které dokreslují, doplňují a upřesňují námi zjištěné výše uvedené údaje. (Využíváme přitom hlavně poznámek M. Bednářové z odboru vnitřních věcí ObÚ MČ Praha 7. Její písemné sdělení v podstatě shrnovalo mnohé názory dalších obsáhleji problém domácího násilí komentujících účastníků ankety. Části jejího sdělení jsou proto v této kapitole často uváděny.)

* Respondenti-členové přestupkových komisí vyjádřili názor, že na správních úřadech oznamované případy fyzického domácího násilí, které se projednávají jako přestupky bývají vyvrcholením dlouhodobě, hluboce narušených vztahů mezi manžely, či rodiči a jejich dětmi (případně i mezi dalšími příbuznými). Mnozí respondenti tedy měli za to, že obvykle v přestupcích, kterými se zabývali, se nejednalo jen o jednorázové, náhodné vybočení ze slušného chování členů rodiny. Konstatovali též poznatek, že v některých rodinách, kterými se při přestupkových řízeních v průběhu času jsou nuceni zabývat opakovaně, jde dokonce někdy i o vzájemné fyzické napadání několika členů rodiny navzájem.

* Podle názoru naprosté většiny výše uvedených respondentů lze z hlediska úřadů konstatovat, že obviněným osobám se často spáchání přestupku velmi špatně prokazuje: dochází k důkazní nouzi:

a) obviněný ze spáchání fyzického násilí téměř vždy jednání popře a druhá strana mnohdy nemůže svá tvrzení doložit,

b) případy tohoto násilí se vždy odehrávají v intimitě domova beze svědků, nebo případně jen v přítomnosti dětí, a to nezletilých či mladistvých.

Správní orgán, jak nám bylo sděleno, ze zásady nezletilé děti nevyslychá, avšak i mladistvé vyslechne jen ve výjimečných případech, a to jedná-li se skutečně o hrubé fyzické násilí. Jinak se snaží účast dětí při projednávání přestupku navrhopatelům či obviněným rozmluvit.

* Někteří respondenti se zmínili v souvislosti se složitostí prokazování spáchání domácího násilí při přestupkových řízeních o tom, že:

- Prokazování, že došlo k fyzickému násilí, je podle některých účastníků ankety složité i v tom, že často oběti násilí-ženy, které mají malé děti, byť mají viditelné fyzické zranění, lékařské ošetření vyhledají až po nějakém čase, což má za následek, že lékařskou zprávu je nutno považovat jen za nepřímý důkaz.

Ženy zdůvodňují pozdní vyhledání lékařem především tím, že děti nemohou nechat doma samotné a navíc ještě s agresivním mužem.

- Jinými našimi respondenty bylo sděleno, že ale i viditelné zranění ošetřené lékařem, pokud nebyl přítomen věrohodný svědek přímo při poranění, nebývá považováno za dostatečný důkaz.

Pokud se pachatel násilí sám nepřizná, může se v takových případech např. uvažovat i tak, že oběť si mohla, byť viditelné zranění přivodit jinde, případně zranění mohlo být způsobeno úplně někým jiným než obětí označeným domácím násilníkem apod.

- Někteří respondenti uváděli, že v mnoha případech ženy jako oběti partnerského násilí v rodině sice vyhledají lékařskou pomoc, nechají se ošetřit, ale oznámení neučiní.

- Několik respondentů vyjádřilo rovněž názor, že i pro tuto oblast přestupkového chování je třeba udělat jasnou legislativní hranici mezi tím, co je vážné ublížení na zdraví a co nikoli^{x/}.

* Dalším problémem, pokud jde o domácí násilí, je podle některých respondentů to, že o opakovaném, hrubém fyzickém násilí mezi členy rodiny, často hraničícím s trestným činem, se příslušné úřady dozvídají i s několikaletým zpožděním, kdy mnohé činy jsou promlčeny a obětem fyzického násilí již ze strany úřadů nelze výrazně pomoci.

* Téměř všichni respondenti, kteří se ke sledovanému tématu domácího násilí obsáhleji vyjádřili, naznačili, že problematika násilí v rodině, se kterou přišli do styku v rámci přestupkového chování občanů (a to nejen pokud jde o násilí mezi partnery), bývá velmi komplikovaná.

Je tomu tak podle nich nejen proto, že jde o fyzické násilí mezi lidmi, kteří by si měli být nejbližší, ale zároveň i proto, že se často jedná o problémy v oblasti rodiny, která je společností považovaná za oblast intimní. Z hlediska práva je toto druhé hledisko zohledněno např. v tom, že takovéto přestupky spáchané mezi členy rodiny jsou projednávány pouze na základě návrhu postižených osob. V konečné fázi oficiálních příprav na projednání přestupků pak podle výpovědí respondentů-členů přestupkových komisí v případech fyzického násilí mezi členy rodiny, se kterými se správní úřady setkávají, to vypadá většinou tak, že si postižené osoby v zákonné lhůtě do 3 měsíců od spáchání přestupků návrh na projednání přestupku nepodávají a oznámení o přestupku správní orgán odkládá, tj. dále se jím nezabývá.

Setkali jsme se dokonce s názorem respondentů, že značná část případů, kdy napadení ze strany členů rodiny bývá nejzávažnější, postižené osoby nenavrhnou, aby přestupek byl projednán (toto sdělení se týkalo fyzicky napadených manželek nebo družek).

Našimi respondenty sdělená skutečnost, že k odložení projednání přestupků správními orgány dochází nikoli výjimečně naznačily i při našem šetření zjištěné (a výše uvedené) údaje,

^{x/} Na nedostatky týkající se tématu „ublížení na zdraví“ v souvislosti s přestupky již delší dobu upozorňuje např. i občanské sdružení ROSA⁹ a připomínky na toto téma jsou obsaženy i ve Zprávě o stavu lidských práv Rady vlády pro lidská práva za rok 1999²⁹. Zde je mimo jiné řečeno (str. 18): že ...*“Vyšetřující orgány si v praxi navíc zjednodušují svou práci tím, že pokud nebyla oběti způsobena újma na zdraví, která měla za následek pracovní neschopnost alespoň v délce 7 dnů, předávají případ k projednání jako přestupek (podle zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, ustanovení § 49 zákona). Tento postup je v přímém rozporu s judikaturou k trestnému činu ublížení na zdraví (§221) trestního zákona, která sice, na rozdíl od těžké újmy na zdraví, nespecifikuje délku pracovní neschopnosti, ale považuje ji za jedno z kritérií pro hodnocení, zdali k újmě na zdraví podle ustanovené §221 došlo či nikoli. Podmínka sedmidenní pracovní neschopnosti se vztahuje k soudní praxi a nikoli k zákonem stanovenému rozlišení (hranici) mezi trestným činem podle trestního zákona a přestupkem pro potřeby orgánů činných v trestním řízení. K nerespektování práva tedy dochází tím, že o trestnosti jednání v případech podezření ze spáchání trestného činu ublížení na zdraví rozhoduje již policie při oznámení nebo v průběhu vyšetřování coby orgán činný v trestním řízení a nikoli až soud, který je jediný příslušný k rozhodování o vině a trestu, tedy k rozhodování o tom, došlo-li ke spáchání trestného činu a potrestání pachatele tohoto trestného činu“.*

kdy minimálně 57,5% přestupkových řízení týkajících se fyzického násilí v rodině bylo v Praze v roce 1999 odloženo.

* Podle některých respondentů se ale současně na druhé straně v souvislosti s úvahami o podání návrhu na projednání přestupku týkajícího se fyzického násilí v rodině stává, že někteří potenciální navrhovatelé jsou rozčarováni tím, že k projednání skutku **nestačí, že vyhledali pomoc policie**, učinili zde oznámení i vypovídali do protokolu, protože toto není považováno zákonnou úpravou této oblasti za kvalifikovaný návrh k projednání přestupku. Tito jedinci jsou rozčarováni tím, že jsou tedy **nuceni se znovu zcela sami rozhodnout zda návrh správnímu orgánu podají** (v případě, že jde o jedince z hlediska práva v pozici osob blízkých).

Z hlediska úřadů však je toto možno hodnotit podle některých účastníků naší ankety - členů přestupkových komisí spíše pozitivně, protože a) později není třeba zahájené řízení zastavovat. Pokud totiž navrhovatel vezme svůj návrh zpět, často mu vznikají finanční náklady (hradí náklady přestupkového řízení), což navrhovatel-oběť násilí téměř vždy bere logicky tak, že je potrestán, ačkoli nic neprovedl a případný násilník se trestu vyhne. b) Na druhou stranu jsou oznámení na policii činěna někdy v silném psychickém tlaku a po nějaké době se samotným potencionálním navrhovatelům jeví jako unáhlená a podání návrhu jako nepřispívající k řešení situace v rodině.

* Jak však již bylo výše řečeno, podle účastníků naší ankety, jako přestupek oznamované fyzické násilí sice bývá vyvrcholením dlouhodobě narušených vztahů mezi členy rodiny, ale **projednání určitého skutku v rámci přestupkového řízení k řešení situace** mezi stranami konfliktu **přispívá jen částečně**, neboť se musí často řešit i **další závažné záležitosti** - např. týkající se majetkových otázek, problémů týkajících se rozsahu a způsobu využívání bytu apod.

Často již jde o dobu, kdy znesváření manželé jsou v rozvodovém řízení, či rodiče podali návrh k soudu na vystěhování syna či dcery ze společně užívaného bytu.

* Podle názoru některých našich respondentů svoji kapitolu přestupkových řízení týkajících se domácího násilí tvoří případy **bývalých manželů žijících v jednom bytě**, který jsou nuceni z mnoha důvodů užívat nadále společně. Bylo konstatováno, že někdy i přes oboustrannou snahu bývalých manželů řešit složitou situaci ve spoluzití v jednom bytě i po rozvodu co nejslušněji, vleklost problémů vede někdy přes hádky a slovní agresí k fyzickému násilí (často vzájemnému). V této souvislosti, jak bylo naznačeno našimi respondenty, vyjadřují bývalí manželé nespokojenost zvláště s činností soudů, stěžují si především na časové ztráty, během nichž se jejich problémy dále prohlubují.

Ex-manželé dlouho čekají na zahájení projednání podaných návrhů, řízení jsou často zbytečně několikrát odročována, což se řídí podle nich pouze subjektivní časovou potřebou soudce, dlouho čekají na písemná vyhotovení a zaslání rozsudků apod.

* Dále bylo respondenty upozorněno, že v rámci přestupkových řízení, pokud je projednáván fyzicky násilný skutek v rodině, který se stal až po rozvodu a když partneři nežijí ve společném bytě, oběti fyzického násilí v těchto případech mají k samotnému projednávání přestupku často **odtažený přístup**.

Projednávání přestupku považují za ztrátu času. Někdy dokonce za obtěžování jejich osoby ze strany správního orgánu. Na projednání skutku, který se udál ve vzdálenější minulosti, nemají téměř žádný zájem.

* **Soužití rodičů s dospělými dětmi:** z komentářů účastníků ankety např. vyplynulo, že za kritické zde může být považováno v rámci při přestupkových řízeních projednávaných případů také např. soužití matek a dospělých synů v jednom bytě (obvykle synů rozvedených, odstěhovaných od bývalých manželek a dětí).

Často se jedná v případech domácího násilí ze strany dospělého syna vůči matce o fyzické násilí velmi hrubé, obvykle ovlivněné alkoholismem syna. I verbální útočnost synů vůči matkám bývá značná. Přesto právě v těchto případech, především při soužití obou těchto osob v jednom bytě, velmi často matky návrhy na projednání přestupků se syny nepodávají. Důvody nepodání návrhu uvádějí stejně: strach z ještě většího násilí ze strany syna, stud „jak špatně si syna vychovala“ a i fakt, že nemohou uvěřit, že syn se dokáže tak násilným způsobem chovat právě vůči své matce. Rovněž tak doporučení řešit takováto soužití radikálnější způsobem prostřednictvím občanskoprávního řízení, matky nepřijímají z důvodu, že se nebudou soudit s vlastním dítětem.

Podle některých sdělení respondentů ani v případech, kdy se fyzické násilí dospělého dítěte obrací proti oběma rodičům, není situace jiná. Zajímavá je i sdělená zkušenost, že když se jedná o hrubé násilí dospělého dítěte jen vůči jednomu z rodičů, druhý rodič se často na jeho stranu nepostaví, resp. ho nijak výrazně před hrubým násilím nebrání.

Zaznamenali jsme i názor, že fyzické násilí dospělého dítěte vůči starému rodiči bývá někdy obětí oznamováno správnímu orgánu spíše jako zástupný problém, který by byl i nadále fyzicky napadaným rodičem tolerován, kdyby nedošlo ze strany agresora k dalším nežádoucím aktivitám v rodině (např. nepřispívání na nájemné ve společně obývaném bytě).

* Mnozí respondenti konstatovali, že **skutečně zahájených přestupkových řízení správním orgánem bylo** v roce 1999 opravdu **málo**, i když podnětů k přestupkovým řízením v rodině pro fyzické násilí dostaly správní instituce mnohem více.

Navíc nám bylo sděleno, že se na pracovníky příslušných odborů správních úřadů obracejí často o radu stran řešení tělesného násilí u nich doma mnozí jednotlivci, kteří ale o úřední řešení problému prostřednictvím přestupkového řízení, nemají zájem.

Např. místní úřad Prahy 15 (který oficiálně za rok 1999 vykazoval 3 rozhodnuté/nezastavené/ případy přestupků týkajících se fyzického domácího násilí, 4 takovéto případy zastavené a 6 odložených) v komentáři k našemu dotazníku uvedl, že během sledovaného roku, se osoby postižené domácím násilím zhruba ve 35-40 případech neobraceli přímo na policii, ale na zdejší úřad. Zde se dotazovali na možnosti řešení fyzické agrese v rodině. Přitom téměř všechny tyto osoby si přály zůstat v naprosté anonymitě.

Je tedy zřejmé, že v Praze oficiálně vyřízené přestupky týkající se fyzického domácího násilí, jejichž počty jsme uvedli na začátku této kapitoly, jsou s velkou pravděpodobností jen částí z toho, co dopustili postižené osoby, aby se dostalo z jejich rodinného soukromí na veřejnost - jsou tedy jen vrcholem ledovce. Naznačují, že fyzické domácí násilí je v Praze (pravděpodobně ale i jinde v naší republice) latentním problémem, zřejmě nemalého rozsahu.

To však již také naznačují i výsledky dalších zatím u nás provedených výzkumů týkajících se oblasti domácího násilí - viz výzkumy uvedené výše v úvodu.

3.6.1. Názor členů přestupkových komisí na vliv přestupkových řízení na výskyt násilí v rodinách

Téměř na závěr této kapitoly uvádíme ještě názor části našeho souboru respondentů - pracovníků přestupkových komisí, kteří se přestupky dlouhodoběji v praxi zabývají (více jak dva roky) na to, co si myslí o vlivu přestupkových řízení na snížení výskytu násilí v rodinách. Svůj názor takto vyjádřilo 57,1% z oslovených respondentů (tj. 32 osob, 10 mužů a 22 žen).

Z jejich odpovědí bylo zřejmé (viz tabulka č. 15), že více jak polovina těchto jedinců (56,3%) se domnívá, že přestupkové řízení spíše výskyt násilí v rodinách neovlivní ve smyslu jeho snížení a dokonce více jak pětina respondentů se vyjádřila (21,9%), že toto řízení podle nich nemá v daném směru vliv žádný. Názor, že přestupkové řízení má vliv na snížení výskytu domácího násilí, vyjádřila jen jedna respondentka (3,1%) a názor, že spíše kladný vliv má, uvedlo 5 respondentů (15,6%). Jeden respondent uvedl, že neví.

Tyto údaje naznačují, že pracovníci, kteří se přestupky dlouhodoběji zabývají, jsou z více jak tří čtvrtin (78,2%) toho názoru, že přestupková řízení nejsou dostatečně účinným prostředkem pro řešení problémů daného druhu v rodině.

Tabulka č.15

Názor respondentů na to, zda přestupková řízení přispívají ke snížení výskytu domácího násilí (N=32).

Přestupkové řízení má vliv na snížení výskytu dom. násilí:	Počet RESPONDENTŮ	
	abs.	%
ano	1	3,1
spíše ano	5	15,6
spíše ne	18	56,3
ne	7	21,9
nemůže posoudit	1	3,1
Celkem RESPONDENTŮ	32	100

3.7. Souhrn

Při dotazníkovém šetření zaměřeném na sledování výskytu přestupků týkajících se fyzického násilí mezi členy rodiny v Praze během období jednoho roku (1999), které oficiálně zaevidovaly správní orgány Prahy (obvodní, místní úřady), jsme zjistili níže uvedená data. V rámci šetření jsme se konkrétně zajímali o přestupky proti občanskému soužití v dané oblasti podle § 49 odst. 1 písm. c) zák. č. 200/1990 Sb.

Při výzkumu jsme se zabývali následujícími okruhy fyzického domácího násilí/nebylo zahrnuto násilí sexuální/: a) - násilí mezi partnery /manželé, druh-družka, příp. ex-manželé/, b) - násilí mezi dospělými členy užší rodiny /tj. mezi dospělými dětmi a rodiči, mezi

sourozenci, prarodiči a vnuky/ a c) - násilí mezi dospělými členy širší rodiny /tj. např. mezi tchýní a zetěm apod./.

(Jelikož jsme se při výzkumu obrátili se žádostí o spolupráci na všech 57 správních úřadů hl.m.Prahy /obvodních a městských úřadů/, které přestupky vyřizují, a jeden z nich tuto spolupráci odmítl (Praha 3), námi zjištěné počty přestupků musíme považovat za minimální počty evidovaných přestupkových chování Pražanů ve sledovaném období).

* * *

• Při našem dotazníkovém šetření na správních orgánech Prahy v roce 1999 jsme zjistili, že zde bylo oficiálně zaevidováno minimálně 1022 přestupků týkajících se fyzického domácího násilí (tělesné násilí mezi manžely /partnery/, mezi členy užší rodiny, mezi členy širší rodiny).

⇒ ze všech těchto 1022 zaevidovaných přestupků:

- Vyřízených^{x/} případů přestupkového chování bylo minimálně 39,5% (tj. 404 přestupků, z nich 231 /tj. 57,2%/ bylo vyřízeno /a nezastaveno/ a 173 /tj. 42,8%/ přestupkových řízení bylo zastaveno).

- minimálně v 57,5% případů, došlo k odložení přestupkového řízení (588 přestupků) - tj. správní orgán se přestupkem z v zákoně uvedených důvodů nezabýval.

- Nejméně 1,1% přestupků týkajících se domácího násilí (11 případů) zůstalo v roce 1999 nevřízeno a o 1,9% případů přestupkového chování mezi členy rodiny (19 přestupků) nebylo z našich podkladů zřejmé, zda přestupky byly odloženy nebo jak byly vyřízeny.

⇒ Výše uvedený v roce 1999 v Praze zjištěný minimální počet 1022 oficiálně zaevidovaných přestupků týkajících se fyzického domácího násilí tvořil 6,4% všech v Praze v tomtéž roce zaznamenaných přestupků vymezených zákonem č. 200/1990 Sb. o přestupcích (celkem v roce 1999 v Praze bylo zaznamenáno 16 036 došlých přestupků).

⇒ Zjištěný minimální počet 404 vyřízených přestupků týkajících se fyzického násilí v pražských rodinách v roce 1999 tvořil 18,2%- tedy téměř pětinu - za uvedený rok v Praze vyřízených přestupků proti občanskému soužití podle § 49/1c zákona č. 200/1990 Sb. (celkem za celé hlavní město Prahu v roce 1999 bylo zaevidováno 2 219 vyřízených přestupků podle naposledy uvedeného paragrafu).

* * *

Následující text je věnován souhrnným údajům o vyřízených oficiálně zaevidovaných přestupcích týkajících se fyzického domácího násilí v Praze v roce 1999 - bez ohledu na jednotlivé námi sledované okruhy domácího násilí (údaje se týkají souhrnně fyzického násilí mezi partnery, mezi členy širší rodiny, mezi členy užší rodiny) - viz tabulka č. 16.

• VYŘÍZENO /A NEZASTAVENO/ bylo nejméně 22,6% minimálního počtu 1022 úředně evidovaných přestupků týkajících se fyzického domácího násilí v Praze v roce 1999 (tj. 231 PŘESTUPKŮ).

^{x/} Vyřízení přestupků - přestupkové chování bylo projednáno a bylo rozhodnuto o vině či nevině původce násilí a byly případně uděleny sankce nebo bylo o přestupkovém chování jednáno a přestupkové řízení bylo zastaveno z důvodů v zákoně uvedených.

⇒ v 77,9% těchto 231 přestupků, tedy ve více jak třech čtvrtinách, byl fyzickým útočníkem v rodině muž (180 přestupků), v 15,2% těchto přestupků byla agresorem žena (35 případů), v 6% přestupků (14 případů) bylo tělesné násilí mezi mužem a ženou vzájemné. Ve dvou případech přestupkového chování (0,9%) nám nebylo respondenty sděleno, zda agresorem byl muž či žena nebo zda se jednalo o násilí vzájemné.

⇒ téměř ve dvou třetinách uvedených 231 přestupků (63,2%), došlo po fyzickém napadení k evidentnímu zranění obětí (ať s ošetřením nebo bez ošetření lékařem - 146 přestupků) - viz podrobněji dále bod a/.

⇒ zhruba ve třetině výše uvedených 231 přestupků došlo k tělesnému násilí, které nezpůsobilo zjevné fyzické poranění obětí (31,6% , 73 případů) - viz podrobněji dále bod b/. Ve 5,2% přestupků nebyl respondenty charakter tělesného násilí blíže specifikován (12 případů).

- **a/ K evidentním tělesným poraněním obětí násilí** došlo v roce 1999 v Praze nejméně v 63,2% z minimálního počtu 231 vyřízených /a nezastavených/ přestupků týkajících se fyzického domácího násilí (tj. v **146** případech).

⇒ muži byli původci fyzického zranění obětí minimálně v 84,2% těchto 146 případů se zjevnými tělesnými následky násilí (ať s ošetřením nebo bez ošetření lékařem - 123 případů). Minimálně v 11,6% (tj. 17 případů) byla v těchto 146 případech původcem fyzických zranění napadené osoby žena. V případech vzájemného násilí (4,1%, 6 případů) jsme nezjistili, osoby kterého pohlaví způsobily zranění a které osoby byly oběťmi.

⇒ 61% přestupků, při kterých došlo k evidentnímu fyzickému poranění obětí násilí, ošetřil lékař (89 přestupků), 39% případů evidentních tělesných poranění napadeného jedince příbuznou osobou nebylo ošetřeno lékařem (57 přestupků).

- V minimálně 87,6% přestupků, ve kterých došlo k fyzickému poranění obětí domácího násilí, které bylo následně ošetřeno lékařem byli původci násilí muži (tj. v 78 případech). Minimálně v 7,9% přestupků zde byly agresorkami ženy (tj. v 7 případech). Ve čtyřech přestupcích se jednalo o vzájemné násilí útočníků a z našich pokladů nebylo možno jednoznačně identifikovat, zda zranění způsobili muži či ženy.

- V minimálně 79% přestupků při nichž došlo k evidentním zraněním, která ale lékař neošetřil, byli agresivní muži (45 jedinců), minimálně v 17,5% případů byly zde původkyněmi zranění ženy (10 případů). Ve dvou případech (3,5%) se jednalo o vzájemné násilí stran konfliktu a z našich podkladů nebylo možno identifikovat, kdo případná zranění způsobil a kdo byl obětí.

- **b/ Bez evidentních tělesných zranění napadených osob** se obešla téměř třetina (31,6%), minimálního počtu 231 vyřízených /a nezastavených/ přestupků týkajících se fyzického domácího násilí v roce 1999 v Praze (tj. **73** přestupků).

⇒ minimálně v 72,6% těchto 73 přestupků, které se obešly bez tělesných zranění napadených osob muži byli fyzickými agresory (tj. v 53 případech). V nejméně v 21,9% přestupků bez zjevných tělesných následků byly agresorkami ženy (tj. v 16 případech). Ve čtyřech případech

se jednalo o vzájemné násilí muže a ženy (5,5%) a z našich podkladových materiálů nebylo možné jednoznačně určit, kdo byl fyzickým útočníkem v rodině.

Tabulka č. 16

Charakter fyzického násilí v rodině (při partnerském násilí, v užší rodině, v širší rodině) v případech vyřízených /a nezastavených/ jako přestupky v roce 1999 v Praze - minimální počty. (Údaje obvodních a místních úřadů hl. m. Prahy, mimo údajů ObÚ Praha 3.)

Charakter fyzického násilí:	Počty případů, kdy útočníkem byl(a):							
	muž		žena		muž a žena navzájem		celkem případů	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
došlo k poranění a ošetření lékařem	78	43,3	7	20	4	28,6	89	38,5
došlo k poranění ale bez ošetření lékařem	45	25	10	28,6	2	14,2	57	24,7
bez evidentního fyz. poranění	53	29,5	16	45,7	4	28,6	73	31,6
jinak-bližší nespecifik.	4	2,2	2	5,7	4	28,6	10	4,3
neuvedeno							2	0,9
celkem případů	180	100	35	100	14	100	231 ^{xx/}	100

^{x/} Respondenti mohli uvádět i případy opakovaných násilí páchaných stejným původcem násilí, pokud případy byly vyřízeny v roce 1999.

^{xx/} Ve dvou případech násilí respondenti neuvedli nic bližšího o původcích násilí.

- Celkově ve výše uvedených 231 vyřízených /a nezastavených/ přestupcích týkajících se fyzického domácího násilí (v užší i širší rodině a v rámci partnerského násilí) byly respondenty považovány za nejčastější **důvody tělesného násilí** vedle nejfrekventovanější odpovědi zneužívání alkoholu agresorem (28% odpovědí), majetkové spory (18,9% odpovědí), konfliktní osobnost útočníka (11,3% odpovědí), spory o děti (8,3%), žárlivost (9,8%), reakce útočníka na agresi později napadené osoby-oběti násilí (5,3% odpovědí), finanční závislost oběti násilí na útočníkovi (4,2%), nesnášenlivost (3%). (Je zde ale nutno připomenout, že mezi evidovanými vyřízenými /a nezastavenými/ přestupky v dané oblasti bylo (79,1%, tj. 140 případů) takových, že jejich účastníci se nacházeli v rozvodovém řízení či byli již po něm /viz podrobněji výše/, což se jistě odrazilo i v četnosti respondenty uvedených důvodů fyzického násilí mezi znesvářenými stranami (viz tabulka č. 14).

- **ZASTAVENO** bylo přestupkové řízení nejméně ve 16,9% případů z celku minimálního počtu 1022 úředně evidovaných přestupků týkajících se fyzického domácího násilí v Praze v roce 1999 (tj. **173 PŘESTUPKŮ**).

⇒ nejčastěji se výše uvedené 173 případy zastavení přestupkových řízení týkaly, a to v 59%, oblasti *partnerského násilí* (102 přestupků)^{x/}, dále asi ze čtvrtiny případů násilí mezi členy

^{x/} Ačkoli jsme se blíže důvody zastavení přestupkových řízení cíleně nezabývali, bylo zřejmé, že minimálně v jednom případě k zastavení přestupkového řízení pro fyzické domácí násilí v Praze roce 1999 došlo také z důvodu poslanecké imunity násilníka - poslance PČR (bývalý manžel napadl bývalou manželku).

širší rodiny 25,4% (44 přestupků) a v 15,6% případů násilí *mezi členy užší rodiny* (27 přestupků).

⇒ Ve výše uvedených 173 případech zastavení přestupkového řízení byli označeni za původce fyzické agrese v rodině z téměř tří čtvrtin muži (74,6%, tj. 129 osob), ženy tvořily v uvedených případech celou čtvrtinu obviněných osob z fyzického násilí (25,4%, tj. 44 jednotlivců).

⇒ Ve 102 zastavených přestupkových řízeních týkajících se partnerského násilí v 80,4% případů byl označen za fyzického agresora muž (tj. v 82 případech), ve 44 zastavených přestupkových řízeních týkajících se tělesné agrese mezi členy širší rodiny byl muž označen za agresora v 65,9% (tj. v 29 případech) a ve 27 zastavených přestupkových řízeních v oblasti fyzického násilí mezi členy užší rodiny byl muž označen za původce násilí v 66,7% (tj. v 18 případech). Ve zbývajících případech, jejichž počet nebyl zanedbatelný, byly označeny za fyzické agresory v příbuzenských vztazích ženy.

⇒ z jiného pohledu: přestupkové řízení bylo zastaveno u 42,8% případů z minimálního počtu 404 v roce 1999 v Praze vyřízených přestupků v oblasti fyzického domácího násilí (tj. 173 přestupků)- podrobněji viz též výše.

- **ODLOŽENO** bylo nejméně 57,5% přestupkových řízení z celku minimálního počtu 1022 úředně evidovaných přestupků týkajících se fyzického domácího násilí v Praze v roce 1999 (tj. **588 PŘESTUPKŮ**).

* * *

Z našich dat tedy vyplývá, že ačkoli agresory v rodině ve sledovaných případech evidovaného přestupkového chování občanů Prahy v roce 1999 byli převážně muži (u případů partnerského násilí minimálně 80,8% (143 případů), v užší rodině 69,4% (25 případů), v širší rodině 66,7% (12 případů), také ženy se podílely na výskytu fyzického násilí v rodině, a to nikoli ve zcela zanedbatelné míře. V případech fyzického partnerského násilí byly ženy původkyněmi násilí minimálně v 10,2% (18 případů), v užší rodině v 30,6% (11 případů), v širší rodině v 33,3% (6 případů). Je však třeba současně rovněž poznamenat, že fyzické útoky mužů, při kterých došlo k poranění obětí v námi sledovaných případech fyzického násilí v rodině (146 přestupků), byly celkově mnohem častější (minimálně 84,2%, tj. 123 případů) než u žen (minimálně 11,6%, tj. 17 případů).

V případech partnerského násilí /jednalo se o páry většinou rozvedené či rozvádějící se/ byly útoky, které tělesně poranily oběti, ze strany mužů rovněž mnohem častější (minimálně 86,4%, tj. 102 případů) než u žen (minimálně 8,5%, tj. 10 případů). Pokud můžeme považovat ošetření poranění lékařem za znak větší závažnosti způsobeného poranění, pak u partnerského násilí způsobili muži minimálně 89,2% (66 případů) všech takovýchto případů poranění obětí, zatímco ženy minimálně jen v 5,4% (4 případy).

Bylo též zřejmé, že fyzické násilí se objevilo v rodinách co do životní úrovně různorodých a nikoli jen, jak se předpokládá, podprůměrných (např. asi 70% případů partnerského násilí se odehrálo v rodinách co do životní úrovně průměrných, 6% případů v nadprůměrných a jen asi 14% v rodinách podprůměrných, v 10% nebylo zjištěno).

Jen menší část případů fyzického domácího násilí mezi dospělými byla páchána osobami, které vyvíjely i jinou sociálně nežádoucí činnost, a to i mimo rodinu (minimálně 23 původců násilí). Dalo by se tedy usuzovat, že v případech, kterými jsme se zabývali, fyzické násilí doma produkovali většinou tzv. jinak společensky bezúhonní občané.

Z našich údajů je též patrné, že fyzické útoky násilných členů rodiny nesměřovaly jen k osobám opačného pohlaví (k čemuž logicky docházelo v našem šetření u partnerského domácího násilí), ale i vůči osobám stejného pohlaví (např. téměř všichni agresori mužského pohlaví při fyzickém násilí v širší rodině napadli muže /55,6%, tj. 10 případů násilí/ a téměř všechny agresorky v širší rodině naopak zase napadly ženy /27,8%, tj. 5 případů násilí/).

Údaje tedy naznačují, že domácí násilí mezi dospělými osobami nemusí být i v naší populaci, i když v námi zaznamenaných případech byli jeho původci převážně muži, jen fenoménem znamenajícím násilí mezi jedinci opačného pohlaví a jevem zasahujícím jen méně ekonomicky zdatné vrstvy obyvatelstva, jak se někdy může zdát.

3.8. Závěr

Výše uvedená při výzkumu zjištěná data naznačují, že v Praze lze zaznamenat nemalé množství přestupků (§ 49 odst. 1 písm. c/ zák. č. 200/1990 Sb.), které se týkají fyzického domácího násilí. Jde o nezanedbatelné množství, a to nejen pokud jde o absolutní počty (minimálně 1022 úředně zaznamenaných přestupků v dané oblasti za rok 1999 v hlavním městě ČR), ale i pokud jde o procentový podíl přestupků v oblasti fyzického domácího násilí na celkovém počtu přestupků za celou Prahu (uvedený min. počet 1022 přestupků tvořil 6,4% všech v roce 1999 v Praze zaznamenaných přestupků vymezených zákonem č. 200/1990 Sb. o přestupcích). Přesto, jak vyplynulo z dalších informací našich respondentů nashromážděných při výzkumu, se v případě zjištěných 1022 přestupků pravděpodobně jedná jen o část případů fyzického násilí mezi členy pražských rodin dosahujících intenzity přestupkového chování - jedná se jen o vrchol ledovce.

Z našeho rozboru je patrné, že mnoho případů fyzicky násilných jednání v rodině, která jsou i takové závažnosti, že je i mnohdy sama police pro jejich závažnost oficiálně evidovala jako přestupek, je správním orgánem odloženo. Znamená to, že v případě odložení se správní orgán přestupky dále nezabývá (z důvodů, které uvádí zákon).

Ačkoli jsme se odloženými věcmi cíleně nezabývali a podrobněji nezjišťovali důvody odložení (zaměřili jsme se na věci prokázané), bylo nám respondenty sdělováno, že se odložení věcí často děje proto, že osoby k pachateli násilí v pozici osoby blízké po zaregistrování přestupku na policii nepodají návrh u správního orgánu na projednání přestupku, jak to požaduje stávající zákon. Zůstává tak pro nás nezodpovězena otázka, v kolika případech odložených věcí opravdu došlo k fyzickému násilí mezi členy rodiny a jakou mělo intenzitu. I když lze uvažovat, že určité procento odložených věcí mohlo být např. účelových, je zřejmé, že případy odložených a ze zákona neřešených případů domácího násilí reálně existují (jsou i policií úředně zaznamenány) a oficiálně se jimi nikdo nezabývá. Často proto, že nebyly splněny k tomu dnes platným zákonem dané podmínky; obvykle oběť násilí si po uplynutí nějaké doby od spáchání přestupku následně již nepřeje či nemá z nejrůznějších důvodů odvahu či potřebu /bezprostřední ohrožení pominulo/ tento rodinný problém v rovině přestupkové řešit a nepodá návrh na projednání případu. Přitom může jít v některých

případech (jak bylo pracovníky přestupkových komisí uváděno) o závažná násilná jednání, s jejichž následky oběť zůstává i nadále víceméně sama bez odborné pomoci a agrese útočnicka zůstává neřešena. Odložené přestupky by se tak proto měly do budoucna stát předmětem případných dalších zkoumání.

To, že opravdu není odkládání přestupků týkajících se fyzického násilí v rodině nijak řídkým jevem, dokládá náš nález více jak poloviny odložených přestupků z minimálního evidovaného počtu 1022 případů přestupkového chování týkajícího se fyzického násilí v rodině v roce 1999 v Praze (nejméně 57,5%, 588 případů). Navíc nález nejméně 16,9% případů zastavených přestupkových řízení^{x/} z výše uvedeného minimálního evidovaného počtu 1022 přestupků v oblasti fyzického domácího násilí (173 případů), naznačuje, že nakonec jen menší množství evidovaných přestupků v oblasti fyzického násilí v rodině se oficiálně projednalo a vyřídilo tak, že byly uloženy určité sankce agresorovi dané zákonem (které jsou spíše symbolické), případně mu bylo uděleno úřední napomenutí jako určitá výstraha, že jeho chování v rámci rodinných vztahů není přípustné (podrobněji k správnímu právu viz druhá část této publikace „Domácí násilí- některé právní aspekty“, kapitola 3.2.). U zastavených případů přestupků týkajících se domácího násilí pak bylo zřejmé, že existují vážné obtíže při přestupkových řízeních prokázat doma spáchané násilí (často tvrzení proti tvrzení).

Nakonec může být překvapujícím zjištěním v tom negativním slova smyslu, že v případě minimálního počtu 1022 oficiálně evidovaných přestupků týkajících se fyzického domácího násilí v roce 1999 v Praze byla projednána a vyřízena /a nezastavena/ jen zhruba pětina z nich (22,6%, 231 případů). Projednáno a vyřízeno bylo minimálně 39,5% případů tohoto úřady zaznamenaného přestupkového chování (404 přestupků).

S ohledem na výše řečené, ale i vzhledem k tomu, že i názory mnohých pracovníků, kteří delší dobu pracují v přestupkových komisích správních úřadů ukázaly, že přestupkové řízení ne vždy přispívá ke snížení výskytu násilného chování mezi členy rodiny - je třeba začít hledat nejen vhodné způsoby prevence tohoto sociálně nežádoucího jevu. Vedle toho je podle našeho názoru nezbytné rozvíjet na jedné straně možnosti lepšího právního postihu pachatelů domácího násilí, které má charakter trestné činnosti^{xx/} a na druhé straně hledat i další varianty

^{x/} V této souvislosti jsme se setkali s názorem několika respondentů, zabývajících se přestupkovou agendou na správních úřadech, že stejně asi v 90% těchto obvykle pro nedostatek důkazů zastavených přestupkových řízení k fyzické agresi mezi členy rodiny došlo.

^{xx/} Z podnětů, které v současnosti vyzývají k legislativním úpravám v oblasti domácího násilí v oblasti trestního práva lze zmínit např. následující⁴⁸:

- návrh novelizace § 215 tr. zák. týráni svěřené osoby tak, aby se využilo důrazu, který tento paragraf v bodě b) klade na významnou charakteristiku domácího násilí - totiž jeho dlouhodobé opakování (ostatní §§ tr. zák. vztahující se k násilné tr. činnosti, které jsou aplikovatelné na domácí násilí jsou konstruovány na jednorázové násilné akty a neumožňují zohlednit jako přitěžující faktor opakování násilných útoků). V rámci uvedené legislativní iniciativy se navrhovalo rozšířit stávající znění § 215 tr. zák. nejen na osoby závislé, ale i na osoby blízké, aby se touto cestou dosáhlo přiměřenější ochrany obětí domácího násilí žijících s násilníkem v manželském svazku, jako druh-družka nebo i jen ve společné domácnosti (násilí dospělých dětí na starých rodičích nebo jiných blízkých příbuzných apod.).

- návrh úpravy § 163 tr. ř. tak, aby nadále oběti domácího násilí bylo v případě dohody

postihu pachatelů, které by ale méně závažné případy domácího násilí nekriminalizovaly a snažily se o intervenci také jiného, alternativního charakteru. Zvláštní pozornost si zasluhuje i péče o oběti domácího násilí.

Za tím účelem je třeba mimo jiné u nás nejen v současnosti intenzivně pokračovat v provádění osvěty pro odbornou i laickou veřejnost o problematice domácího násilí, ale průběžně z hlediska více oborů sledovat charakteristiky tohoto jevu v naší populaci a frekvenci jeho výskytu, aby bylo zřejmé, co se vlastně v této oblasti u nás děje, s cílem získat ucelenější a objektivnější přehled o tomto jevu (k čemuž by alespoň zpočátku významně přispělo zařazení sledování výskytu násilí mezi členy rodiny do oficiálních statistik kriminality a přestupkového chování občanů).

s partnerem/partnerkou nebo jinou blízkou osobou, která se na ní opakovaně v privátní situaci dopouští násilí, ponecháno právo zastavit trestní stíhání, ale nevyžadovalo by se po něm/ní vyslovení souhlasu se zahájením trestního stíhání. Ze zákona by tak trestní stíhání zahajovaly obligatorně orgány činné v trestním řízení.

- některé další návrhy právních úprav týkajících se oblasti domácího násilí viz druhá část této publikace
„Domácí násilí - některé právní aspekty“.

4. Případy fyzického násilí dospělých proti dětem a mladistvým v rodině v Praze - poznatky pracovníků orgánů sociálně právní ochrany dítěte za rok 1999

4.1. Cíle šetření, použitá metoda, soubor respondentů

Cílem této studie bylo zachytit v Praze v roce 1999 výskyt případů fyzického násilí dospělých vůči dětem a mladistvým v rodině prostřednictvím poznatků poskytnutých orgány sociálně právní ochrany dítěte, které se speciálně zaměřují na péči o rodinu a dítě (dále též i zkratka OPD). Zajímali jsme se nejen o případy pravomocně odsouzené, ale i o ty, které byly zatím „pouze“ v šetření policie či se o ně zajímaly soudy (a kde s velkou pravděpodobností k fyzickému násilí došlo) a také o ty, kde bylo důvodné podezření na fyzické ublížení (podezření z ubližování dítěti dospělým členem rodiny zde vyslovili lékaři, psychologové či jiní odborní pracovníci).

Byli jsme si přitom vědomi, že určité procento takto zaznamenaných případů fyzického násilí v rodině nemusí být nakonec předpokládaným pachatelům soudně prokázáno. Avšak vzhledem k uvažované vysoké latenci tohoto jevu v naší populaci (tedy vzhledem ke skutečnosti, že mnoho případů hrubého fyzického násilí v rodině zůstává pravděpodobně zcela neodhaleno) a k stálému nedostatku souhrnnějších údajů o dané oblasti jsme předpokládali, že takto získáme alespoň základní orientační údaje týkající se závažného fyzického ubližování dětem v rodině dospělými na určitém území. Jde o údaje, které vycházejí z poznatků terénních pracovníků, kteří o výskytu sledovaného jevu mají na vymezeném územím celku jak určitý přehled, tak se současně evidovanými případy zabývají.

Oblast fyzického násilí proti dětem v rodině jsme zkoumali, jak již bylo výše řečeno, prostřednictvím poznatků hlavně vedoucích pracovníků jednotlivých útvarů sociálně právní ochrany dítěte na příslušných správních úradech. Šetření jsme provedli dotazníkem speciálně sestrojeným pro účely výzkumu, který jsme jim zaslali se žádostí o vyplnění. Dotazník byl zaměřen na získání údajů statistického charakteru o případech násilí proti dětem v rodině, se kterými se pracovníci uvedených oddělení setkali za období jednoho roku (1999).

V rámci dotazníkového šetření jsme pak konkrétně zjišťovali (za rok 1999 v Praze):

- 1) údaje o počtech dospělých původců fyzického násilí vůči dětem a mladistvým v rodině a další dostupné údaje statistického rázu o těchto násilnících,
- 2) zjišťovali jsme počty obětí těchto agresorů a jejich vybrané charakteristiky,
- 3) sledovali jsme údaje o původcích fyzického násilí v rodině z řad dětí a mladistvých a zajímali jsme se i o oběti jejich násilí.

Námi sledované dospělé původce fyzického násilí proti dětem v rodině jsme dělili na ty, kteří byli pravomocně odsouzeni a na ty, kteří byli „jinak řešeni“/nebyli pravomocně odsouzeni/. V dále uváděných tabulkách tyto dvě skupiny násilníků důsledně odlišujeme. Druhé jmenované násilníky jsme dále pro potřeby studie rozdělili na dvě skupiny a) původce násilí, kterými se zabývala policie a soudy, b) původce, u nichž je důvodné podezření, že ublížili dítěti v rodině, s tím, že podezření na tuto skutečnost vyslovil např. lékař, psycholog, psychiatr, jiný odborný pracovník - ale zatím se případem nezabývala policie. Problematiku sexuálního násilí jsme do šetření nezahrnuli.

V Praze jsme o spolupráci při vyplnění dotazníku požádali všechny místní a obvodní úřady, které se na celém území města v době našeho šetření zabývaly speciálně péčí o rodinu a dítě a kterých bylo celkem 15 (Praha 1-15). Získali jsme potřebné údaje od 14 z nich.

Spolupráci odmítl jen jeden obvodní úřad (Praha 3), jehož příslušné oddělení nám nakonec poskytlo pouze informaci o počtu 0-18 letých obětí fyzického násilí v rodině za rok 1999 bez jakýchkoli dalších specifikací. Údaje o pachatelích násilí nebyly poskytnuty vůbec žádné. V následujícím textu proto u dospělých domácích násilníků budeme mluvit o jejich minimálním počtu a obdobně tomu bude i tam, kde u nedospělých obětí násilí v rodině pojednáváme o jejich věku, pohlaví atd.

4.2. Fyzické násilí dospělých vůči dětem a mladistvým v rodině

4.2.1. Dospělí původci fyzického násilí proti dětem a mladistvým v rodině

Pracovníci orgánů sociálně právní ochrany dítěte v Praze zaznamenali za rok 1999 minimálně 69 dospělých, kteří se chovali fyzicky násilně vůči nezletilým členům rodiny. Bylo mezi nimi 44 mužů (63,8%) a 25 žen (36,2%). Přitom z údajů, které jsme zpracovali, bylo zřejmé, že v roce 1999 v Praze jen pracovníci dvou výše uvedených pracovišť uvedli, že se nesetkali s žádnými případy fyzického násilí dospělých v rodině vůči dětem.

Jak je patrné z tabulky č. 1, téměř *o dvě třetiny* z výše uvedených 69 fyzicky násilných či z násilí důvodně podezřelých dospělých (63,8%) se zajímaly v roce 1999 orgány činné v trestním řízení. Jednalo se o 44 jedinců (29 mužů a 15 žen). Z těchto 44 osob bylo pravomocně odsouzeno v uvedeném roce 13,6% pachatelů (tj. 6 osob), u soudu se projednávaly dále ještě případy 11,4% dospělých členů rodiny, kteří pravděpodobně fyzicky ubližovali dětem v nich žijícím (tj. 5 osob). Tři čtvrtiny z těchto 44 jednotlivců v době našeho výzkumu vyšetřovala policie (33 osob).

Tabulka č. 1

Minimální počty dospělých původců fyzického násilí proti dětem a mladistvým v rodině - v Praze v roce 1999. Rozdělení podle stavu objasnění případu a podle pohlaví původců násilí. (Údaje 14 obvodních a místních úřadů hl.m.Prahy-bez údajů ObÚ Prahy 3.)

Dospělí PŮVODCI fyzického násilí vůči dětem a mladistvým v rodině v Praze v r.1999						
Stav objasnění případů fyzického násilí dospělého člena rodiny proti 0-18letému dítěti (dětem) v rodině:	muži		ženy		celkem původců násilí	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
- pravomocné odsouzení	4	9,1	2	8	6	8,7
- případem se zabýval soud	4	9,1	1	4	5	7,3
- případem se zabývala policie	21	47,7	12	48	33	47,8
- „jen“ podezření OPD ^{x/} : případem se zabýval lékař, psycholog, psychiatr apod. - ale nikoli policie	15	34,1	10	40	25	36,2
<i>Celkem původců</i>	<i>44</i>	<i>100</i>	<i>25</i>	<i>100</i>	<i>69</i>	<i>100</i>

^{x/} Dále v tabulkách uváděné „jen“ podezření OPD: znamená, že případem násilí vůči dítěti v rodině se v roce 1999 v Praze sice nezabývaly, třeba zatím, orgány činné v trestním řízení, ale nález ubližování dítěti či důvodné podezření na ně bylo konstatováno lékařem, psychologem, psychiatrem či jiným obdobným odborným pracovníkem.

Zhruba třetina z výše uvedeného minimálního počtu 69 dospělých patřila mezi ty jedince, kteří byli z fyzického násilí vůči dětem důvodně podezírání na základě poznatků lékaře, psychologa apod., ale nezabývala se jimi (zatím) policie (36,2%, 25 osob).

Jak bylo řečeno výše, pravomocně odsouzeno bylo v roce 1999 v Praze z minimálního počtu 69 agresorů za fyzické násilí proti dětem v rodině nejméně 6 osob (8,7%). Mezi těmito 6 pravomocně odsouzenými byli 4 muži a 2 ženy, polovina těchto osob měla vzdělání základní a polovina byla vyučena. Většina z nich (4 osoby) byla ve věku 31- 40 let. Ustanovení trestního zákona, podle kterých byla jejich trestná činnost v rodině kvalifikována, se nám nepodařilo zjistit.

Pokud jde o příbuzenské vztahy mezi násilníky a jejich oběťmi, mezi výše uvedenými 69 dospělými původci, kteří byli fyzicky násilní vůči dětem v rodině, či z tohoto násilí byli důvodně podezřelí, byli často vlastní rodiče dítěte (39 osob, tj. 56,5% všech oficiálně sezdaných rodičů: z nich 3 osoby byly pravomocně odsouzeny /2 vlastní otcové a minimálně 1 vlastní matka. U jedné pravomocně odsouzené ženy nebyl námi příbuzenský vztah k oběti zjištěn/). Mezi násilníky, kteří byli „jinak řešení“, tedy v roce 1999 nepatřili mezi pravomocně odsouzené, byl i jeden pěstoun a jedna pěstounka, jeden osvojitel a jedna osvojitelka. Další příbuzenské vztahy podrobněji viz tabulka č. 2.

Tabulka č. 2

Příbuzenský vztah dospělých původců fyzického násilí k obětem - minimální počty původců násilí proti dětem a mladistvým v rodině v Praze v roce 1999. (Údaje 14 obvodních a místních úřadů hl.m.Prahy-bez údajů ObÚ Prahy 3.)

Příbuzenský vztah dospělého původce násilí v rodině k 0-18 leté oběti:	Dospělí PŮVODCI fyzického násilí vůči 0-18letým dětem v rodině (v Praze)					
	pravomocně odsouzení		jinak řešení		Celkem původců	
	abs.	%	abs.	%	abs	%
vlastní otec	2	33,2	21	33,3	23	33,3
vlastní matka	1	16,7	15	23,8	16	23,2
nevlastní otec (matka znovu vdána)	1	16,7	4	6,4	5	7,3
nevlastní matka (otec znovu ženat)	0	0	1	1,5	1	1,4
druh, partner matky	1	16,7	4	6,4	5	7,3
družka, partnerka otce	0	0	0	0	0	0
neuvedeno	1 (1 žena)	16,7	14 (z nich 5 žen)	22,2	15	21,7
jiný	0	0	4	6,4	4	5,8
<i>Celkem původců</i>	<i>6</i>	<i>100</i>	<i>63</i>	<i>100</i>	<i>69</i>	<i>100</i>

Protože mezi původci či předpokládanými původci násilí, jak bude dále patrné, byli hlavně rodiče dětí, které byly mladší 15 let, odpovídal této skutečnosti i věk násilníků v rodině (viz tab. č.3). Většina dospělých doma fyzicky agresivních jedinců, ať pravomocně odsouzených či důvodně podezřelých z násilí vůči dětem v rodině, byla ve věku od 22 do 40 let (55%). Téměř u třetiny v rodině fyzicky agresivních jedinců nebyl věk zjištěn a ostatní věkové kategorie byly zastoupeny minimálně.

Tabulka č. 3

Věk dospělých původců fyzického násilí. Minimální počty dospělých původců fyzického násilí proti dětem a mladistvým v rodině v Praze v roce 1999. (Údaje 14 obvodních a místních úřadů hl.m.Prahy-bez údajů ObÚ Prahy 3.)

Dospělí PŮVODCI fyzického násilí vůči 0-18letým dětem v rodině (v Praze)				
Věk původce násilí:	pravomocně odsouzení	jinak řešení	Celkem	
	abs.	abs.	abs.	%
18-21 let	0	0	0	0
22-30 let	1	14	15	21,7
31-40 let	4	19	23	33,3
41-50let	1	7	8	11,6
51 let a více	0	1	1	1,5
neuvedeno	0	22	22	31,9
<i>Celkem původců</i>	<i>6</i>	<i>63</i>	<i>69</i>	<i>100</i>

Ačkoli velká část z 69 pravomocně odsouzených či „jinak řešených“ původců fyzického násilí vůči dětem a mladistvým v rodině měla jen základní vzdělání nebo byla vyučena (nejméně 43,4%), byli mezi těmito jedinci zaznamenáni i vysokoškoláci (minimálně 8,7% - 4 muži a 2 ženy) a středoškoláci (minimálně 13% - 6 mužů a 3 ženy). Zhruba u třetiny sledovaných dospělých fyzických útočníků se nám jejich vzdělání nepodařilo zjistit (34,9%) - viz tabulka č.4.

Tabulka č. 4

Vzdělání původců fyzického násilí v rodině. Minimální počty dospělých původců fyzického násilí proti dětem a mladistvým v rodině v Praze v roce 1999. (Údaje 14 obvodních a místních úřadů hl.m.Prahy-bez údajů ObÚ Prahy 3.)

Dospělí původci fyzického násilí vůči 0-18 letým dětem v rodině (v Praze)				
Vzdělání původce fyzického násilí:	pravomocně odsouzení	jinak řešení	celkem	
	abs.	abs.	abs.	%
vysokoškolské	0	6	6	8,7
středoškolské	0	9	9	13
základní a vyučen	3	14	17	24,6
základní	3	10	13	18,8
neuvedeno	0	24	24	34,9
<i>Celkem původců</i>	<i>6</i>	<i>63</i>	<i>69</i>	<i>100</i>

Z námi nashromážděných údajů také vyplynulo, že nejméně čtvrtina dospělých, kteří byli prokazatelně fyzicky násilní k dětem v rodině, či z tohoto násilí byli důvodně podezřelí (24,6%, tj. 17 osob), se vyznačovala mimo fyzického násilí vůči dítěti v rodině také dalšími sociálně nežádoucími aktivitami. Minimálně 4 domácí agresori (2 muži a 2 ženy, tj. 5,8%) páchali různou trestnou činností mimo okruh rodiny, 7 násilníků (10,1%, tj. 4 muži a 3 ženy) se dopouštělo fyzicky násilného chování i mimo rodinu (tělesně napadalo sousedy, účastnilo

se rvaček v restauračních zařízeních apod.), 6 fyzicky násilných dospělých (8,7% - 5 mužů a 1 žena) se vyznačovalo ještě i jinými sociálně nežádoucími projevy, např. byli známi vyhrožováním fyzickým násilím a zastrašováním svého okolí či dalších členů rodiny, nebo i nedostatečnou péčí o ostatní členy své rodiny apod.

Mezi hlavní důvody fyzického násilí dospělých proti dětem v rodině podle pracovníků orgánů sociálně právní ochrany dítěte nejčastěji patřila nezvládnutá výchova (nepřiměřeně tvrdé tresty apod.- 24% odpovědí), dále odreagování si emocí na dítěti, protože „bylo po ruce“ (18,7% odpovědí), agresivita útočnicka v důsledku požití alkoholu (14,7% odpovědí). Poněkud méně často byla uváděna jako důvod fyzického násilí nepřiměřená reakce rodiče v době zvýšeného životního stresu (12% odpovědí) /nejčastěji rozvod, ztráta zaměstnání, nedostatek financí/, dále nepřiměřené fyzické násilí jako reakce na tzv. „nezvládnutelné“ dítě (10,7% odpovědí), z normy vybočující osobnost rodiče (nejčastěji agresivita, psychická labilita, špatný zdravotní stav rodiče - asi 8% odpovědí). Další důvody fyzického násilí dospělého vůči dítěti v rodině byly uváděny méně často.

4.2.2. Děti a mladiství jako oběti fyzického násilí dospělých členů rodiny

Oběťmi fyzického násilí ze strany dospělých se v rodině podle poznatků pracovníků orgánů sociálně právní ochrany dítěte za rok 1999 stalo v Praze 92 dětí a mladistvých. Z nich, jak je patrné z tabulky č. 5, bylo minimálně 52,2 % chlapců /48 osob/ a minimálně 39,1% dívek /36 osob/. Jak je zřejmé z téže tabulky, minimálně 6 dětí a mladistvých bylo oběťmi pravomocně odsouzených původců fyzického násilí v rodině (3 chlapci a 3 dívky; pět dětí ve věku do 15 let, 1 dívka starší 15 let). Proti pěti dětem ze šesti, které byly oběťmi pravomocně odsouzených násilníků v rodině, bylo páčáno doma opakované fyzické násilí.

Tabulka č. 5

Věk a pohlaví obětí fyzického násilí dospělých členů rodiny proti 0-18 letým dětem v rodině: v Praze v roce 1999. Rozdělení podle stavu objasnění případů. (Údaje 14 obvodních a místních úřadů hl.m.Prahy, ObÚ Prahy 3 uvedl pouze celkový počet obětí.)

0-18leté OBĚTI fyzického násilí ze strany dospělých členů rodiny (v Praze)										
Stav objasnění případů fyzického násilí dospělého člena rodiny vůči dítěti v rodině:	chlapci		dívký		Celkem: chlapci a dívký		Celkem: chlapci a dívký		Celkem: chlapci a dívký	
	0-15	15-18	0-15	15-18	0 - 15 let		15 - 18 let		0 - 18 let	
	abs.	abs.	abs.	abs.	abs.	%	abs.	%	abs.	%
-pravomocné odsouzení	3	0	2	1	5	6,8	1	10	6	6,5
-případem se zabýval soud	4	0	3	0	7	9,4	0	0	7	7,6
-případem se zabývala policie	19	3	14	1	33	44,6	4	40	37	40,2
- „jen“ podezření OPD	17	2	12	3	29	39,2	5	50	34	37
-neuveveno									8 ^{x/}	8,7
Celkem obětí	43	5	31	5	74	100	10	100	92	100

^{x/} ObÚ Praha 3 uvedl jen počty obětí bez jakékoli další identifikace

Jak potom rovněž vyplývá z tabulky č. 5, většina z 92 zaznamenaných obětí fyzického násilí dospělých v rodině byla ve věku mladším 15 let (nejméně 80,4%, 74 jedinců), minimálně 10,9% obětí bylo ve věku 15-18 let (10 osob).

Pokud jde o tělesná poranění, která fyzické násilí dospělých zanechalo na dětech a mladistvých v rodině, nejméně 10,9% dětí (10 osob) po fyzickém útoku v rodině bylo ošetřeno lékařem ambulantně. Minimálně 6,5% dětských obětí fyzického násilí (6 osob) bylo pro svá zranění hospitalizováno. Minimálně 42,4% obětí (39 osob) bylo ublíženo tak, že to aktuálně nezanechalo natolik závažné poranění, které by muselo být ošetřeno lékařem (pokud byly fyzické následky přímo evidentní, jednalo se „jen“ o podlitiny, škrábance, modřiny apod). U více jak čtvrtiny obětí jsme nezjistili, jaké následky na nich fyzické násilí v rodině proti nim spáchané zanechalo (viz tabulka č.6).

Z našich údajů též vyplynulo, že proti minimálně 34,8% dětí a mladistvých (32 jedinců) bylo v rodině ze strany dospělých spácháno násilí opakované, proti minimálně 27,2% násilí jednorázové (25 osob) a u 38% obětí (35 osob) nebylo námi zjištěno, zda byly vystaveny v rodině fyzickému násilí opakovanému či jednorázovému.

Respondenti též posuzovali životní úroveň rodin, ve kterých docházelo k fyzickému násilí dospělých osob vůči dětem. Uvedli, že asi polovinu těchto rodin bylo možné označit co do životní úrovně za průměrné (cca 53%), asi třetinu za podprůměrné (32%) a asi 12% za spíše nadprůměrné. Zhruba 3% rodin zůstaly v daném směru respondenty neohodnoceny.

Tabulka č. 6

Závažnost tělesných ublížení 0-18 letým dětem v rodině dospělými původci fyzického násilí v Praze v roce 1999. (Údaje 14 obvodních a místních úřadů hl.m.Prahy, ObÚ Prahy 3 uvedl pouze celkový počet obětí.)

0-18 leté OBĚTI fyzického násilí v rodině (v Praze)				
	pravomocně odsouzených	původců násilí jinak řešených	celkem obětí všech původců fyz. násilí	
	původců násilí		abs.	%
<i>Závažnost fyzického ublížení dítěti v rodině:</i>	abs.	abs.	abs.	%
-bez zjevných fyz. následků nebo bez ošetření lékařem (např. modřiny, podlitiny apod.)	2	37	39	42,4
- ambulanti ošetření lékařem	2	8	10	10,9
- hospitalizace	0	6	6	6,5
- jinak	0	8	8	8,7
- neuvedeno	2	19	21	22,8
			8 ^{x/}	8,7
<i>Celkem obětí</i>	6	78	92	100

^{x/} ObÚ Praha 3 uvedl jen počty obětí bez jakékoli další identifikace

První zdroje informací o fyzickém ubližování dítěti v rodině pocházely nejčastěji od nejbližších příbuzných dítěte (26,1% obětí). Obvykle se jednalo o jednoho z rodičů dítěte a dále pak o jeho babičku. Dalším významným prvním zdrojem informací o výskytu násilí proti dítěti v rodině či o podezření na ně byla škola (12% obětí). Nevšimaví nezůstali ani sousedé (u 5,3% obětí) a někdy i lékaři (u 6,5% obětí). Mezi „jinými zdroji“ prvního upozornění na fyzické násilí vůči dítěti (u 10,9% obětí) jsme dvakrát zaznamenali linku bezpečí, jednou krizové centrum a jednou anonymní ohlášení. Další oznamovatelé násilí v rodině podrobněji viz tabulka č. 7. U zhruba třetiny obětí jsme však nezjistili, kdo jako první zveřejnil pro

pracovníky oddělení zabývajících se péčí o děti skutečnost (či podezření), že je v rodině dítěti fyzicky ubližováno.

Tabulka č. 7

Zdroje prvního upozornění OPD na výskyt fyzického násilí dospělých členů rodiny proti 0-18 letým dětem žijícím v rodině (či podezření na ně) v Praze v 1999. (Údaje 15 obvodních a místních úřadů hl.m.Prahy.)

První upozornění OPD na násilí dospělých proti 0-18 letým dětem v rodině (či podezření na násilí) v Praze		
zdroj informace:	abs.	%
- lékař	6	6,5
- někdo z užší či širší rodiny	24	26,1
- sami pracovníci OPD	3	3,3
- škola	11	12,0
- sousedé	5	5,3
- oběť sama	2	2,2
- policie	2	2,2
- někdo jiný	10	10,9
- neuvedeno	29	31,5
<i>Celkem obětí</i>	92	100

4.3. Děti a mladiství jako původci fyzického násilí v rodině

V rámci našeho šetření jsme se také snažili zjistit na základě poznatků pracovníků pražských orgánů sociálně právní ochrany dítěte, kolik dětí a mladistvých (osob 0-18letých) se v roce 1999 projevilo fyzicky násilně vůči ostatním členům rodiny, ve které vyrůstali. Skutečnost, že se s takovými doma fyzicky násilnými mladými jednotlivci setkala, uvedlo 8 dotázaných pražských orgánů sociálně právní ochrany dítěte (53,3% z dotázaných). Sedm z nich neodpovědělo, některé s tím, že tento problém nespadá do jejich kompetence, a tudíž že nemají v daném směru pro nás potřebné poznatky.

Vzhledem k tomu, že od více jak poloviny dotázaných úřadů jsme údaje o sledovaném problému obdrželi, dále je uvádíme. Budeme však mluvit o minimálních počtech evidovaných nedospělých původců fyzického násilí v rodině i jejich obětí v roce 1999 v Praze. Tyto v podstatě dílčí údaje uvádíme i proto, že podle některých ústních informací námi dotázaných pracovníků oddělení, které se zabývají péčí o rodinu a děti, se na ně rodiče fyzicky doma agresivních dětí obraceli obvykle až v krajní nouzi, kdy již naprosto nejsou sami schopni své dítě zvládat. Dá se proto předpokládat, že výskyt tohoto druhu násilí v rodině je vyšší než zde uvádíme a uváděné počty jsou jen orientační.

Zaznamenali jsme, že pracovníci orgánů sociálně právní ochrany dítěte v roce 1999 v Praze věděli celkem o 34 mladých jednotlivcích (do 18 let věku), kteří byli doma fyzicky násilní vůči dalším členům rodiny. Z tabulky č. 8 je patrné, že asi o čtvrtinu uvedených mladých jedinců (8 osob) se oficiálně v souvislosti s fyzickým násilím, které doma projevili, zajímala policie (3 osoby) a domácí fyzickou agresi 5 z nich řešily přestupkové komise správních úřadů.

Tabulka č. 8

Minimální počty původců fyzického násilí v rodině ve věku dětském a mladistvém. Dělení podle stavu vyřízení věci. (Údaje 14 obvodních a místních úřadů hl.m.Prahy- bez údajů ObÚ Prahy 3.)

Stav řešení případů fyzického násilí v rodině:	Počet 0-18 letých PŮVODCŮ fyzického násilí v rodině	
	abs.	%
- pravomocné odsouzení	0	0
- případem se zabýval soud	0	0
- případem se zabývala přestupková komise	5	14,7
- případem se zabývala policie	3	8,8
- „jen“ poznatky OPD	14	41,2
- jiný	9	26,5
- nevedeno	3	8,8
<i>Celkem původců</i>	<i>34</i>	<i>100</i>

Jak je dále patrné z tabulky č. 9, fyzické násilí evidovaných 0-15letých útočníků v rodině směřovalo právě tak jako u 15-18 letých agresorů především vůči rodičům (64,7%, 22 jedinců) a poněkud méně často vůči sourozencům (26,5%, 9 jedinců). Násilí vůči rodičům bylo častější u starší věkové kategorie fyzicky násilných jednotlivců. Vyskytly se i případy násilí dětí a mladistvých vůči prarodičům (8,8%, 3 jedinci).

Dotazovali jsme se pracovníků orgánů sociálně právní ochrany dítěte na násilí dětí a mladistvých vůči dalším členům třeba i širší rodiny, ale zde jsme nezískali žádné informace - pravděpodobně i vzhledem k orientaci pracovníků těchto oddělení spíše na nukleární rodinu.

Tabulka č. 9

Minimální počty původců fyzického násilí v rodině ve věku dětském a mladistvém. Dělení podle stavu vyřízení věci, směřování násilí a věku původců násilí. (Údaje 14 obvodních a místních úřadů hl.m.Prahy-bez údajů ObÚ Prahy 3.)

Stav řešení případů fyz. násilí:	Počty 0-18 letých PŮVODCŮ fyzického násilí v rodině (v Praze) proti:							
	rodiči		sourozenci		prarodiči		celkem původců	
	0-15l	16-18l	0-15l	16-18l	0-15l	16-18l	0-18 let	
	abs.	abs.	abs.	abs.	abs.	abs.	abs.	%
- pravomocné odsouzení	0	0	0	0	0	0	0	0
- případem se zabýval soud	0	0	0	0	0	0	0	0
- případem se zabývalo odd. přestupků přísluš. Úřadu	0	5	0	0	0	0	5	14,7
- případem se zabývala policie	1	1	1	0	0	0	3	8,8
- jen podezření OPD	3	5	1	3	0	2	14	41,2
- jiný	3	3	2	1	0	0	9	26,5
- nevedeno	0	1	0	1	1	0	3	8,8
<i>Celkem původců</i>	<i>7</i>	<i>15</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>34</i>	<i>100</i>

Nejméně 12 osob z výše uvedených 34 doma fyzicky násilných dětí a mladistvých (35,3%), tj. více jak třetina, se dopustilo násilí v rodině opakovaně a 16 z nich (47,1%), tedy téměř polovina, projevovala i mimo rodinu další sociálně nežádoucí chování (fyzicky násilné jednání vůči svému okolí, zneužívání alkoholu, drog, provozování prostituce apod.).

Mezi 34 mladými jedinci, kteří se doma chovali fyzicky násilně, bylo nejméně 16 chlapců (47,1%) a 10 dívek (29,4%). Osm osob (23,5%) zůstalo co do pohlaví námi neidentifikováno. Nicméně i z těchto ne zcela úplných údajů vyplývá, že vedle nedospělých chlapců jsou dnes i dívky v rodinách původci fyzického násilí. V našem případě se podle názoru pracovníků oddělení pečujících o děti většinou jednalo o dívky, které mimo jiných nežádoucích aktivit rovněž zneužívaly drogy.

Mezi uvedenými 10 doma fyzicky násilnými dívkami byly většinou osoby nad 14 let věku, ale byly zaznamenány i 2 dívky mladší (po jedné dívce ve věku 12 a 13 let). Mezi osobami mužského pohlaví, které doma závažným způsobem fyzicky napadaly další členy rodiny, byli minimálně tři chlapci mladší 10 let.

Tabulka č. 10

Počet a věk obětí fyzického násilí v rodině, které spáchali 0-18 letí násilníci. (Údaje 14 obvodních a místních úřadů hl.m.Prahy-bez údajů ObÚ Prahy 3.)

VĚK obětí:	Počet a věk OBĚTÍ fyz. násilí v rodinách v Praze, kde pachatel násilí byl ve věku:			
	0-15let	16-18let	0-18 let	
	abs.	abs.	abs.	%
do 18 let	5	1	6	17,7
19-30 let	0	2	2	5,9
31- 50 let	5	7	12	35,3
51-60 let	0	6	6	17,6
61 let a více	0	3	3	8,8
neuveдено	2	3	5	14,7
<i>celkem obětí</i>	12	22	34	100

Z tabulky č. 10 je též patrné, že nejčastěji směřovala tělesná agrese nezletilých násilníků v rodině, a to asi u třetiny z nich (35,3%), vůči osobám věkové kategorie 31-50 let, tedy asi vůči rodičům. Obětmi nejméně 8,8% nedospělých fyzických násilníků v rodině se staly osoby starší 61 let. Zhruba pětina násilníků (17,7%) zaměřila svoji fyzickou agresi vůči nedospělému sourozenci.

4.4. Názor pracovníků orgánů sociálně právní ochrany dítěte na vývoj míry násilí mezi členy rodiny.

V rámci našeho dotazníkového šetření jsme se zajímali o názor pracovníků orgánů sociálně právní ochrany dítěte na to, jak se vyvíjí oproti předchozím letům v souvislosti s 0-18letými dětmi násilí v rodinách. Prezentujeme zde údaje získané od pracovníků pražských a středočeských oddělení péče o děti. Na otázky zde odpovídalo celkem 23 respondentů (tj. 85,2% z 27 dotázaných osob /13 osob z Prahy, 10 osob z kraje středočeského/).

Z odpovědí vyplynulo, pokud jde o názor na zvýšení či snížení výskytu násilí dospělých proti dětem a mladistvým v rodině, že většina dotázaných (a to jak z Prahy, tak i kraje středočeského) se domnívala, že oproti předchozím letům míra tohoto násilí zůstala na přibližně stejné úrovni jako dříve, tedy že nedošlo k nárůstu. Tento názor vyjádřily zhruba tři čtvrtiny dotázaných (78,3%). Zbývající respondenti (21,7%) si mysleli, že k nárůstu tohoto druhu násilí došlo (viz tab. č. 11). Nikdo z respondentů se ale nedomníval, že došlo k snížení výskytu tohoto druhu násilí.

Jiné to však je s názorem na to, zda se v posledních letech zvyšuje výskyt fyzického násilí dětí (0-15 letých) a mladistvých (15-18 letých) proti členům rodiny. Na obě věkové skupiny nedospělých původců násilí jsme se ptali zvlášť. Ze získaných dat bylo zřejmé, že nárůst tohoto druhu násilí v posledních letech potvrdila, jak u osob ve věku dětském, tak i mladistvém, nadpoloviční většina dotázaných. Nicméně právě u osob mladistvých se v daném směru shodně vyjádřily téměř tři čtvrtiny respondentů (73,9%), u 0-15 letých dětí se takto shodlo respondentů poněkud méně, okolo poloviny dotázaných (56,5%) - viz tab. č. 11. Mezi pražskými respondenty bylo navíc procento zastánců názoru na zvýšení míry násilí dětí a mladistvých proti členům rodiny přece jen o trochu vyšší než u respondentů kraje středočeského. Mimo to, v několika případech respondenti konstatovali, že se někdy ani tak nejedná o vzrůst výskytu násilí jako spíše o větší brutalitu fyzických útoků dětí a mladistvých v rodině proti jejím členům.

Tabulka č. 11

Názor pracovníků OPD na vývoj násilí dospělých proti dětem a mladistvým v rodině a názor na vývoj násilí nedospělých jedinců proti dalším členům rodiny. (Souhrnně za Prahu a středočes. kraj, N=23).

Názor pracovníků OPD na VÝVOJ NÁSILÍ V RODINĚ oproti předcházejícímu období						
Názor na vývoj násilí v rodině:	dospělí proti dětem a mladistvým		0-15 letí proti ostat. členům rodiny		15-18 letí proti ostatním členům rodiny	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
zvýšení	5	21,7	13	56,5	17	73,9
stejná úroveň	18	78,3	10	43,5	6	26,1
snížení	0	0	0	0	0	0
<i>Celkem respondentů</i>	23	100	23	100	23	100

4.5. Souhrn

V Praze jsme zjišťovali prostřednictvím poznatků pracovníků orgánů sociálně právní ochrany dítěte případy fyzického násilí dospělých osob vůči 0-18letým dětem v rodině za rok 1999. Jednalo se o soudem prokázaná ubližování, ubližování, kterými se v době dotazníkového šetření zabývaly soudy či policie a o důvodná podezření na takováto špatná zacházení. Na druhé straně jsme se zajímali i o fyzické násilí dětí a mladistvých vůči dalším členům rodiny. Zjistili jsme následující skutečnosti.

- Pracovníci výše uvedených orgánů v Praze vedli v patrnosti v roce 1999 případy minimálně **69 dospělých jedinců**, kteří se v rodině vůči dětem a mladistvým chovali prokazatelně fyzicky násilně nebo bylo důvodné podezření, že tak jednali. Mezi těmito osobami byly téměř dvě třetiny mužů (63,8%, 44 osob) a více jak třetina žen (36,2%, 25 osob). Zhruba o dvě třetiny z těchto 69 osob se zajímaly orgány činné v trestním řízení (63,8%, 44 osob: 29 mužů

a 15 žen). Zhruba třetina z výše uvedených 69 dospělých patřila mezi ty jedince, kteří byli z fyzického násilí pracovníky orgánů sociálně právní ochrany dítěte důvodně podezříváni na základě poznatků lékaře, psychologa apod., ale nezabývala se jimi (alespoň zatím) policie (36,2%, 25 osob; 15 mužů a 10 žen).

- Ze 44 osob, které se v rodině chovaly fyzicky násilně vůči dětem a mladistvým, či byly z tohoto chování důvodně podezřelé a zajímaly se o ně orgány činné v trestním řízení, bylo pravomocně odsouzeno v roce 1999 13,6% pachatelů (6 osob), u soudu se projednávaly případy 11,4% dospělých fyzicky násilných členů rodiny (5 osob, 4 muži, 1 žena). 75% z těchto 44 jednotlivců vyšetřovala policie pro podezření z fyzického násilí vůči dětem a mladistvým v rodině (33 osob; 21 mužů, 12 žen).

- Mezi 6 pravomocně odsouzenými jednotlivci, kteří se projevovali násilně vůči 0-18 letému dítěti (dětem) v rodině byli 4 muži a 2 ženy. Polovina těchto násilníků měla vzdělání základní a polovina byla vyučena. Většina z nich (4 osoby) byla ve věku 31-40 let, nejméně polovina byla vlastními rodiči obětí.

- Minimálně čtvrtina z výše uvedených 69 dospělých násilníků v rodině (24,6%, 17 osob; 6 žen a 11 mužů) se vyznačovala také i mimo rodinu dalšími sociálně nežádoucími aktivitami, které často měly násilný charakter (rvačky, fyzické útoky vůči okolí), včetně trestné činnosti (nejméně 4 osoby).

- Mezi hlavní důvody fyzického násilí dospělých proti dětem v rodině podle pracovníků orgánů sociálně právní ochrany dítěte nejčastěji patřila nezvládnutá výchova (nepřiměřená tvrdost trestů apod. - 24% odpovědí), dále odreagování si emocí na dítěti (18,7% odpovědí), agresivita útočníka v důsledku požití alkoholu (14,7% odpovědí), nepřiměřená reakce rodiče v době zvýšeného životního stresu (12% odpovědí), reakce na tzv. „nezvládnutelné“ dítě (10,7% odpovědí), z normy vybočující osobnost rodiče (8% odpovědí).

* * *

Mezi **oběťmi** výše uvedených 69 dospělých násilníků v rodině bylo v Praze v roce 1999 zaznamenáno pracovníky orgánů sociálně právní ochrany dítěte **92 dětí a mladistvých**.

Mezi těmito oběťmi fyzického násilí v rodině bylo nejméně 80,4% jedinců do 15 let věku /74 osob/ a minimálně 10,9% jedinců /10 osob/ ve věku 15-18 let. Mezi těmito 92 oběťmi bylo nejméně 52,2% chlapců (48 osob) a nejméně 39,1% dívek (36 osob). Minimálně vůči 34,8% těchto nedospělých jedinců (32 osob) bylo v rodině pácháno fyzické násilí opakované, nejméně 10,9% dětí a mladistvých (10 osob) bylo ošetřeno po fyzickém útoku rodiče ambulantně lékařem, minimálně 6,5% dětí (6 osob) bylo pro svá zranění hospitalizováno.

* * *

Na druhé straně pracovníci pražských orgánů sociálně právní ochrany dítěte vedli v patrnosti v roce 1999 **minimálně 34 dětí a mladistvých, kteří se chovali fyzicky násilně vůči členům rodiny, ve které vyrůstali**. Z nich asi třetina násilníků byla ve věku do 15 let /35,3% - 12 osob/ a zhruba dvě třetiny /64,7%, tj. 22 osob/ ve věku 16-18 let. O asi čtvrtinu z výše uvedených 34 mladých jedinců (8 osob, 23,5%) se oficiálně v souvislosti s fyzickým násilím, které doma projevili vůči dalším členům rodiny, zajímala policie (3 osoby) a přestupkové komise správních úřadů (5 osob). Nejčastěji, asi ze dvou třetin, byli doma cíli fyzických útoků nedospělých agresorů jejich rodiče (64,7% osob, 22 jedinců), dále sourozenci (26,5%, 9 osob) a prarodiče (8,8%, 3 osoby). Nejméně třetina z výše uvedených 34 násilníků se v rodině

fyzicky agresivně chovala opakovaně (35,3%, 12 osob). Mezi uvedenými doma fyzicky násilnými nedospělými jedinci bylo minimálně 10 dívek (29,4%) a nejméně 16 chlapců (47,1%). Osm osob nebylo námi identifikováno pokud jde o pohlaví (23,5%). Téměř polovina z uvedených 34 jednotlivců (47,1%, 16 osob) se projevovala sociálně nežádoucím způsobem i mimo rodinné prostředí (zneužívání alkoholu, drog, provozování prostituce, fyzické násilí vůči širšímu okolí).

4.6. Závěr

Je tedy zřejmé, že ve výše uvedených případech fyzického násilí dospělých vůči v rodině vyrůstajícím dětem a mladistvým, které byly zaznamenány pracovníky orgánů sociálně právní ochrany dítěte v roce 1999 v Praze, byli mezi důvodně podezřelými či těmi, kteří byli předmětem zájmu orgánů činných v trestním řízení, ze dvou třetin muži (63,8%, 44 osob) a ze třetiny ženy (36,2%, 25 osob). Znamená to tedy, že ačkoli se převážně jednalo o fyzické násilí mužů vůči svým potomkům, ženy zde byly zastoupeny ve značném počtu také. Navíc se jednalo často o vlastní rodiče dětí. Asi čtvrtina doma vůči dětem fyzicky agresivních dospělých (24,6%, 17 osob - a to jak mužů, tak žen) se mimo tohoto násilí vůči svým dětem vyznačovala nejruznějšími doma i mimo rodinu sociálně závadovými aktivitami, včetně trestné činnosti (4 osoby).

Bylo rovněž zřejmé, že k násilí dospělých vůči dětem docházelo ve více jak polovině případů v rodinách co do životní úrovně průměrných (cca 53%), zhruba ze třetiny v rodinách podprůměrných a asi ve 12% nadprůměrných. Pokud jde o vzdělání původců násilí nejednalo se jen o jedince bez nějakého vyššího vzdělání (43,4%), ale /při neznalosti údajů o vzdělání asi třetiny těchto doma agresivních či z agrese důvodně podezřelých dospělých členů rodiny/, byli mezi nimi zaznamenáni jak středoškolsky (minimálně 13%, tj. 9 osob), tak i vysokoškolsky vzděláni jedinci (minimálně 8,7%, tj. 6 osob).

Dá se potom usuzovat z námi nashromážděných dat, že k fyzickému násilí vůči dětem a mladistvým ze strany dospělých docházelo jak v rodinách, které jsou v životní úrovni pod průměrem, ale i nad průměrem, ale hlavně v průměru, tedy v rodinách v populaci nejběžnějších. Tohoto násilí se dopouštěly také osoby, u kterých by se dalo předpokládat vzhledem k jejich vyššímu vzdělání (středoškoláci a vysokoškoláci), že jim budou dostatečně zřejmé negativní dopady používání hrubého fyzického násilí v rodině na jejich děti. Bylo rovněž patrné, že fyzické násilí vůči dětem v rodině mají na svědomí jak muži, tak ženy, i když fyzické násilí mužů bylo zaznamenáno častěji.

Výsledky našeho výzkumu doložily, že na druhé straně i některé děti a mladistvé je třeba počítat mezi fyzické agresory v současných rodinách, kteří napadají nejen své sourozence, ale i dospělé členy rodiny. Dopouštějí se násilí i opakovaně (asi třetina ze zaznamenaných 34 osob) a jejich násilí má někdy takovou podobu, že se o ně zajímají přestupkové orgány a policie (téměř čtvrtina z nich, 8 osob). Mezi původci násilní v rodině nebyli jen chlapci, ale také dívky (minimálně 29,4%, 10 osob).

Z názoru pracovníků orgánů sociálně právní ochrany dítěte lze pak usuzovat, že dochází k zvyšování výskytu tělesného násilí mladých osob v rodině v posledních letech a že bude třeba tomuto druhu násilného chování věnovat také větší pozornost v rámci analýzy jevu domácího násilí.

5. Fyzické násilí v pražských rodinách - výpovědi žáků učilišť a středních škol (výsledky sondy)

5.1. Cíle šetření, použitá metoda, soubor respondentů.

V další části našich šetření jsme fyzické násilí v rodině zkoumali za pomoci výpovědi samotných členů rodiny o tomto jevu (self-report). Prostřednictvím dotazníkové sondy jsme sledovali v Praze některé formy fyzického násilí a jeho charakteristiky u žákyň a žáků pražských středních škol a učilišť. Ti sami vypovídali o násilí ve své rodině. Zajímalo nás především fyzické násilí rodičů vůči svým potomkům, fyzické násilí mezi rodiči a násilí dětí vůči rodičům.

Dotazník sledoval konkrétně z oblasti domácího násilí:

- 1) zda je rodina prostředím, ve kterém se respondent obává, že by mu zde někdo z jejích členů mohl opravdu fyzicky ublížit,
- 2) zda respondent zažil doma fyzické násilí vůči své osobě od rodičů a zajímaly nás formy tohoto násilí (tresty, formy fyzických trestů a případné další projevy fyzického násilí),
- 3) zajímalo nás, zda proti respondentům bylo v rodině někdy použito záměrně takové fyzické násilí, které mu způsobilo zjevná poranění či pohmoždění (původci násilí mohli být všichni členové rodiny),
- 4) zda respondenti a jejich sourozenci někdy použili fyzické násilí vůči svým rodičům,
- 5) zda respondenti bývají doma ve své rodině svědky fyzického násilí mezi svým otcem a matkou.

Sledovali jsme též, zda je míra setkávání se s fyzickým násilím v rodině obdobná mezi žáky učilišť a středních škol (případně mezi chlapci a dívkami).

Při šetření jsme použili dotazník speciálně vytvořený pro náš výzkum, který zjišťoval především zkušenosti respondenta s použitím fyzické síly ze strany druhých proti jeho osobě v širším spektru různých sociálních prostředí, ve kterých se mladý jednatel pohybuje. Údaje o domácím násilí proto mohou být porovnány s dalšími údaji o zkušenostech mladých osob s fyzickým násilím mimo jejich rodinu (viz dále). Dotazník použitý při šetření byl konstruován tak, aby z něho nebylo dotázaným osobám patrné, že nám jde především o získání informací o fyzickém násilí v rodině.

Dotázáno bylo celkem 231 osob. Jak je patrné z tabulky č. 1, soubor respondentů byl tvořen z 54,1% žáky učilišť (tj. 125 osob) a ze 45,9% studenty středních škol (106 osob). Bylo dotázáno 151 chlapců (65,4%) a 80 dívek (34,6%). Dívky v obou souborech /učni, studenti/ tvořily zhruba třetinu dotázaných. Většina respondentů byla ve věku 17-18 let (72,3%), 11,7% dotázaných byla ve věku 16 let a zbývajících 16% osob bylo ve věku těsně nad 18 let (většinou 19 letých).

Mezi frekventanty středních škol byli žáci a žákyně průmyslovky a gymnázia, mezi žáky a žákyněmi učilišť byli konkrétně frekventanti těchto oborů: zedník, instalatér, malíř pokojů, cukrář, kuchař, číšník, administrativní pracovníce. Při zpracování získaných údajů bylo provedeno třídění dat prvního a druhého stupně.

Tabulka č. 1

Soubor dotázaných respondentů - dělení dle pohlaví a vzdělávacího zařízení (N=231).

respondenti:	učiliště		střední školy		celkem respondentů	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
chlapani	79	63,2	72	67,9	151	65,4
dívky	46	36,8	34	32,1	80	34,6
celkem	125	100	106	100	231	100

5.2. Fyzické násilí rodičů v rodině vůči respondentům

5.2.1. Fyzické trestání respondentů rodiči

Pokud jde o fyzické trestání respondentů rodiči, asi tři čtvrtiny dotázaných osob (75,8%, tj. 175 osob) uvedly, že byly někdy doma fyzicky trestány rodiči, čtvrtina dotázaných jednotlivců v rodině takto trestána rodiči údajně nebyla (24,2%, tj. 56 osob).

Z tabulky č. 2 plyne, že asi polovina respondentů byla podle vlastní výpovědi tělesně trestána spíše ojediněle (50,2%), asi pětina dotázaných (19,5%) byla fyzicky trestána jen někdy, 6,1% dotázaných často (14 osob, 12 chlapců a 2 dívky). Vyšší frekvenci fyzického trestání než ojedinělou uváděli častěji žáci učilišť (31,2%, tj. 39 osob) než středních škol (18,9%, tj. 20 osob), a ze souborů osob jednotlivých pohlaví ji uváděly poněkud častěji dotázané dívky (28,8%, tj. 23 osob) než chlapci (23,8%, tj. 36 osob).

Z vyhodnocených odpovědí na otázku, jak obvykle respondenti reagovali na fyzické tresty od rodičů, vyplývá, že jen minimum z nich považovalo fyzické tresty za výrazněji pozitivní. Např. pocit odčinění viny fyzickým trestem za nějaký prohřešek uvedlo (při možnosti volby více odpovědí) 8,6% tělesně trestaných respondentů /15 osob/, hrdost na rodiče, že si dovede doma zjednat fyzickou silou pořádek vyjádřilo 5,7% trestaných účastníků ankety/10 osob/. Ostatní reakce respondentů na fyzické tresty byly vesměs spíše negativní.

Tabulka č. 2

Frekvence fyzického trestání respondenta v rodině rodiči (dělení respondentů podle druhu vzdělávacího zařízení).

Frekvence fyzických trestů	Učiliště		střední škola		Celkem respondentů	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
často	10	8,0	4	3,8	14	6,1
někdy	29	23,2	16	15,1	45	19,5
ojediněle	58	46,4	58	54,7	116	50,2
nikdy	28	22,4	28	26,4	56	24,2
Celkem	125	100	106	100	231	100

SOUHRN: Jen asi čtvrtina respondentů uvedla (24,2%, tj. 56 osob), že nebyla rodiči doma fyzicky trestána. Tři čtvrtiny respondentů (75,8%, tj. 175 osob) zažily v rodině projevy fyzického násilí formou tělesných trestů. Čtvrtina rodiči trestaných respondentů uvedla (25,5%, tj. 59 osob), že byla tělesně trestána s frekvencí vyšší než ojedinělou a z nich asi čtvrtina (23,7%, 14 osob) konstatovala, že se tak dělo často.

5.2.2 Druhy fyzických trestů a další formy fyzického násilí rodičů proti respondentům v rodině

Při sledování různých forem fyzických trestů a dalšího fyzického násilí rodičů vůči svým potomkům jsme si některé druhy těchto projevů vytipovali a na tyto druhy chování jsme se respondentů zvláště ptali. Mimo fyzického trestu „výpraskem“ (viz tabulka č. 3) nebyla při šetření zjišťována frekvence výskytu těchto jednání.

Z tabulky č. 4 je zřejmé, že nejčastěji, asi ze dvou třetin, byly dotázané osoby bity rukou-dlaní (65,8% všech dotázaných respondentů, tj. 152 osob) a dále byly často bity nějakým předmětem, který v některých případech může zvýšit možnost poranění (39% všech účastníků ankety, tj. 90 osob). Nejčastěji bití předmětem probíhalo za pomoci vařečky a dále se při bití uplatňovaly hlavně řemen a rákoska.

Jak je patrné z tabulky č. 3, opravdový výprask, tedy fyzický útok na jedince značné intenzity („bití hlava nehlava“), uvedlo 70 osob (30,3% dotázaných osob). Z těchto 70 jedinců jich více než čtvrtina (28,6%, tj. 20 osob) uvedla, že nářez dostávala s vyšší frekvencí než ojedinelou.

Mezi 70 osobami, které dostaly někdy v životě doma od rodičů výprask, byli zhruba ze tři čtvrtin žáci z učilišť (72,9%, tj. 51 osob) a zhruba ze čtvrtiny studenti středních škol (27,1%, tj. 19 osob). Více jak třetina všech dívek, které se zúčastnily ankety, vypověděla, že alespoň jednou v životě dostala od rodičů nářez (37,5%, tj. 30 osob). Totéž uvedla zhruba čtvrtina všech dotázaných chlapců (26,4%, tj. 40 osob).

Tabulka č. 3

Frekvence fyzických trestů „výprasků“ respondenta, které obdržel od rodičů. (N=231)

Frekvence výprasků:	respondenti	
	abs.	%
často	9	3,9
někdy	11	4,8
ojediněle	50	21,6
nikdy	100	43,3
nebyl fyzicky trestán, nevyplněno	61	26,4
Celkem respondentů	231	100

Zkopání rodičem doma uvedlo 15 osob (6,5% všech dotázaných osob, 7 chlapců a 8 dívek, 12 osob z učilišť, 3 ze střední školy). Použití pěsti rodičem při bití sdělilo 10 osob (4,3% všech dotázaných jednotlivců, 7 chlapců a 3 dívky, 7 osob z učilišť, 3 ze střední školy).

Ze všech námi dotázaných respondentů, tedy těch doma tělesně trestaných a netrestaných rodiči, šest respondentů (2,6%) uvedlo jako formu fyzického napadení rodičem záměrné hrubé povalení na zem (4 chlapci a 2 dívky, 5 z učiliště, 1 ze střední školy), sedm jedinců (3%) uvedlo velmi bolestivé zkroucení rukou (4 osoby z učiliště, 3 ze střední školy, 6 chlapců a 1 dívka). Pět respondentů (2,2%) uvedlo bolestivé tahání za vlasy s následkem vytrhání vlasů (2 chlapci a 3 dívky, 4 osoby z učiliště a 1 ze střední školy). Dva respondenti uvedli škrcení či

rdoušení doma rodičem (1 chlapec a 1 dívka, 1 osoba ze střední školy a 1 osoba z učiliště), jeden chlapec z učiliště uvedl záměrné popálení cigaretou rodičem. Šest osob konstatovalo, že po nich byly házeny předměty, které je mohly vážně zranit (2,6% - 4 osoby z učiliště, 2 ze střední školy, 3 chlapci a 3 dívky). Jeden žák z učiliště uvedl zranění hozeným předmětem a jeden učeň silné údery hlavou o podlahu.

SOUHRN: Pokud jde o formy *fyzického násilí používaného rodiči* proti dotázaným respondentům v rodině při tělesných trestech a též při jiných příležitostech, pak dotázaní respondenti nejčastěji uváděli ze strany rodiče bití rukou (dlaní) v 65,8% (152 osob), dále bití nějakým předmětem (39%, tj. 90 osob). Opravdový výprask přiznalo 30,3% respondentů (tj. 70 osob), bití pěstí uvedlo 10 osob (4,3%) a zkopání rodičem uvedlo 15 dotázaných (6,5%).

Byly také zaznamenány i další méně četné či ojedinělé druhy násilí vůči dítěti v rodině, z nichž některé zcela neakceptovatelné, např. záměrné pálení cigaretou, škrcení či rdoušení, vytrhávání chomáčů vlasů při tahání za ně, bití hlavou o podlahu apod.

Mezi osobami, které dostaly někdy v životě doma od rodičů výprask (bití hlava nehlava), byli téměř ze tří čtvrtin žáci učilišť (72,9%, tj. 51 osob, z nich frekvenci tohoto trestu častější než ojedinělou uvedlo 14 osob) a více jak ze čtvrtiny studenti středních škol (27,1%, tj. 19 osob, z nich častěji než ojediněle 6 osob).

Tabulka č. 4

Výskyt některých druhů fyzických trestů a dalších forem fyzického násilí ze strany rodičů proti respondentům v rodině. Dělení respondentů dle vzdělávacího zařízení. Respondenti měli možnost více odpovědí. Nebyla zjišťována frekvence násilí. N=231.

<i>forma fyzického násilí:</i>	Celkem respondentů		respondenti z učilišť		respondenti ze středních škol	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
opravdový „nářez“	70	100	51	72,9	19	27,1
bití nějakým předmětem	90	100	55	61,1	35	38,9
bití rukou - dlaní	152	100	83	54,6	69	45,4
bití rukou -pěstí	10	100	7	70	3	30
zkopání	15	100	12	80	3	20
záměrné povalení na zem	6	100	5	83,3	1	16,7
trhání vlasů, tahání za ně	5	100	4	80	1	20
zranění hozeným předmět.	1	100	1	100	0	0
popálení (např.cigaretou)	1	100	1	100	0	0
rdoušení, škrcení	2	100	1	50	1	50
úderů hlavou o podlahu	1	100	1	100	0	0

Je zřejmé, že některé druhy fyzického násilí v rodině (používané jak při tělesných trestech rodiči, tak při různých dalších příležitostech), včetně těch nejméně přijatelných a netolerovatelných forem, zažívají od rodičů v rodině jak žáci učilišť, tak i středních škol (i když ti prvně uvedení poněkud častěji než ti uvedení na druhém místě).

Je tomu tak navzdory tomu, že se obecně má za to, že středoškoláci vyrůstají v rodinách, kde rodiče mívají obvykle vyšší vzdělání a často se tudíž uvažuje, že mají i lepší předpoklady

pro správnou výchovu dětí v rodině. Z našich nálezů je ale zřejmé, že v mnoha případech tomu tak asi není, a že rodiče středoškoláků používají někdy nevybíravě hrubou fyzickou sílu proti svým dětem jako i rodiče učňů.

Dále vyplynulo z našich dat, že hrubé formy fyzických „trestů“ nebyly doma určeny jen chlapcům, ale setkaly se s nimi, jak bylo uvedeno výše, i námi dotázané dívky (zkopání v rámci trestání rodiči uvedlo 8 dívek, bití pěstí uvedlo 3 dívky, výprasky přiznalo 30 dívek (což je v případě výprasků téměř plná polovina fyzicky trestaných dotázaných osob ženského pohlaví).

5.3. Obavy respondentů z fyzického násilí vůči jejich osobě v různých prostředích

5.3.1. Obavy respondentů z fyzického násilí v rodině

Údaje o námi vytipovaných prostředích, ve kterých se mladí lidé pohybují, a ve kterých jsme sledovali míru jejich obav, že by jim v nich mohl někdo skutečně fyzicky ublížit, lze sledovat názorně v grafu č. 1. Z údajů zde uvedených je patrné, že 14,7% respondentů (34 osob) sdělilo, že **doma v rodině** mělo někdy strach z toho, že by jim některý člen rodiny (**nejen rodič**) mohl reálně fyzicky ublížit. Z těchto 34 jednotlivců jich 5 osob uvedlo, že se takto bálo *vícekrát* (tj. 14,7%, 3 osoby z učiliště, 2 osoby ze střední školy), 29 osob (85,3%) se bálo *v ojedinělých případech*. Zmíněný soubor 34 respondentů tvořilo 19 dívek (55,9%) a 15 chlapců (44,1%). Asi třetina těchto osob byla žáky středních škol (35,3%, tj. 12 osob) a asi dvě třetiny byly žáky učilišť (64,7%, tj. 22 osob).

Naprostá většina respondentů, kteří vyjádřili strach z fyzického násilí v rodině, při kterém mohli být zraněni (94,1%, tj. 32 osob), patřila v našem souboru do skupiny doma rodiči tělesně trestaných dětí. Ze dvou třetin 67,6% (tj. 23 jednotlivců) se jednalo o osoby, které byly doma trestány s vyšší frekvencí než ojedinělou, tedy někdy a často. Zhruba dvě třetiny osob, které se doma bály fyzického násilí (61,8%, tj. 21 osob), patřily mezi ty respondenty, kteří dostávali od rodičů nářez. Mezi osobami, které se doma obávaly, že by jim mohl někdo fyzicky ublížit, byla více než polovina při záměrném útoku některého ze členů rodiny nějak tělesně poraněna či pohmožděna (58,8%, tj. 20 osob). Téměř polovina respondentů, kteří zveřejnili strach z fyzického násilí v rodině (47,1%, tj. 16 osob) měla za to, že rodiče mají právo potrestat své dítě výpraskem, když neposlouchá.

Bylo tedy zřejmé, že ne všechny osoby, které uvedly, že byly doma bity rodiči s větší intenzitou než ojedinělou (59 respondentů) nebo měly po násilí doma zjevné fyzické následky (modřiny a různá jiná zranění - 44 jedinců) či dostávaly od rodičů nářez (70 osob), vyjádřily obavu z toho, že by jim někdo mohl doma fyzicky ublížit. Je proto možné uvažovat, že pravděpodobně část respondentů nepocítuje fyzické tresty jako ohrožující, i když třeba k nářezu či poranění dojde, a přijímají fyzické násilí asi jako nutnou součást života. Možná některé tyto osoby fyzické trestání a jejich možné zjevné tělesné následky vnímají jako oprávněné či přípustné. Toto ale nebylo předmětem našeho zkoumání. Jiné námi dotázané osoby naopak, jak je zřejmé z výše uvedeného, fyzické násilí v rodině jako ohrožující pocítovaly, což je možná dáno i jiným kontextem a intenzitou trestu apod. Je však též možné, že případné obavy z násilí v rodině mohl u našich respondentů vzbuzovat svým chováním i jiný člen rodiny než jen fyzicky trestající rodič, od kterého může být násilí vnímáno respondentem třeba jako přípustné.

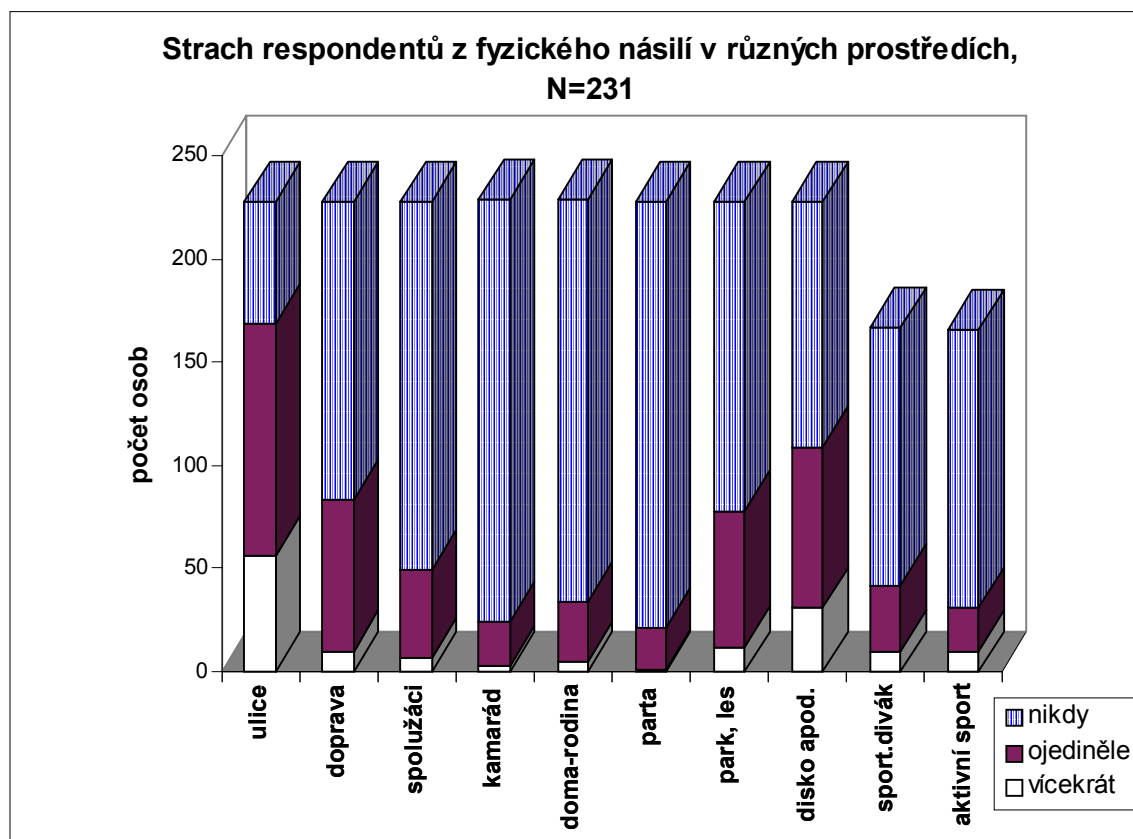
5.3.2 Obavy respondentů z fyzického násilí v různých prostředích mimo rodinu

Protože míru pocitu ohrožení respondenta z toho, že by mu někdo v rodině mohl opravdu fyzicky ublížit, lze lépe posoudit ve srovnání s jeho obavami z téhož chování jiných lidí v dalších sociálních prostředích, kde se pohybuje, uvádíme dále ve stručnosti několik údajů i o strachu respondentů z fyzického násilí vůči jejich osobě na různých místech mimo jejich rodinu (viz též graf č.1.)

Strach z fyzického násilí ze strany **spolužáků** /ve škole či na učilišti/ měly zhruba dvě desetiny námi dotázaných respondentů (21,2%, tj. 49 osob), což je o něco více než v rodině (o 6,5%). Fyzického násilí od spolužáků se 7 osob obávalo opakovaně /6 chlapců a 1 dívka, 4 osoby z učiliště a 3 osoby ze střední školy/. Skupinu těchto 49 osob tvořili asi ze dvou třetin chlapci (34 osob, 69,4%) a asi ze třetiny dívky (15 osob, 30,6%). Více jak třetina dotázaných (38,8%, tj. 19 osob), která se obávala fyzického násilí od spolužáků, byla ze středních škol, zbývající necelé dvě třetiny z učilišť (61,2%, tj. 30 osob).

Z grafu č.1 je dále patrné, že na veřejnosti (na veřejných prostranstvích) měli mladí zážitky strachu z fyzického násilí nejčastěji, a to téměř ze tří čtvrtin, **na ulici** (73,2%, tj. 169 osob), dále téměř polovina dotázaných (47,2%, tj. 109 osob) uvedla obavy z fyzického násilí vůči jejich osobě při takových příležitostech jako je **večírek, diskotéka, pobyt v restauračním zařízení** a na jim podobných akcích. V **parku, lese** nebo dále **v dopravním prostředku** (vlak, tramvaj, metro apod.) se bálo asi po třetině námi dotázaných jedinců (v prvním případě 33,8%, tj. 78 osob, v druhém 35,9%, tj. 83 osob).

Graf č. 1

Zarážející je, že značný počet účastníků našeho dotazování přiznal strach z fyzického násilí v rámci přátelských (kamarádských) kontaktů, v nichž se všeobecně předpokládá pozitivní naladění a mírumilovná forma vztahu. Konkrétně ze strany **kamaráda** (či tzv. kamaráda) se obávala tělesného násilí asi desetina dotázaných mladých osob (10,4% všech dotázaných, tj. 24 osob - z nich 3 chlapci opakovaně, 2 z nich z učiliště a 1 ze střední školy/). Chlapci tvořili asi dvě třetiny těchto respondentů (15 osob) a třetinu dívky (9 osob). Mezi uvedenými 24 osobami byli ze tří čtvrtin žáci z učilišť (18 osob) a asi ze čtvrtiny ze středních škol (6 osob).

V partě (ve skupině kamarádů) zažila strach z fyzického násilí vůči vlastní osobě, podobně jako ze strany jednotlivého kamaráda, také asi desetina dotázaných mladých jedinců (9,1%, tj. 21 respondentů), z nich více jak dvě třetiny tvořili chlapci (15 osob, z nich 1 jedinec opakovaně) a asi třetinu dívky (6 osob). Mezi těmito 21 osobami, které cítily reálné ohrožení své osoby fyzickým násilím v partě, byli zhruba napůl žáci z učilišť (12 osob) a napůl žáci ze středních škol (9 osob).

SOUHRN: Obavy, že by mladému jedinci mohl někdo opravdu fyzicky ublížit, a to v různých sociálních prostředích a vztazích, ve kterých se v životě pohybuje, přiznala značná část námi dotázaných osob (nezanedbatelná část z nich i opakovaně). Závažné je, že strach z fyzického násilí zažívají mimo jiné mladí v prostředích, ve kterých se obvykle musejí denně vyskytovat a o kterých se má za to, že by měly být bezpečným místem, tedy doma v rodině (od členů rodiny se obávalo projevů fyzického násilí 14,7% dotázaných /34 osob, z nich 5 osob opakovaně/), případně na učilišti či ve škole (fyzických násilností od spolužáků se obávalo 21,5% dotázaných /tj. 49 osob, z nich opakovaně 7 osob/). Mladí ohrožení své tělesné schránky tak prožívají v prostředích a při kontaktech, které, vzhledem ke svým funkcím, by měly být zcela prosty záměrného, jedince ohrožujícího fyzického násilí.

Dívky a chlapci zažívali strach z reálného fyzického násilí proti své osobě i v dalších vztazích, které jsou pro socializaci mladého jedince velmi důležité a které mívají také i intimnější ráz, jako např. přátelství či případně kamarádství v partě. Fyzického násilí od přátel se alespoň někdy v životě obávalo 10,4% námi dotázaných mladých jednotlivců (tj. 24 osob), fyzického násilí ve skupině kamarádů /partě/ se obávalo 9,1% dotázaných (tj. 21 osob).

Ačkoli jsme se v našem šetření speciálně nezaměřili na zkoumání násilí v milostných vztazích respondentů, ze získaných údajů bylo zřejmé, že některé námi dotázané dívky již měly reálnou zkušenost s fyzickým násilím od chlapců, se kterými chodily, např. formou zfackování. Na tyto údaje jsme narazili spíše jen ojediněle. Asi proto, že nebyly speciálnější předmětem našeho šetření.

Z výše uvedeného je dále patrné, že strachem z ublížení při fyzickém násilí doma v rodině, častěji, asi ze dvou třetin (64,7%, tj. 22 osob), sice častěji trpěli žáci z učilišť, ale ani značné množství studentů středních škol (asi třetina - 35,3%, tj. 12 osob) těchto pocitů ohrožení v uvedeném prostředí nebyla ušetřena. Strachem z fyzického násilí v rodině byli postiženi nejen chlapci (44,1%, 15 osob), ale i dívky (55,9%, 19 osob). Fyzického násilí doma se tak obávala téměř čtvrtina všech námi dotázaných dívek (23,8%) a 9,9% všech dotázaných chlapců.

Z našich údajů je tedy patrné, že rodina respondentů ve srovnání s dalšími sledovanými prostředím mimo rodinu, není to místo, ve kterém by se fyzického násilí obávalo nejvíce z dotázaných. Na druhou stranu počet zde obavy z fyzického násilí (nejen ze strany rodičů)

zakoušejících jedinců není vůbec zanedbatelný vzhledem k tomu, že stále ještě víceméně panuje přesvědčení, že rodina je díky svým funkcím naprosto bezpečným zázemím po všech stránkách, tedy i pokud jde o fyzickou existenci jednotlivce.

5.4. Zjevná poranění a pohmoždění respondentů po záměrném fyzickém násilí proti jejich osobě v rodině a mimo okruh rodiny

5.4.1. Zjevná poranění a pohmoždění respondentů po záměrném fyzickém násilí v rodině (nejen ze strany rodičů)

K takovému záměrnému fyzickému ublížení respondentovi, že po něm měl zjevná tělesná poranění či pohmoždění (modřiny, různé šrámy, podlitiny, různé rány, popř. krev z rány apod., jehož původcem mohl být kterýkoli člen rodiny /tedy nejen rodiče dotázaného/, došlo podle výpovědi respondentů v RODINĚ u téměř pětiny všech námi dotázaných osob (19%, tj. 44 jedinců). (Pohmožděními či jinými poraněními po fyzickém násilí jsme se rozhodli věnovat proto, že ukazují na vyšší intenzitu fyzického útoku a vypovídají zřetelněji o možném zásadnějším tělesném ohrožení jedince v prostředí, ve kterém k němu došlo.)

Mezi 44 respondenty, kteří měli po útoku v rodině nějaké šrámy na těle, byli zhruba napůl jedinci obou pohlaví (52,3% chlapci /tj. 23 osob/ a 47,7% dívky /tj. 21 osob/). Bylo mezi nimi více žáků učilišť, a to více jak dvě třetiny, (70,5%, tj. 31 osob) než žáků středních škol, kterých bylo 29,5% (tj. 13 osob).

Tabulka č. 5

Počty respondentů, kteří utrpěli při fyzickém násilí v rodině nějaké poranění či pohmoždění (Zdroj násilí: kterýkoli člen rodiny). Dělení podle vzdělávacího zařízení respondenta. N=44.

Respondenti:	z učilišť		ze středních škol		celkem respondentů	
frekvence fyz. újmy:	abs.	%	abs.	%	abs.	%
ojedinele	24	77,4	11	84,6	35	79,5
vícekrát	7	22,6	2	15,4	9	20,5
celkem respondentů	31	100	13	100	44	100

Jak je zřejmé z tabulky č. 5 a 6, z výše uvedených 44 osob asi čtyři pětiny uvedly (79,5%, tj. 35 jedinců), že byly doma zraněny při záměrném fyzickém násilí ojedinele, pětina uvedla, že opakovaně (20,5%, 9 osob). Mezi osobami se zjevným poraněním či pohmožděním po fyzickém násilí v rodině byla zhruba čtvrtina všech dívek, které se zúčastnily ankety (26,3%, tj. 21 osob) a 15,2% všech dotázaných chlapců (23 osob).

Tabulka č. 6

Počty respondentů, kteří utrpěli při fyzickém násilí v rodině nějaké poranění či pohmoždění (Zdroj násilí: kterýkoli člen rodiny). Dělení dle pohlaví respondentů. N=44.

Respondenti:	chlapci		dívky		celkem respondentů	
frekvence fyz. újmy	abs.	%	abs.	%	abs.	%
ojedinele	19	82,6	16	76,2	35	79,5
vícekrát	4	17,4	5	23,8	9	20,5

celkem respondentů	23	100	21	100	44	100
--------------------	----	-----	----	-----	----	-----

5.4.2. Zjevná poranění a pohmoždění respondentů po úmyslném fyzickém násilí v různých prostředích mimo okruh rodiny.

Abychom mohli lépe porovnat, do jaké míry je či není rodinné prostředí výjimečné v tom, že zde dochází při záměrných fyzických střetech členů rodiny k tělesným poraněním dotázaných osob, zajímali jsme se též o výskyt fyzických poranění po záměrném násilí v některých dalších prostředích, ve kterých se respondenti pohybují. Porovnávali jsme, kolik respondentů a jak často bylo zraněno nejen doma, ale konkrétně i na ulici, ve škole či na učilišti od spolužáků, v partě od kamarádů a „jinde“/nespecifikováno/.

Grafické znázornění údajů o frekvenci poranění ve výše uvedených prostředích lze nalézt v grafu č. 2 (Přitom následky tělesného násilí mohly mít formu modřin, různých šrámů po těle, podlitin, ran, popř. krvácení z ran apod.).

Z grafu č. 2 je patrné, že po záměrném fyzickém násilí na ULICI měla šrámy nebo poranění asi třetina účastníků naší ankety (35,1%, tj. **81 osob**).

Mezi 81 na ulici poraněnými či pohmožděnými osobami byli převážně chlapci (88,9%, tj. 72 osob), dívky tvořily 11,1% (tj. 9 osob). Mezi tělesně pohmožděnými jedinci na ulici bylo poněkud více žáků učilišť (60,5%, tj. 49 osob) než středních škol (39,5%, tj. 32 osob). Z těchto 81 osob mělo vícekrát šrámy či poranění 16 osob (tj. 19,8%, z nich 15 chlapců), 65 osob ojedinele (80,2%).

Poranění či pohmoždění po záměrném fyzickém násilí od SPOLUŽÁKŮ ve škole či na učilišti uvedla zhruba pětina dotázaných osob (22,1%, tj. **51 osob**).

Mezi těmito 51 jedinci byli jak chlapci (a ti v převážné většině - 82,4%, tj. 42 osob), tak i dívky (17,6%, tj. 9 osob). Jednalo se asi ze dvou třetin o žáky učilišť (64,7%, tj. 33 osob) a asi z jedné třetiny o žáky středních škol (35,3%, tj. 18 osob). Šest od spolužáků poraněných osob (11,8%) bylo zraněno či obdrženo šrámy opakovaně, zbývajících 45 jedinců údajně ojedinele (88,2%).

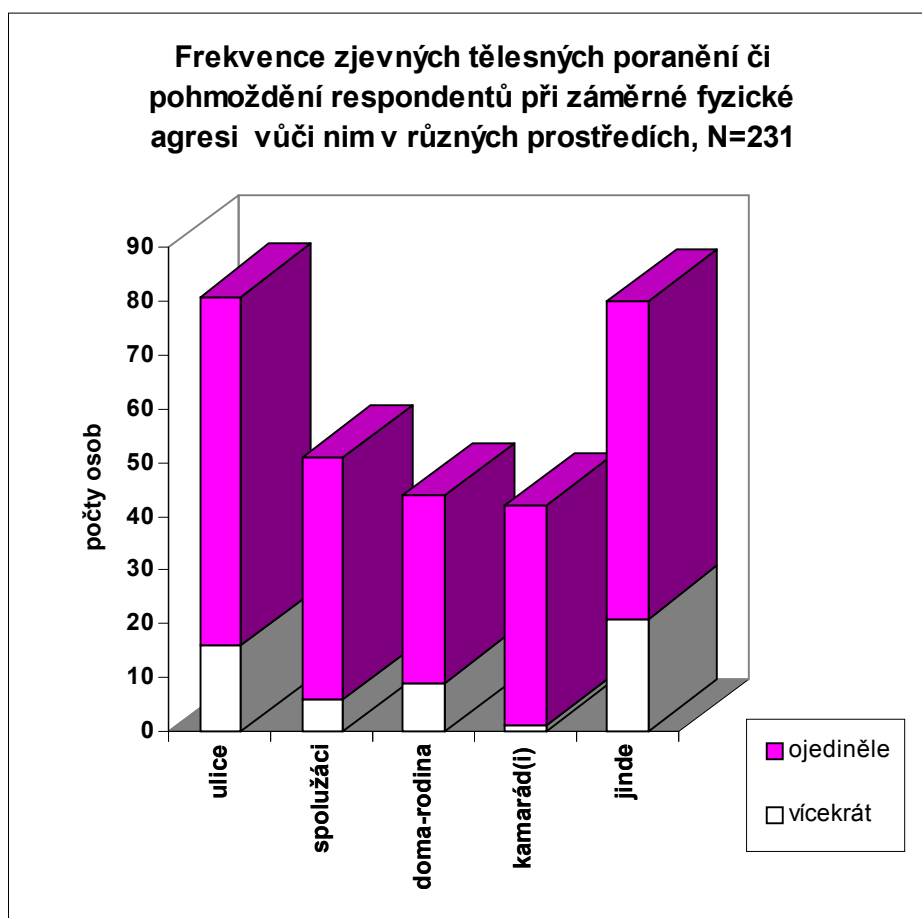
V PARTĚ od kamarádů uváděla tělesné poranění po záměrném fyzickém ublížení také téměř pětina dotázaných (18,2%, tj. **42 osob**).

Jedna z těchto osob uvedla poranění či pohmoždění opakovaně, ostatní ojedinele. Mezi těmito 42 jedinci byly asi tři čtvrtiny chlapců (76,2%, tj. 32 osob) a asi čtvrtina dívek (23,8%, tj. 10 osob), dvě třetiny z nich tvořili respondenti z učilišť (66,6%, tj. 28 osob) a třetinu žáci středních škol (33,4%, 14 osob).

JINDE (nespecifikováno blíže kde) mělo zkušenost se záměrným fyzickým násilím, po kterém měl respondent na těle šrámy či poranění, asi třetina všech dotázaných (34,6%, tj. **80 osob**).

Tuto zkušenost mělo 21 respondentů vícekrát (26,3%), 59 osob ojedinele (73,7%). Mezi těmito 80 jedinci byli z 85% chlapci (tj. 68 osob) a z 15% dívky (tj. 12 osob). Více jak polovina osob byla z učilišť (57,5%, tj. 46 osob) a 42,5% ze středních škol (tj. 34 osob).

Graf č. 2

SOUHRN: Poranění či pohmoždění, které ukazovalo na větší intenzitu záměrného fyzického násilí používaného proti respondentovi v rodině (jehož původcem mohl být kterýkoli člen rodiny, tedy nejen rodič), uvedla asi pětina všech námi dotázaných mladých osob 19% (tj. 44 osob).

Mezi 44 respondenty, kteří měli v rodině po útoku nějaké šrámy na těle, bylo více žáků učilišť (více jak dvě třetiny, 70,5%, tj. 31 osob), než žáků středních škol, kterých byla ani ne třetina (29,5%, tj. 13 osob). Byli mezi nimi zhruba napůl jedinci obou pohlaví (chlapci 52,3%, tj. 23 osob, dívky 47,7%, tj. 21 osob).

Z údajů o účastnících našeho šetření je zřejmé, že počty osob poraněných a pohmožděných při úmyslném fyzickém násilí v rodině jsou obdobné jako na některých místech mimo rodinu (v našem případě např. jak od spolužáků či v partě od kamarádů). Alarmující je však nejen výskyt forem tohoto násilí s naznačenými důsledky pro postižené jedince ve všech uvedených prostředích, ale *v rodině* tím více, neboť se u nás zatím všeobecně předpokládá (jak již bylo uvedeno výše), že rodina je místo, které závažněji neohrožuje fyzickou existenci jedince. Závažná je i zjištěná míra výskytu poranění či pohmoždění po fyzickém násilí v rodině mezi dotázanými dívkami, i když osoby ženského pohlaví tvořily jen jednu třetinu všech účastníků naší ankety. Dívky totiž tvořily 47,7% /21 osob/ fyzickým násilím doma tělesně poškozených respondentů.

5.5. Respondenti jako svědci fyzického násilí mezi svými rodiči (N=197 osob)

Respondenti byli také doma svědky nejrůznějších nesouladů mezi členy rodiny. Zajímaly nás tedy mimo jiné výpovědi o výskytu fyzického násilí mezi jejich rodiči, které sami respondenti viděli a byli při něm přítomni. Otázky týkající se fyzického násilí mezi rodiči zodpovědělo 197 osob, tj. 85,3% všech účastníků našeho dotazníkového šetření.

Svědky fyzického násilí alespoň jednoho rodiče vůči druhému bylo celkem 42 dotázaných osob (což je více jak pětina respondentů, kteří se k této tematice vyjádřili /21,3%/).

A/ Z výše uvedených 42 respondentů, kteří se stali svědky fyzického násilí alespoň jednoho rodiče vůči druhému, 4 respondenti konstatovali fyzické násilí v rodině pouze ze strany matky vůči otci, kdy podle dotázaných jejich otec fyzické útoky matky nikdy neopětoval (2% všech respondentů, kteří se zúčastnili této části dotazníkové akce).

26 respondentů (13,2%) uvedlo, že bylo svědky pouze fyzického násilí otce vůči matce, kdy naopak matka nikdy neprojevila fyzické násilí vůči otci, kterého by respondenti byli svědky.

6,1% respondentů (12 osob), kteří se zúčastnili této části ankety uvedlo, že bylo doma přítomno situacím, v nichž se choval otec fyzicky násilně vůči matce, ale i těch, kdy se fyzicky násilně chovala matka vůči otci.

B/ a) Svědky fyzického násilí otce vůči matce tak bylo ze 42 respondentů, kteří byli přítomni fyzickému násilí mezi rodiči, celkem 38 účastníků dotazníkového šetření, což byla asi pětina všech osob 19,3%, kteří zodpověděli otázky týkající se násilí mezi rodiči (viz tabulka č.7).

Podle 22 respondentů (57,9%) z těch, kteří odpověděli, že jejich otec fyzicky ubližoval matce /bil ji/, docházelo k tomuto násilí ojediněle. Podle 16 z nich (tj. 38,1%, 12 osob z učilišť, 4 osoby ze středních škol) docházelo k výskytu tohoto jevu častěji než ojediněle (podle 9 osob někdy a podle 7 osob často).

Mezi žáky učilišť, kteří se vyjádřili k otázkám nesouladů mezi rodiči, byla svědky násilí otce vůči matce více jak čtvrtina respondentů (27,7%, tj. 28 osob) a mezi studenty středních škol asi desetina z nich (10,4%, tj. 10 osob). Mezi svědky tohoto násilí bylo zhruba po pětině jedinců ze souboru chlapců i ze souboru dívek (21,4% dívek /15 osob/, a 18,1% chlapců /23 osob/).

b) Svědky fyzického násilí matky vůči otci v rodině bylo podle vlastní výpovědi 16 jedinců (8,1% z těch, kteří zodpověděli otázky týkající se násilí mezi rodiči v rodině). Většina z těchto 16 osob /14 jedinců, 87,5%/ uvedla, že k násilí matky vůči otci docházelo výjimečně, 2 osoby uvedly (12,5%), že k násilí docházelo někdy (varianta odpovědi „často“ nebyla vůbec u matek použita - viz tab. č. 7).

Mezi žáky učilišť, kteří se k výše uvedeným otázkám vyjádřili, bylo svědky fyzického násilí matky k otci 10,9% jedinců (11 osob) a mezi studenty středních škol 5,2% jednotlivců (5 osob). Svědky násilí matky vůči otci se stala méně než desetina osob mezi jedinci obou pohlaví (8,7% chlapců, tj.11 osob) a 7,1% dívek (tj. 5 osob).

Tabulka č. 7

Frekvence fyzických násilností otce vůči matce a matky vůči otci v rodině, kterých byli respondenti očítými svědky (N=197).

Respondent svědkem fyz. násilí:	fyzického násilí <i>o t c e</i> vůči matce		fyzického násilí <i>m a t k y</i> vůči otci	
	abs.	%	abs.	%
často	7	3,5	0	0
někdy	9	4,6	2	1,0
ojedinele	22	11,2	14	7,2
nikdy	159	80,7	181	91,8
celkem respondentů	197	100	197	100

SOUHRN: Asi pětina respondentů 21,3% (42 osob), kteří se vyjádřili k otázkám fyzického násilní mezi svými rodiči, byla doma očítými svědky tělesných útoků některého z rodičů vůči druhému.

Ve 4 rodinách účastníků ankety docházelo *pouze k fyzickému násilí matky vůči otci* (2% z těch, kteří se k násilí mezi rodiči vyjádřili) a ve 26 rodinách respondentů docházelo *k pouze fyzickému násilí otce vůči matce* (13,2% z těch, kteří se k násilí mezi rodiči vyjádřili). K situacím, v nichž se v rodině choval *otec fyzicky násilně vůči matce*, ale i těch, kdy se *fyzicky násilně chovala matka vůči otci* došlo v rodinách 12 respondentů. (Jednalo se o 6,1% z těch dotázaných, kteří se k násilí mezi rodiči vyjádřili).

Z výše uvedeného je patrné, že zhruba pětina jedinců (21,3%, tj. 42 osob), kteří odpověděli na otázky týkající se násilí mezi svými rodiči (celkem 197 osob) přiznala, že byla někdy doma očítými svědky fyzického násilí alespoň jednoho z rodičů vůči druhému. Při konstatování předpokladu, že mnoho dětí se za existenci fyzického násilí mezi rodiči stydí a není ochotno o něm vypovídat, můžeme předpokládat, že námi zjištěné množství osob, které bylo svědky násilí mezi rodiči v rodině, je množství minimální. Navíc se lze domnívat, protože děti v rodinách nebývají vždy očítými svědky veškerého negativního chování mezi rodiči, že výskyt fyzického násilí mezi rodiči našich respondentů mohl být i vyšší, než jak jsme ho zaznamenali ve svědeckých výpovědích účastníků našeho šetření.

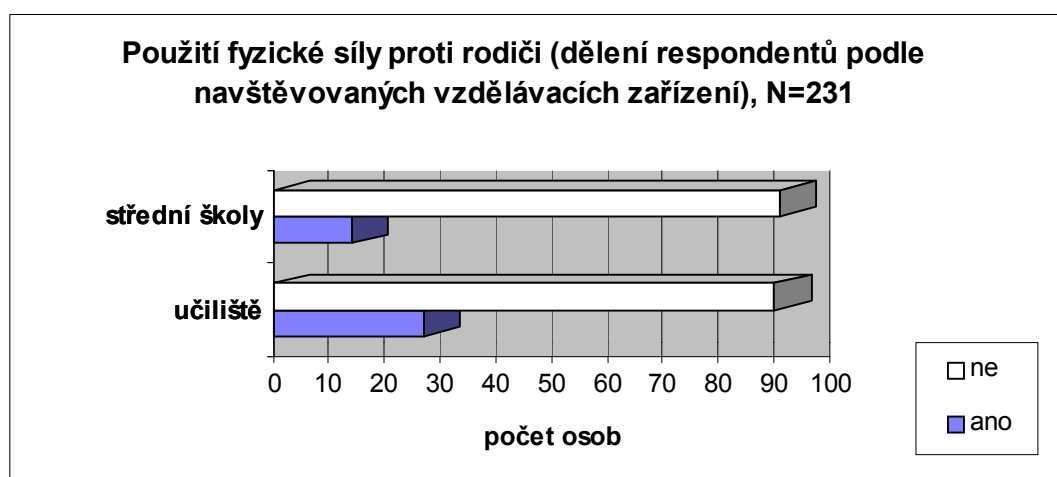
5.6. Fyzické násilí respondentů proti rodičům

Použití fyzického násilí vůči rodiči přiznala téměř pětina celého našeho souboru respondentů (17,7%, tj. 41 osob). Dotazovali jsme se na projevy fyzického násilí vůči rodiči, které mělo následující podobu: uhození rodiče nějakým předmětem, hození po něm něčím, co ho zranilo či mohlo zranit, záměrné strčení do rodiče tak, že upadl, odejmutí mu násilím něčeho, co nechtěl vydat, zfackování rodiče apod.)

Mezi výše uvedenými 41 osobami, které na naši otázku odpověděly kladně, byli zhruba ze čtyř pětiny chlapci (78,1%, tj. 32 osob) a zhruba z pětiny dívky (22%, tj. 9 osob). Asi třetinu z těchto k rodičům násilných jedinců tvořili žáci středních škol (34,1%, tj. 14 osob) a asi dvě třetiny žáci učilišť (65,9%, tj. 27 osob).

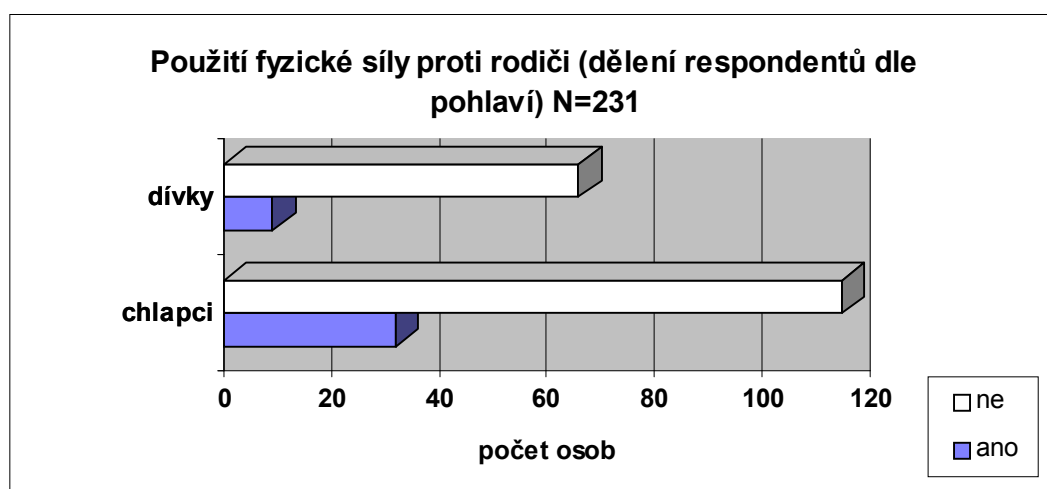
Pokud nahlížíme na výskyt fyzicky násilného chování respondentů k rodičům zvláště mezi frekventanty učilišť a středních škol, pak ze všech dotázaných žáků a žákyň učilišť jich více jak pětina (21,6%) přiznala, že někdy použila fyzické násilí proti svému rodiči/ům/ (27 osob, 21,6%) a rovněž se takto násilně chovala více jak desetina (13,2% tj. 14 osob) všech žáků a žákyň středních škol (viz graf č. 3).

Graf č. 3

Když nahlížíme na výskyt násilného chování vůči rodičům zvláště v souboru dotázaných chlapců a zvláště v souboru dívek, tak ze všech chlapců, kteří se zúčastnili naší ankety, jich více jak pětina (21,2%, 32 osob) přiznala, že alespoň někdy v životě vztáhla ruku na svého rodiče. Z celku všech dotázaných dívek jich tuto skutečnost přiznala více jak desetina (11,3%, tj. 9 osob). (Viz graf č. 4).

Graf č. 4

Z výše uvedených 41 respondentů, kteří se chovali fyzicky násilně vůči některému z rodičů, jich asi dvě třetiny uvedly (70,7%, 29 osob, z nich 8 dívek a 21 chlapců), že k tělesné

potyčce s rodičem došlo při obraně proti fyzickému trestu. Vícekrát se takto údajně bránilo 7 respondentů (6 chlapců a 1 dívka, 4 osoby z učiliště, 3 ze střední školy). Více jak polovina osob (16 osob, 55,2%), která fyzicky napadla rodiče při obraně proti tělesnému trestu, dostávala doma od rodičů vedle běžných fyzických trestů i výprask.

Dále, jak je patrné z tabulek č. 8 a 9, 18 jednotlivců z výše zmíněných 41 osob (43,9%), které přiznaly fyzické napadení rodiče, uvedlo, že fyzicky zaútočilo na rodiče v rozrušení, když se tzv. neovládlo. Z těchto 18 jedinců tak 3 osoby učinily opakovaně (2 chlapci a jedna dívka, 1 osoba z učiliště a 2 osoby ze střední školy). Naprostá většina těchto 18 osob (94,4%, tj. 17 jedinců) byla doma fyzicky trestána, polovina z nich (9 osob) dostávala doma také nářez.

Téměř desetina dotázaných, kteří se chovali tělesně násilně vůči rodičům uvedla (9,8%, tj. 4 osoby), že fyzicky napadla rodiče, když je on (ona) „naštval(a)“ a nehodlal(a) udělat, co bylo po nich žádáno. Jednalo se o 2 chlapce a 2 dívky; 2 osoby z učiliště a 2 osoby ze střední školy. Jedna osoba (dívka z učiliště) tak učinila i vícekrát. Většina z těchto dětí (3 osoby) byla doma fyzicky trestána a polovina z nich (2 osoby) dostávala doma od rodičů rovněž výprask.

Tabulka č. 8.

Respondentovo uplatnění fyzické síly vůči rodiči(ům). Dělení podle pohlaví respondentů. Respondenti měli možnost volby více odpovědí. N=41.

Uplatnění fyzické síly vůči rodiči:	chlapci		dívky		celkem	
	abs	%	abs	%	abs.	%
v sebeobraně	21	72,4	8	27,6	29	100
v rozrušení	14	77,8	4	22,2	18	100
„naštování se“	2	50	2	50	4	100
jinak	7	100	0	0	7	100

Téměř pětina účastníků našeho dotazování, která tělesně napadla rodiče (17,1%, tj. 7 osob), přiznala použití fyzické síly proti rodičům při různých jiných příležitostech (blíže nebylo specifikováno). Jednalo se pouze o chlapce (4 učně a 3 studenty). Jeden chlapec konstatoval, že se takto choval opakovaně, ostatní uvedli, že ojedinele. Většina z těchto osob, která se dopustila fyzického násilí na rodiči při výše uvedené příležitosti (jindy), byla doma fyzicky trestána (6 osob, tj. 85,7%), zhruba polovina z nich (4 osoby, tj. 57,1%) dostávala doma nářez.

Tabulka č. 9

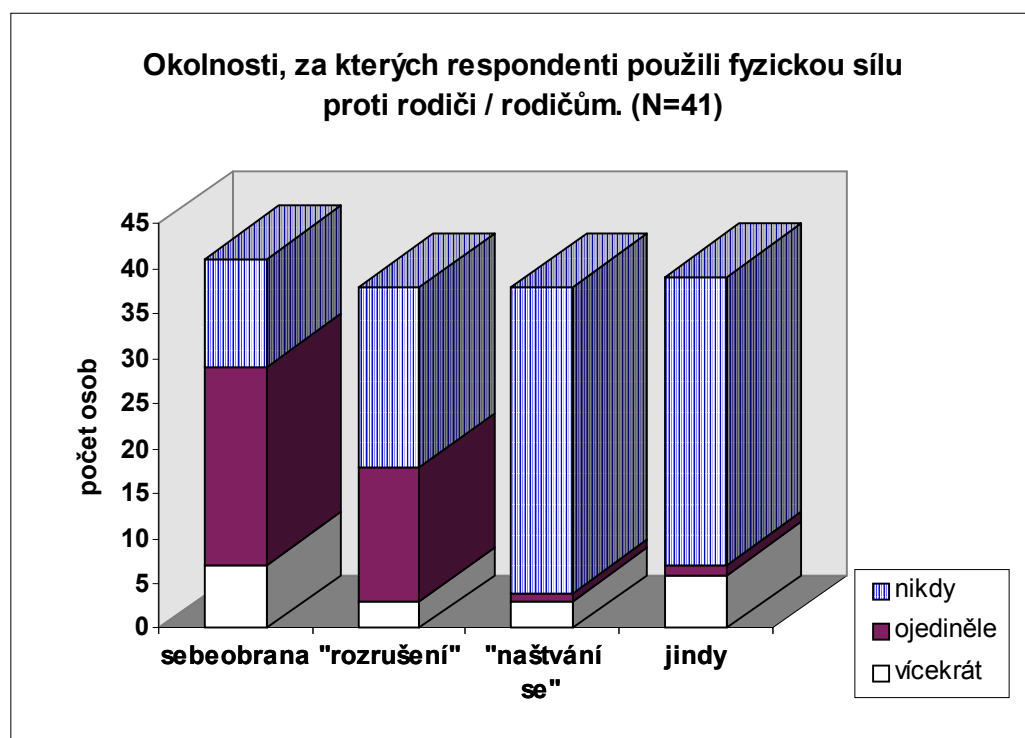
Respondentovo uplatnění fyzické síly vůči rodiči(ům). Dělení podle vzdělávacích zařízení respondentů. Respondenti měli možnost volby více odpovědí. N=41.

Uplatnění fyzické síly vůči rodiči:	učiliště		střední škola		celkem	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
v sebeobraně	19	65,5	10	34,5	29	100
v rozrušení	11	61,1	7	38,9	18	100
„naštování se“	2	50	2	50	4	100
jinak	4	57,1	3	42,9	7	100

SOUHRN: Použití fyzického násilí vůči svému rodiči(ům) uvedla téměř pětina ze všech námi dotázaných osob (17,7%, tj. 41 osob). Bylo mezi nimi 9 dívek (22%), 32 chlapců (78%); 14 studentů středních škol (34,1%), 27 osob z učilišť(65,9%).

Více jak dvě třetiny respondentů (70,7%,tj. 29 osob) /při možnosti dotázaného použít více odpovědí/, které uvedly, že někdy použily fyzické násilí proti rodiči, tak provedly podle vlastních slov *v sebeobraně, když se bránily fyzickému trestu* (z nich 7 osob se vyjádřilo, že tak učinilo vícekrát). Osmnáct osob (43,9%) z těch, které se přiznaly, že někdy užily násilí proti rodiči uvedlo, že násilí použilo *v rozrušení*, když se z nějakého důvodu neovládlo

Graf. č. 5

(3 osoby tak učinily opakovaně). Čtyři respondenti (9,8%) uvedli, že tak jednali, když je rodič „naštval“, protože nechtěl udělat, co oni požadovali (1 osoba/dívka/ se tak zachovala vícekrát). Sedm respondentů (17,1%), kteří se přiznali k násilnému chování vůči rodiči sdělilo, že se tak zachovalo *při různých příležitostech* blíže nespecifikovaných (1 osoba vícekrát).

Je otázkou, do jaké míry je použití fyzické síly proti rodiči ze strany respondentů opravdu obrana proti fyzickému násilí rodiče (nutno přiznat, že často asi nejen subjektivně, ale i objektivně nadměrnému či nepřiměřenému, viz údaje výše) a nakolik je to jen jednostranný útok dítěte na dospělou autoritu. Bylo by potřeba podrobněji zkoumat souvislosti, protože také násilí rodičů proti dětem, jak naznačují výše uvedená data, mnohdy překračuje únosné meze. Navíc v našem souboru proti rodiči násilně se chovajících dětí byly v naprosté většině osoby doma fyzicky trestané.

5.7. Fyzické násilí sourozenců respondentů proti rodičům (N=199)

Násilí ze strany sourozence(ů) respondenta vůči rodiči bylo zaznamenáno v 27 rodinách účastníků šetření (13,6%), kteří měli alespoň jednoho sourozence /199 námi dotázaných osob/. V případě sourozenců jsme se dotazovali na násilí, které mělo formu obdobnou jakou jsme zkoumali u samotných respondentů, tedy např. hození po rodiči něčím, co rodiče mohlo vážně poranit, záměrné strčení do něho tak, že upadl, odejmutí mu násilím něčeho, co nechtěl dobrovolně vydat, uhození ho nějakým předmětem, zfackování rodiče apod.

Výše zmíněných 27 respondentů vypovědělo, že většinou k násilí jejich sourozenců proti rodiči docházelo spíše ojediněle (81,5% tj. 22 případů), v 5 případech (18,5%) sourozenec respondenta rodiče fyzicky napadl vícekrát - viz tabulka č. 10.

Více jak polovina z těchto 27 případů fyzického násilí sourozence respondenta proti rodiči (55,6%, 15 případů) se odehrála v rodinách frekventantů učilišť a 44,4% (12 případů) v rodinách frekventantů středních škol.

V plné třetině uvedených 27 rodin, byl rodič fyzicky napaden jak samotným naším respondentem, tak jeho sourozencem (33,3%, tj. rodin 9 respondentů).

Tabulka č. 10

Výpovědi respondentů o frekvenci fyzického násilí svého sourozence(ců) vůči rodiči. (N=199).

frekvence fyz. násilí sourozence respondenta k rodiči :	respondenti	
	abs.	%
vícekrát	5	2,5
ojediněle	22	11,1
ne	172	86,4
Celkem	199	100

SOUHRN: O případech fyzického násilí ze strany svého sourozence(ů) vůči rodiči vypovědělo 27 dotázaných osob (13,6% z těch, kteří měli alespoň jednoho sourozence, což bylo 199 respondentů). V téměř pětina případů (18,5%, 5 osob) se jednalo o násilí opakované. Mezi uvedenými 27 osobami bylo 44,4% žáků středních škol (12 osob) a 55,6% žáků učilišť (15 osob). V plné třetině těchto 27 rodin respondentů (33,3%, tj. 9 rodin) se projevy fyzického násilí vůči rodiči ze strany jejich potomků objevily jak u samotného respondenta, tak u jeho sourozence/ů/. Někdy se jednalo o násilí vůči rodiči ze strany potomků opakované.

5.8. Souhrn a závěr

Z výpovědí žáků pražských učilišť a středních škol, kterých jsme se dotazovali na fyzické násilí v rodinách, ve kterých žijí, vyplynulo následující.

Některá respondenty reálně prožitá fyzická násilí v rodině

- Jen asi čtvrtina námi dotázaných mladých jedinců nebyla **fyzicky trestána** rodiči (24,2%, tj. 56 osob). Tři čtvrtiny respondentů (75,8%, 175 osob) doma alespoň někdy fyzicky trestány rodiči byly. Čtvrtina doma fyzicky trestaných osob uvedla (25,5%, 59 osob), že byla trestána s frekvencí vyšší než ojedinělou a z nich asi čtvrtina (23,7%, 14 osob) sdělila, že byla fyzicky trestána rodiči často.

- Pokud jde o **formy fyzického násilí**, které používali rodiče proti dotázaným jedincům *při tělesných trestech a i při různých jiných příležitostech*, pak respondenti nejčastěji uváděli **bití rukou (dlaní)** v 65,8% (152 osob), dále **bití nějakým předmětem** (39%, tj. 90 osob). Opravdový **výprask** (bití hlava nehlava) přiznalo 30,3% dotázaných (tj. 70 osob, z nich 9 uvedlo, že často), **bití pěstí** uvedlo 10 dotázaných (4,3%) a **zkopání** uvedlo 15 respondentů (6,5%). Byly také zaznamenány i další *méně čtené či ojedinělé druhy násilí* vůči dítěti v rodině, z nichž některé zcela neakceptovatelné, např. záměrné pálení cigaretou, škrcení či rdoušení, vytrhávání vlasů při tahání za ně, bití hlavou o podlahu, házení předmětů po respondentovi, které ho zranily apod.

- Některé druhy fyzického násilí v rodině, včetně těch nejméně přijatelných a tolerovatelných forem (používané jak při tělesných trestech rodiči, tak při dalších příležitostech), zažívali jak žáci učilišť tak i středních škol (i když ti prvně uvedení poněkud častěji než ti uvedení na druhém místě), viz podrobněji text výše.

- Mezi osobami, které dostaly někdy v životě doma od rodičů výprask /bití hlava nehlava/, byli téměř ze tří čtvrtin žáci z učilišť (72,9%, tj. 51 osob), asi ze čtvrtiny studenti středních škol (27,1%, tj. 19 osob).

- Tvrdé tělesné tresty a další nepřiměřené druhy fyzického násilí nebyly od rodičů podle našich zjištění v rodině určeny jen chlapcům, ale setkaly se s nimi, jak bylo uvedeno výše, i námi dotázané dívky (zkopání rodičem uvedlo 8 dívek, bití pěstí rodičem uvedly 3 dívky, výprasky dostalo od rodičů 30 dívek).

- Ačkoli jsme se v našem šetření speciálně nezaměřili na zkoumání fyzického násilí *v milostných vztazích respondentů* (které jsou v jistém smyslu předchůdci vztahů rodinných), bylo zřejmé z ojedinělých výpovědí, že některé dotázané dívky již měly zkušenost s fyzickým násilím od chlapců, se kterými chodily (např. formou zfackování).

Obavy respondentů, že by jim některý člen rodiny mohl reálně záměrně fyzicky ublížit

- 14,7% všech našich respondentů (tj. 34 osob) uvedlo, že doma **v rodině** mělo někdy **strach**, že by jim některý člen rodiny (nejen rodič) mohl záměrně **reálně fyzicky ublížit** (včetně při tělesném trestání). Z těchto 34 osob jich 5 jedinců uvedlo (14,7%), že se bálo vícekrát a 29 jedinců (85,3%) ojediněle. Tento soubor 34 dětí tvořilo 19 dívek (55,9%) a 15 chlapců (44,1%). Zhruba třetina těchto osob byla žáky středních škol (35,3%, tj. 12 osob) a zhruba dvě třetiny žáky učilišť (64,7%, tj. 22 osob).

- Fyzického násilí od spolužáků ve škole či na učilišti se bálo 21,2% všech námi dotázaných respondentů /49 osob/. Fyzického násilí od kamaráda se jich obávalo 10,4% (24 osob), v partě se bálo fyzického násilí 9,1% dotázaných osob (21 osob), na ulici se obávalo fyzického

násilí vůči své osobě 73,2% respondentů (169 osob), na diskotéce, večíрку či v restauraci se obávalo o své fyzické zdraví 47,2% dotázaných /109 osob/, v parku, lese nebo v dopravních prostředcích se někdy bálo záměrného fyzického násilí po třetině našich respondentů (v prvním prostředí 33,8%/78 osob/, v druhém 35,9% /83 osob/).

- Z výše uvedeného je zřejmé, že ve srovnání s obavami respondentů z fyzického násilí v prostředích mimo rodinu, rodina není tím prostředím, ve kterém by mělo strach z fyzického násilí (podle našich údajů) úplně nejvíce z dotázaných jedinců. Na druhou stranu jejich množství nebylo vůbec zanedbatelné vzhledem k tomu, že se všeobecně předpokládá, že rodinné prostředí je s ohledem na své funkce bezpečným zázemím po všech stránkách.

Některé evidentní tělesné následky fyzického násilí v rodině

- **Poranění či pohmoždění**, které ukazovalo na větší intenzitu záměrně použitého fyzického násilí proti respondentovi v rodině, jehož původcem mohl být kterýkoli člen rodiny (tedy nejen rodiče), uvedla asi pětina všech námi dotázaných mladých osob (19%, tj. 44 osob). Asi pětina z těchto 44 respondentů (20,5%, 9 osob) byla zraněna opakovaně, asi čtyři pětiny ojedinele (79,5%, 35 osob).

- Mezi 44 respondenty, kteří měli v rodině po útoku nějaké šrámy na těle, byly více než dvě třetiny žáků učilišť (70,5%, tj. 31 osob) a žáků středních škol bylo 29,5% (tj. 13 osob). Byli mezi nimi zhruba napůl jedinci obou pohlaví (chlapci 52,3%, tj. 23 osob, dívky 47,7%, tj. 21 osob). Poranění uvedla více než čtvrtina (26,3%, tj. 21 osob) všech dotázaných dívek a 15,3% všech dotázaných chlapců (23 osob).

Respondenti jako svědci fyzického násilí mezi rodiči

- Asi pětina respondentů (21,3%) byla doma přímými **svědky fyzického násilí mezi rodiči** (42 osob /z 197 respondentů, kteří se vyjádřili k tomuto jevu/).

Z těchto 42 respondentů, kteří se stali svědky fyzického násilí alespoň jednoho rodiče vůči druhému, 4 jednotlivci konstatovali fyzické násilí v rodině pouze ze strany matky vůči otci, kdy podle dotázaných jejich otec fyzické útoky matky neopětoval (2% všech respondentů, kteří se zúčastnili této části dotazníkové akce). 26 respondentů (13,2%) uvedlo, že bylo svědky pouze fyzického násilí otce vůči matce, kdy naopak matka neprojevila fyzické násilí vůči otci, kterého by respondenti byli svědky. 6,1% respondentů (12 osob), kteří se zúčastnili této části ankety uvedlo, že bylo doma přítomno situacím, v nichž se choval *otec fyzicky násilně vůči matce*, ale i těch, kdy se *fyzicky násilně chovala matka vůči otci*.

Fyzické násilí respondentů a jejich sourozenců vůči rodičům

- Použití **fyzického násilí vůči rodiči** přiznala téměř pětina ze všech námi dotázaných jedinců (17,7%, tj. 41 osob). Bylo mezi nimi 22% dívek (tj. 9 osob), 78 % chlapců (tj. 32 osob), 34,1% studentů středních škol (tj. 14 osob), 65,9% jedinců z učilišť (tj. 27 osob).

Více jak dvě třetiny respondentů (70,7%, tj. 29 osob) /při možnosti volby více odpovědí/, které uvedly, že použily násilí proti rodiči, tak učinily podle vlastních slov *v sebeobraně*, když se bránily fyzickému trestu (z nich 7 osob se vyjádřilo, že tak učinilo vícekrát).

Osmnáct osob (43,9%) z těch, které se přiznaly, že užily fyzicky násilné chování proti rodiči, uvedlo, že násilí použilo *v rozrušení*, když se z nějakého důvodu neovládlo (3 osoby vícekrát), čtyři respondenti (9,8%) tak učinili, když je rodič „naštval“, protože nechtěl dobrovolně udělat, co po nich bylo požadováno (1 osoba vícekrát). Sedm respondentů (17,1%), kteří se přiznali k násilnému chování vůči rodiči, sdělilo, že se tak zachovalo *při různých příležitostech* blíže nespecifikovaných (1 osoba tak učinila podle svých slov vícekrát).

- Použití **fyzického násilí ze strany sourozence respondenta vůči rodiči** bylo zaznamenáno v 27 rodinách námi dotázaných osob. (Vypovědělo o něm tedy 13,6% respondentů, kteří měli alespoň jednoho sourozence, což bylo 199 účastníků naší ankety.) Mezi uvedenými 27 osobami bylo 44,4% žáků středních škol (12 osob) a 55,6% žáků učilišť (15 osob). V asi pětině případů (18,7%, 5 osob) se jednalo o opakované násilí sourozence.

- V plné třetině těchto 27 rodin (33,3%, tj. 9 rodin respondentů) se projevy fyzického násilí vůči rodiči ze strany jejich potomka objevily jak u samotného respondenta, tak i u jeho sourozence/ů/.

* * *

Z výše uvedeného je patrné, že rodina nebyla pro některé námi dotázané jedince místem naprostého fyzického bezpečí ze strany dalších členů rodiny. Bylo to částí respondentů (14,7%, 34 osob) vyjádřeno jak verbálně formou obav z reálného fyzického násilí (a to nejen ze strany rodičů), tak i z přiznaných poranění či pohmoždění (19%, 44 osob) po úmyslném tělesném násilí v rodině vůči respondentovi - které nutno přiznat však ne úplně vždy bylo pocíťováno samotnými postiženými jako nějak ohrožující. Také výskyt případů násilí mezi rodiči či násilí sourozenců vůči rodičům, kterých respondenti byli svědky, naznačují, že i pro některé z nich může jejich rodina přinést inspiraci či na druhou stranu odstrašující příklad, jak lze uplatňovat násilí mezi osobami nejbližšími.

Jak je patrné z výše uvedeného, při násilí proti některým dětem v rodině byly některé rodiči používané formy fyzického násilí při tělesných trestech a i při různých jiných příležitostech zcela neakceptovatelné, i když jejich výskyt jsme zaznamenali v našem souboru respondentů spíše ojediněle. Nicméně i tak lze nastolit otázku, nakolik je fyzické násilí páchané na dětech akceptovatelné vůbec, a zda by v souladu s názory některých odborníků^{41,49}, neměla být i u nás seriózně analyzována otázka, v čem je, pokud vůbec je, vlastně rozdíl mezi fyzickými útoky dospělých osob v rodině proti dětem a mladistvým (být v rámci tzv. výchovného působení fyzickým trestem) od fyzických útoků dospělých na další dospělé členy rodiny. Možná, že právě náznak toho, že fyzické násilí nemusí být vždy nejlepším výchovným a ani jiným nástrojem usměrňování chování jednotlivce, je i naše zjištění, že velká část námi dotázaných žáků učilišť a středních škol, kteří přiznali použití fyzické síly vůči svému rodiči, byla jimi doma fyzicky trestána.

6. Závěr

Tři empirická šetření měla za cíl v Praze v roce 1999 zjistit výskyt případů fyzického násilí mezi členy rodiny a jeho některé charakteristiky ve třech různých rovinách:

1. v rovině evidovaného přestupkového chování (násilí mezi dospělými osobami v rodině - § 49 odst. 1 písm. c/ zák. č. 200/1990 Sb.),
2. v rovině poznatků pracovníků orgánů sociálně právní ochrany dítěte (násilí dospělých v rodině proti 0-18 letým dětem a násilí dětí a adolescentům k členům rodiny),
3. v rovině vlastních výpovědí respondentů - žáků učilišť a středních škol (násilí dospělých v rodině vůči dětem a adolescentům a násilí 0-18 letých dětí vůči členům rodiny).

I když jsme se zajímali hlavně o případy násilí příslušnými orgány prokázané, pozornost jsme věnovali v našich šetřeních vzhledem k předpokládané latenci domácího násilí i případům, kde bylo důvodné podezření na násilí tohoto druhu (to hlavně u násilí proti dětem) a, jak je zřejmé z výše uvedeného, zaměřili jsme se i na vlastní výpovědi samotných respondentů /žáků učilišť a středních škol/ o případném fyzickém násilí vyskytujícím se v rodinách, ve kterých žijí (N=231).

Protože souhrny hlavních poznatků a závěry byly uváděny výše v textu u jednotlivých šetření zvlášť, zde uvádíme jen některé získané poznatky obecnějšího rázu a v bodech.

- Z údajů získaných z našich třech empirických šetření bylo zřejmé, že i když mezi původci případů fyzického násilí v Praze v roce 1999, byli převážně muži, rovněž ženy se projevovaly fyzicky násilně k členům své rodiny, i když v mnohem menší míře.

V případě všech vyřízených /a nezastavených/ přestupků, kterými jsme se blíže zabývali, byli muži původci násilí minimálně v 77,9% případů (180 přestupků), ženy minimálně v 15,2% případů (35 přestupků)./V ostatních případech se jednalo o vzájemné násilí muže a ženy./

Fyzicky násilně se chovalo mezi původci násilí k dětem a mladistvým v rodině minimálně 63,7% mužů (44 osob) a 36,2% žen /25 osob/. Navíc např. mezi dětmi a adolescenty, kteří byli pracovníky orgánů sociálně právní ochrany dětí zaznamenáni jako fyzicky násilní k členům rodiny, bylo nejméně 29,4% dívek (10 osob), tedy více jak čtvrtina. Obdobně tomu bylo mezi žákyněmi a žáky učilišť a středních škol, kteří sami o fyzickém násilí vůči rodičům vypovídali. Zde tvořily dívky více jak pětinu fyzicky agresivních mladých jedinců v rodině (22%, tj. 9 osob).

- Při fyzickém napadání členů rodiny docházelo často i k takovým případům, při nichž byly oběti násilí tělesně poraněny. Tělesné poranění oběti např. doprovázelo 63,2% všech případů vyřízených /a nezastavených/ přestupků, týkajících se fyzického domácího násilí /tj. 146 přestupků/. Většinu těchto případů domácích fyzických násilností, které byly kvalifikovány jako přestupky, při kterých došlo k tělesnému poranění obětí, způsobili muži: muži tak byli původci fyzického násilí minimálně v 84,2% takovýchto přestupků (123 případů), ženy minimálně v 11,6% takovýchto přestupků (17 případů).

Pokud lze ošetření fyzického poranění lékařem považovat za určitý znak vážnějšího zranění, pak násilí s vážnějšími následky způsobovali obětem u výše uvedených vyřízených/a nezastavených/ přestupků muži mnohem častěji než ženy (u minimálně 87,6% přestupků, při nichž došlo k poranění obětí, která ošetřil lékař, spáchali muži (78 případů) a ženy spáchaly minimálně 7,9% takovýchto přestupků (4 případy).

- V případech vyřízených /a nezastavených/ přestupků týkajících se fyzického násilí mezi dospělými členy rodiny, *se nejednalo jen o násilí mezi jedinci opačného pohlaví* (mimo případů partnerského násilí). Např. při fyzickém násilí v širší rodině /celkem 18 vyřízených a nezastavených přestupků/ většina původců fyzického násilí mužského pohlaví tělesně napadala muže /10 přestupků/ a většina žen napadla osoby ženského pohlaví /5 přestupků/. Obdobně tomu bylo v případě násilí dospělých vůči dětem v rodině, kdy matky i otcové byli fyzicky násilní vůči potomkům obou pohlaví.

- Fyzické násilí dospělých vůči dalším členům rodiny v případech, kterými jsme se zabývali, bylo častěji záležitostí tzv. v běžném životě jinak *bezúhonných občanů*. Jen menší část případů fyzického násilí dospělých v rodině, u vyřízených /a nezastavených/ přestupků a u případů tělesného násilí dospělých v rodině k dětem, bylo páčáno osobami, které vyvíjely i nějakou další výrazněji sociálně nežádoucí či závadovou činnost, včetně trestné činnosti. Např. u násilí k dětem se takovýmto závadovým způsobem chovala zhruba čtvrtina agresorů pravomocně odsouzených či důvodně podezřelých z fyzického násilí /24,6%, 17 osob/, u přestupků jsme jich zaznamenali ještě méně.

- Z našeho dotazníkového šetření mezi učňovskou a středoškolskou mládeží (N=231) též vyplynulo, že i dnes pravděpodobně ne všichni jedinci pociťují *rodinu vždy jako místo naprostého fyzického bezpečí*. Někteří naši respondenti se totiž v rodině někdy cítili být fyzicky ohroženi (34 mladých dotázaných /14,7%/ uvedlo, že se alespoň někdy obávalo, že by jim některý člen jejich rodiny mohl doma reálně fyzicky ublížit). Fyzické poranění či pohmoždění, které mohlo ukazovat na větší intenzitu záměrně použitého fyzického násilí proti respondentovi v rodině /jehož původcem mohl být kterýkoli člen rodiny - tedy nejen rodič/, uvedla asi pětina všech námi dotázaných mladých osob (19%, tj. 44 osob, z nich 9 opakovaně).

- Jen čtvrtina žáků učilišť a středních škol nebyla podle vlastního sdělení doma nikdy fyzicky trestána. Proti některým jedincům byly doma používány ze strany rodičů někdy i takové *formy fyzického násilí* (a to nejen v rámci fyzických trestů), které jim mohly fyzicky ublížit.

Nářez /bití hlava nehlava/ dostalo 30,3% všech námi dotázaných (70 respondentů, z nich 20 jedinců častěji než ojedinele), zkopáno bylo rodičem 6,5% respondentů (15 osob), bití pěstí od rodiče dostalo 4,3 % respondentů (10 osob). Vyskytly se i další nepřijatelné formy násilí, ale ty byly přiznány respondenty jen v ojedinelých případech, např. záměrné pálení cigaretou, škracení či rdoušení, vytrhávání vlasů při tahání za ně, bití hlavou o podlahu, házení předmětů po respondentovi, které ho zranily apod.

- Z našich dat bylo též zjevné, že hrubé formy fyzických trestů nebyly v rodině určeny jen chlapcům, ale setkaly se s nimi i dotázané dívky (zkopání v rámci trestání rodiči uvedlo 8 dívek, bití pěstí uvedly 3 dívky, výprasky /bití hlava nehlava/ přiznalo 30 dívek, což byla v případě výprasků téměř plná polovina fyzicky trestaných dotázaných osob ženského pohlaví. Dívky také tvořily více jak polovinu souboru respondentů, kteří se doma obávali, že by jim zde někdo mohl skutečně fyzicky ublížit (55,9%, 19 osob).

- Ukázalo se rovněž, že i děti a mladiství se doma chovají fyzicky násilně k ostatním členům rodiny, včetně k rodičům. Téměř pětina respondentů z učilišť a středních škol přiznala

(17,7%,41 osob), že byla *fyzicky násilná vůči svému rodiči* (i když většina z nich uvedla jako jeden z důvodů, že se jednalo o obranu proti fyzickému trestu /29 osob, 70,7%/). Toto konstatování fyzických násilností dětí v rodině ještě dokresluje i údaje pracovníků orgánů sociálně právní ochrany dítěte, kteří sdělili, že se asi o čtvrtinu ze 34 jimi zaznamenaných doma násilných mladých osob pro násilné chování v rodině zajímala policie a přestupkové komise.

Současně z výpovědí respondentů z učilišť a středních škol vyplynulo, že existují i případy, kdy fyzicky násilně se k rodiči chová nejen jedno dítě, ale i jeho sourozenec/ci/, takže rodič je viktimizován i více potomky (4,5%, tj. 9 rodin z 199, v nichž naši respondenti měli další sourozence).

- Více jak polovina (56,5%) dotázaných pracovníků orgánů sociálně právní ochrany dětí (z kraje střeđočeského a z Prahy, N= 23) vyjádřila názor, že *míra násilí* 0-15 letých dětí vůči rodičům v rodině v posledních letech u nás *vzrůstá*. U adolescentů se v tomto smyslu vyjádřily zhruba tři čtvrtiny dotázaných /73,9%/.) Někteří respondenti upozorňovali také na *zvyšující se brutalitu* tohoto násilí.

Pokud jde o názor na vývoj míry násilí dospělých proti dětem v rodině, tak ta podle více jak tří čtvrtin našich respondentů (78,3%), zůstává na zhruba stejné úrovni jako v letech předchozích.

- Zaznamenali jsme, i když ojediněle, zkušenost dotázaných dívek ze středních škol a učilišť s fyzickým *násilím* v jejich *milostných vztazích* s chlapci, se kterými dosud chodily (např. formou zřackování). Je tak možné, že používání fyzicky násilného chování v partnerském páru se může formovat u jednotlivých párů již před samotným vstupem do dlouhodobého manželského soužití.

- Fyzické násilí dospělých proti dětem v rodině produkují, jak vyplynulo z poznatků orgánů sociálně právní ochrany dítěte, nejen osoby s nižší vzděláním, jak se obvykle předpokládá, ale i osoby *se vzděláním vyšším*, tj. střeđoškoláci a vysokoškoláci (ti tvořili minimálně 21,7% zaevidovaných dospělých (15 osob), kteří byli násilní k 0-18 letým dětem v rodině, nebo byli z tohoto násilí důvodně podezřelí).

- Podle poznatků příslušných pracovníků správních úřadů bylo zřejmé, že fyzickým násilím mezi členy rodiny byly v Praze v roce 1999 postiženy *rodiny pokud jde o životní úroveň různorodé*, tedy nejen ty s nižší životní úrovní, ale i s tou vyšší a především pak rodiny s životní úrovní průměrnou. Např. zhruba 70% vyřizovaných /a nezastavených/ přestupků, týkajících se fyzického násilí mezi dospělými členy rodiny, se odehrálo v rodinách co do životní úrovně průměrných. Rovněž zhruba polovinu rodin, ve kterých se odehrálo fyzické násilí vůči 0-18 letým dětem, bylo možné též označit za co do životní úrovně průměrné.

- Bylo evidentní, že mezi *původci* fyzického násilí v rodině, kterými jsme se v rámci uvedených tří empirických šetření zabývali, byly *osoby různého věku*. Byli mezi nimi jak jedinci i těch relativně vysokých věkových kategorií /ojediněle i nad 70 let/, tak i těch velmi nízkých, tj. ve věku dětském /ojediněle i pod 10 let/.

- Bylo též zřejmé, že k fyzickému násilí docházelo mezi osobami v *nejrůznějších příbuzenských vztazích*, nejen manželských či partnerských, ve kterých však bylo v rámci

přestupků, které jsme blíže sledovali, nejčetnější. Případy partnerského násilí tvořily 69,1% úředně projednaných a uzavřených případů přestupkových chování týkajícího se fyzického domácího násilí v Praze v roce 1999 (tj. 279 přestupků). S údaji o případech fyzického partnerského násilí jsme se setkali také zprostředkovaně prostřednictvím výpovědí žáků středních škol a učilišť. Více jak pětina z nich uvedla, že byla doma alespoň někdy svědky fyzického násilí jednoho rodiče vůči druhému (21,3%, tj. 42 osob). Je pak zřejmé, že právě partnerské násilí se může významně dotýkat života širšího okruhu členů rodiny, nejen jeho přímých aktérů a obětí. I proto je následující část této publikace, zabývající se právní problematikou domácího násilí, věnována především problematice partnerského násilí.

7. Literatura a další prameny informací:

- ¹ Vymětalová, S.: Domácí násilí: přirozený jev? K postojům české společnosti k problematice domácího násilí. Sociologický časopis č. 1, 2001, str. 103-121
- ² Kalvach, Z.: Týrání, zneužívání a zanedbávání seniorů jako medicínský problém. Časopis lékařů českých, č. 6, 1997, str. 170-173.
- ³ Nestandardní sestavy dat Policejního prezidia ČR za rok 2000 a k 18.7. 2001.
- ⁴ Statistické údaje o klientech BKB - domácí násilí. Pro IKSP zpracoval BKB, květen 2001.
- ⁵ Zpráva o stavu domácího násilí (Dneska tě ještě nezabiju!), Nadace ROSA, Praha, 1997, str.60.
- ⁶ Franková, Z.: Domácí násilí a zdravotně postižení s ohledem na právní aspekty. In: Sborník ze semináře „Rodinný a sexuální život zdravotně postižených“. Sdružení zdravotně postižených v ČR. Prosinec 2000.
- ⁷ Martinková, M.: Špatné zacházení s dětmi a mladistvými v rodině (kriminologická analýza vybraných pravomocně ukončených trestních věcí v roce 1994). IKSP, Praha, 1997, str. 121.
- ⁸ Výroční zpráva občanského sdružení ROSA za rok 2000, str. 17
- ⁹ Bulletin občanského sdružení ROSA , listopad 2000, str. 4
- ¹⁰ Elektra - centrum pomoci ženám zneužitým v dětství. Výroční zpráva za rok 2000, str. 15
- ¹¹ Desatero o domácím násilí. Shrnutí základních výsledků reprezentativního výzkumu pro BKB a Philip Morris ČR a.s., Stem pro BKB a PM ČR. Květen 2001
- ¹² Monitoring domácího násilí v lokalitě Ostava-Dubina a Bělský les a návrh modelu spolupráce při pomoci obětem. BKB - regionální poradna Ostrava, 1999, str. 40
- ¹³ Vitoušová, P.: Znaký a tendence domácího násilí v ČR. Aktualizace dotazníkového šetření od dubna 1999-do února 2001. Tiskový servis Odboru prevence kriminality MV ČR, výběr - červenec 2001, str. 21-25.
- ¹⁴ Tošnerová, T. (ed.): Špatné zacházení se seniory a násilí v rodině. Průvodce pro zdravotníky a profesionální pečovatele. Ambulance pro poruchy paměti, FNKV Praha, Praha, 2000, str.61.
- ¹⁵ Dolanská, J.: Sexuální násilí a děti I. Elektra a MZ ČR, 1999, str. 20.
- ¹⁶ Pomoc obětem domácího násilí. Pracovní setkání-7.12.1999. BKB, Praha, 1999, str. 37.
- ¹⁷ Pomoc obětem domácího násilí. Psychologické, právní a další souvislosti násilí páchaného v rodině. Praktické rady pomáhajícím osobám. BKB, Praha 1999, str. 38.

¹⁸ Domácí násilí, záležitost nikoli jen soukromá. Fakta, názor, právo. Sborník příspěvků českých a zahraničních odborníků. Koordinační kruh prevence násilí na ženách, Praha, 1997, str. 94.

¹⁹ Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti mužů a žen. Návrh usnesení vlády ČR. Schváleno vládou ČR 8.4.1998.

²⁰ Franková, Z., Vitoušová, P.: Zpráva ze studijní cesty Bílého kruhu bezpečí. New York, 16-22.9.2000. BKB, Praha, 2000, str. 24.

²¹ Návrh na úpravu legislativních norem a opatření v souvislosti s problémem domácího násilí. Zpravodaj BKB, č.2, 2001, str. 13-14.

²² Vitoušová, P.: Zdravotní systém včasné detekce a pomoci obětem násilných trestných činů z pohledu nestátní organizace pro pomoc obětem (popis stavu, hlavní problémy, návrhy na jejich řešení). Předneseno 2.10.2000 na zasedání Republikového výboru pro prevenci kriminality v Praze, MVČR, 2000.

²³ Vitoušová, P.: Trestný čin znásilnění a jeho oběti (zkušenosti organizace pro pomoc obětem). Referát na semináři: Trestný čin znásilnění a jeho oběti. Poslanecká sněmovna 13.9.2000.

²⁴ Franková, Z. a Vitoušová, P.: Postavení obětí domácího násilí v nejširších právních a procesních souvislostech. Novelizace § 215 tr. zák. - dvě verze. Přitěžující okolnosti, pronásledování. In: Tiskový servis Odboru prevence kriminality MV ČR, výběr - srpen 20001, 6-9.

²⁵ Vykopalová, H.: Násilí na seniorech. Zpravodaj BKB, č. 1, 2001, str. 13-17.

²⁶ Petice za zákonné ošetření problému násilí na ženách v české společnosti v souladu se zákonem 85/1990 Sb. Podal Koordinační kruh prevence násilí na ženách, dne 14.5.1998.

²⁷ Simon, L.M.J.: Do Criminal Offenders Specialize in Crime Types? Applied and Preventive Psychology, No 6, 1997.

²⁸ Příprava policistů pro práci s obětí trestného činu (návrh projektového záměru). Policista, č.6, 2001, str. 1- 6.

²⁹ Zpráva o stavu lidských práv Rady vlády pro lidská práva za rok 1999, www.vlada.cz

³⁰ Walby, S. et Myhill, A.: Assessing and Managing the Risk of Domestic Violence. Reducing Domestic Violence...What Works? Brief Note. Crime Reduction Research Series. London, 2000.

³¹ Browne, K. et Herbert, M.: Preventing Family Violence. John Wiley et Sons. Ltd., Chichester, 1997, str. 382.

³² Fagan, J.: The Criminalization of Domestic Violence: Promises and Limits. Research Report. National Institute of Justice. Washington, 1996, pp. 64.

- ³³ Zapletal, J.: Kriminologické aspekty „domácího násilí“. Kriminologie, č. 4, 1997, str. 318-325
- ³⁴ Strategie eliminácie násillia voči ženám. Manuál. Úrad OSN pre kontrolu drog a prevenciu kriminality. Centrum pre medznárodnú prevenciu kriminality - 1997. Vydalo Ministerstvo vnútra SR, Bratislava, 2000, str. 85.
- ³⁵ Mullender, A. et Burton, S. : Perpetrator Programmes. Reducing Domestic Violence...What Works? Brief Note. Crime Reduction Research Series. London 2000.
- ³⁶ Patrignani, A. et Villé, R.: Violence in the Family. An International Bibliography with Literature Review. UNICRI, Rome, 1995, pp. 16.
- ³⁷ Walker, L.E.: Psychology and Domestic Violence Around the World. American Psychologist. No 1, 1999, pp. 21-29.
- ³⁸ Čírtková, L.: Oběti domácího násillí. Psychologie dnes, č. 1, 2001, str. 14-16.
- ³⁹ Šmolka, P.: Konstruktivní agrese jako součást manželství. Domáci násillí záležitost nikoli soukromá. Fakta, názory, právo. Koordinační kruh prevence násillí na ženách, Praha, 1997, str. 31-32.
- ⁴⁰ Strategies for Confronting Domestic Violence. A Resource Manual. United Nations, New York, 1993. str. 122.
- ⁴¹ Lawdown, G.: Children's Rights and Domestic Violence. Child Abuse Review, No 9, 2000, pp. 416-426.
- ⁴² Statistické údaje o klientech občanského sdružení Elektra - zpracováno pro IKSP, červen 2001
- ⁴³ Vitoušová, P.: Domáci násillí a klientela poraden BKB. Zpravodaj BKB, č. 1, 1999, str. 17-19.
- ⁴⁴ Vitoušová, P.: Pomoc obětem násillí v rodině. Informace o projektu. Zpravodaj BKB, č. 1, 1999, str. 3-6.
- ⁴⁵ Statistika Informačního a poradenského centra ROSA za rok 2000. In: Výroční zpráva občanského sdružení Elektra za rok 2000, str. 15.
- ⁴⁶ Brown, A.: Násillí, kterého se na ženách dopouštějí jejich partneři. Čestnost, důsledky a politické dopady. American Psychologist, October 1993 (překlad článku v: Pomoc obětem domácího násillí, Praha, 7. prosinec, 1999, BKB, str. 20-33).
- ⁴⁷ Zegidis, B.L.: Násillí v rodinách: Výsledky současného výzkumu a praktické problémy. Community Mental Health Journal, No. 6, December 1992 (překlad článku v: Pomoc obětem domácího násillí, Praha, 7. prosinec 1999, BKB, str. 13-18).
- ⁴⁸ www.mvcr.cz/nasili/aktuality/aktivity.html

⁴⁹ Děti jsou držiteli lidských práv také! Globální iniciativa k ukončení všech tělesných trestů dětí. Z originálu Global Initiative to End the Corporal Punishment of Children - vydal Save the Children, Sweden, Stockholm 2001 - přeloženo Růžovou linkou, Praha, 2001, str. 2.

⁵⁰ Domácí násilí - staré problémy, nová řešení? Konference pořádaná občanským sdružením ROSA a proFem ve spolupráci s Friedrich-Ebert-Stiftung. Praha, 26.11.2001.

8. Summary

Selected Criminological and Legal Aspects of Domestic Violence

(Two contributions relating to the problems of domestic violence in the Czech Republic containing empirical knowledge and an analysis of selected legal problems)

Part 1: Criminological Aspects of Physical Domestic Violence in the Region of the Capital of Prague in 1999

This part of the report presents the results of three empirical researches. Their goal was to discover the occurrence of physical violence cases among family members in Prague in 1999 and to find out some of its profiles which are described in three levels -

- 1) level of registered offence behaviour (physical violence among adult members in a family - § 49 paragraph 1, letter c/ law number 200/1990 of Collection),
- 2) level of knowledge of social - law child protection workers bodies (physicaviolence of adult members in a family on children up to 18 years of age and violence among children and adolescents on family members),
- 3) level of self-reports of students of secondary schools and educational establishments (physical violence of adult family members towards children and adolescents and physical violence of children up to 18 years of age towards family members).

Even though we had been interested mainly in proven cases, in connection with the assumed latency of domestic violence, our attention was focused on cases where there had been legitimate suspicion of latent violence (mainly in cases of violence towards children). As it is obvious from the above mentioned facts we have focused on self-reports of students of secondary schools and educational establishments concerning possible physical violence occurring in the families they live in (N=231).

This report is dedicated to individual researches and each part comprises a detailed analysis of acquired knowledge and concludes with a summary of overall facts.

Příloha č. 1

Domácí násilí v ČR - vybrané údaje o klientech některých neziskových organizací, které se speciálněji zabývají také pomocí obětem domácího násilí

V České republice existuje několik neziskových organizací, které se speciálněji zaměřují na pomoc především dospělým obětem domácího násilí. V krátkosti v této příloze chceme informovat především o počtech osob, které se na tyto organizace (ROSA, Bílý kruh bezpečí, Elektra) obrátily v roce 1999 a 2000 se žádostí o pomoc, protože se staly obětí domácího násilí. Uvedeme však i některé charakteristiky těchto o pomoc žádajících mužů a žen a případně uvedeme i některá další zjištění, která pro tyto organizace vyplynula z jejich terénní práce s konkrétními oběťmi domácího násilí.

ROSA.

Poskytuje specializované poradenství a konzultace ženám, které mají či měly zkušenost s domácím násilím. Vznikla jako nadace v roce 1993, od 1998 funguje jako občanské sdružení. Sídlí v Praze. Zatím jde o jediné zařízení provozující pro oběti domácího násilí v České republice azylové bydlení s utajovanou adresou.

Jak vyplývá z níže uvedených tabulek č. 1-2, občanské sdružení ROSA vyhledalo nově v roce 1999 97 doma manželem či partnerem týraných žen (z nich 13 klientek hlásilo své napadení na policii, 5 žen trestní stíhání zastavilo)⁹. V roce 2000 se obrátilo na sdružení ROSA se žádostí o pomoc 103 doma partnery či manžely týraných žen (24 z těchto žen ohlásilo bití a týrání na policii)⁴⁵.

Tabulka č. 1

Věk obětí a původců domácího násilí mezi manžely (partnery) v případech, kterými se v roce 1999 a 2000 zabývalo občanské sdružení ROSA^{9,45}.

Věk:	ženy-oběti násilí v roce:		muži - násilníci v roce:	
	1999	2000	1999	2000
18(20) -24 let	2	4	1	4
25-39 let	54	43	43	38
40-54 let	30	52	42	48
55-64 let	10	4	7	8
nad 65 let	1	0	4	0
<i>Celkem</i>	97 ^{x/}	103	97	98 ^{x/}

^{x/} U 4 žen a 5 mužů nebyly údaje zjištěny

Pokud jde o fyzické násilí ze strany partnera či manžela, podle záznamů občanského sdružení ROSA zažily jeho klientky evidované v roce **1999** např. následující. Dvacet žen bylo zbito v těhotenství, a to i vysokého stupně, 13 žen uvádí fackování, 41 bití pěstí do obličeje a těla, 16 klientek uvedlo zkopání, 8 škracení, 7 žen sexuální násilí a znásilnění ze strany manžela. Jedna klientka uvedla mučení po 20 hodin, 29 žen uvedlo vyhrožování zabitím (např. vyhrožování vyhozením z balkonu, zastřelení apod.). Následky násilí - vedle psychosomatických obtíží, depresí, posttraumatické stresové poruchy, modřin, otoků apod. 10 klientek mělo otřes mozku, 6 žen mělo poraněnou páteř, 9 přeraženou nosní přepážku, jiné

šité rány udávají 4 klientky, hematomy po těle mělo 7 žen. Jedna žena, která se na výše jmenovanou organizaci obrátila o pomoc měla vyražené zuby a zlomenou nohu⁹.

Tabulka č. 2

Vzdělání obětí a původců domácího násilí mezi manžely (partnery) v případech, kterými se v roce 1999-2000 zabývalo občanské sdružení ROSA^{9,45}.

<i>Vzdělání:</i>	Ženy - oběti násilí v roce:		Muži - násilníci v roce:	
	<i>1999</i>	<i>2000</i>	<i>1999</i>	<i>2000</i>
základní	7	7	10	6
vyučen	17	22	27	34
středoškolské	51	45	27	36
vysokoškolské	22	29	33	24
<i>Celkem</i>	<i>97</i>	<i>103</i>	<i>97</i>	<i>103</i>

V roce **2000** se pracovníci sdružení ROSA setkali u doma partnerem fyzicky napadených žen např. s dále uvedenými následky: otřes mozku 16 případů, zlomeniny žeber, lícních kostí, zhmoždění obratlů v 9 případech, přeražený nos 5 případů, prasklý ušní bubínek 3 případy, šité rány v obličeji 3 případy, přeražené zuby, sanice 3 případy, vláčení za vlasy, trhání vlasů 7 případů, mimo to byly zjištěny úrazy oka, hematomy, modřiny, pálení cigaretou (neuvezena frekvence).

Násilí během těhotenství bylo zaznamenáno u klientek z roku 2000 v 10 případech; 2 ženy ho zažily ve třetím měsíci gravidity, po jedné ženě zbití v šestém a osmém měsíci těhotenství, 2 ženy těsně před porodem, 1 žena uvádí bití během celého těhotenství, 1 žena ihned po příchodu z porodnice (3 případy bití během těhotenství nebyly blíže nespécifikovány)⁴⁵.

Bílý kruh bezpečí

Bílý kruh bezpečí je občanské sdružení zaměřené na pomoc obětem trestné činnosti. Vzniklo v roce 1991 a provozuje šest poraden na území naší republiky, v nichž poskytují obětem pomoc dobrovolníci, hlavně psychologové a právníci. Vedle poradenství produkuje BKB mnoho dalších aktivit zaměřených na oběti trestné činnosti. Od vzniku BKB stále narůstá počet klientů, kteří zde hledají pomoc právě v souvislosti s násilím v rodině. Procentový podíl klientů, kteří se na BKB obrátili ve všech poradnách provozovaných tímto sdružením v ČR v souvislosti s domácím násilím v roce 1999 tvořil zhruba 38% ze všech 532 klientů za tento rok (jednalo se o 202 obětí násilí v rodině), v roce 2000 tvořil asi 37% ze všech 488 klientů za uvedený rok (jednalo se o 180 obětí násilí v rodině) - viz též tabulka č. 3. a č. 4.

Mimo jiné v BKB je obětem domácího násilí, které vyhledávají pomoc v jeho poradnách předkládán dotazník, pomocí něhož jsou získávány důležité informace o některých aspektech domácího násilí, které se u nás v současnosti vyskytuje¹³.

Oběti domácího násilí v poradnách BKB hledají nejčastěji⁴⁴:

- radu, co v dané situaci dělat, fyzickou ochranu
- zprostředkování azylu
- stanovení hranic, co je a co není v soužití normální

- intervenci u úřadů včetně policie s přihlédnutím k jejich nečinnosti
- právní informace potřebné pro rozhodování o tom, zda podat trestní oznámení nebo žádost o rozvod, zda žádat o předběžné rozhodnutí orgány péče o dítě, zda podat trestní oznámení
- hledají důvěru, psychickou podporu apod.

Tabulka č. 3

Vývoj počtu klientů přichozích v souvislosti s domácím násilím po poraden Bílého kruhu bezpečí^{4, 43} v ČR.

rok	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Celkem klientů BKB v ČR	7	71	95	82	161	313	305	526	532	488
klienti s domácím násilím	0	8	14	17	38	97	114	181	202	180

Tabulka č. 4

Počet klientů-obětí domácího násilí Bílého kruhu bezpečí v ČR v letech 1999 až 2000. Dělení dle věku a pohlaví klientů⁴.

<i>Věk klientů v letech:</i>	Rok 1999		Rok 2000	
	ženy	muži	ženy	muži
0-15	0	0	1	0
15-25	13	5	18	4
25-40	76	4	73	2
40-50	60	3	41	2
50-60	23	2	22	3
60 a více	11	3	10	2
neuvedeno	2	0	2	0
<i>Celkem</i>	185	17	167	13

Elektra

Občanské sdružení se sídlem v Praze, které vzniklo v roce 1995 na pomoc ženám, obětem sexuálního násilí v dětství (především v rodině) a ženám znásilněným. Poskytuje jak krizovou intervenci tak individuální a skupinovou psychoterapii.

Oblastí zájmu je také problematika sexuálního násilí v rodinách, která byla donedávna tabuizována a opomíjena. Klientkami jsou dnes dospělé osoby, které v dětství byly oběťmi tehdy neodhaleného sexuálního násilí v rodinném prostředí a zůstávaly bez odborné pomoci.

Mezi hlavní činnosti sdružení patří: 1. poskytování krizové intervence obětem všech typů sexuálního násilí, 2. terapeutická pomoc ženám, které byly v dětství sexuálně zneužívány a ženám znásilněným, 3. poskytování podpůrné terapie rodinným příslušníkům, partnerům a partnerkám obětí sexuálního násilí¹⁰.

Cílové skupiny činnosti Elektry jsou¹⁰:

1. bývalé dětské oběti sexuálního násilí (především v rodině)
2. znásilněné ženy bez ohledu na jejich životní historii
3. matky zneužívaných dětí
4. životní partneri žen - obětí sexuálního násilí
5. pracovníci v oblasti práce s rodinou a další odborní pracovníci

V roce 1999 mezi 47 klientkami Elektry /oběťmi sexuálního násilí/ bylo 57,4% žen a dívek (27 osob), na nichž bylo spácháno sexuální násilí členy rodiny a z nich u 5 klientek došlo k sexuálnímu násilí ze strany i dvou členů rodiny⁴² (viz tabulky č. 5 a č. 6)..

V roce 2000 mezi 49 klientkami Elektry /oběťmi sexuálního násilí/ bylo 53,1% žen a dívek (26 osob), na nichž se dopustil sexuálního násilí některý člen rodiny, z nich u 6 klientek bylo spácháno sexuální násilí i dvěma členy rodiny. Mezi pachateli výše uvedených případů násilí v rodině byli v obou letech mimo otců (vlastních i nevlastních) a bratrů také matky obětí a v ojedinělých případech i některý z jejich prarodičů⁴².

Tabulka č.5.

Počet klientů a klientek Elektry v roce 1999 až 2000 - dělení dle věku a pohlaví. (Zdroj: Elektra pro IKSP⁴².)

věk:	rok 1999		rok 2000	
	klientky	příbuzní klientek	klientky	příbuzní klientek
19 let	1		1	
20-24 let	13		17	1 (muž)
25-39 let	20		19	1 (muž)
40-54 let	10	3 (2 ženy, 1 muž)	9	1 (muž)
55-64 let	2		2	1 (žena)
nad 65 let	1	1 (1 muž)	1	1 (muž)
<i>Celkem</i>	47	4	49	5

Tabulka č.6.

Počet klientů a klientek Elektry v roce 1999 až 2000 - dělení dle vzdělání a pohlaví. (Zdroj: Elektra pro IKSP⁴².)

vzdělání:	rok 1999		rok 2000	
	klientky	příbuzní klientek	klientky	příbuzní klientek
zvláštní škola	0		1	
základní	4		3	
vyučen	10		8	
středoškolské	26	3 (2 muži, 1 žena)	26	4 (3 muži, 1 žena)
vysokoškolské	7	1 (žena)	11	1 (muž)
<i>Celkem</i>	47	4	49	5

Domáci násilí - některé právní aspekty

Mgr. Radka Macháčková

OBSAH

1. Úvod	85
1.1. Definice pojmu domácí násilí.....	85
2. Domácí násilí a mýty s ním spojené	89
2.1. Mýty spojené s osobou násilníka.....	89
2.2. Mýty spojené se socioekonomickým statutem rodiny	90
2.3. Mýty spojené se samotným výskytem domácího násilí.....	91
3. Česká právní úprava	92
3.1. Pojem násilí v českém právu	93
3.2. Správní právo.....	95
3.2.1. Návrhy a připomínky k úpravě problému normami správního práva	98
3.3. Trestní právo hmotné.....	99
3.3.1. Přehled relevantních trestných činů v trestním právu ČR.....	100
3.3.2. Rozbor relevantních trestných činů v trestním právu ČR.....	100
3.3.3. Trestné činy hrubě narušující občanské soužití	100
3.3.4. Hlava šestá trestního zákona - exkurs k ustanovení § 215 tr.zák.....	101
3.3.5. Trestné činy proti životu a zdraví	102
3.3.6. Trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti	105
3.3.7. Úvaha o zakotvení oznamovací povinnosti a povinnosti překazit trestný čin .	108
3.3.8. Exkurs k oznamovací povinnosti zdravotníků v Kalifornii	109
3.4. Trestní právo procesní	110
3.4.1. Postup policie při výjezdu k případům domácího násilí.....	110
3.4.2. Návrhy a připomínky k ust. § 21 odst. 5 zák. o policii ČR.....	111
3.4.3. Přípravné řízení.....	111

3.4.4. Návrhy a připomínky k institutu vazby.....	113
3.4.5. Ustanovení § 163a trestního řádu - dispoziční právo poškozeného.....	114
3.4.6. Řízení před soudem	117
3.4.7. Shrnutí.....	118
3.5. Úprava domácího násilí v právních normách vybraných evropských zemí	119
3.6. Domácí násilí v právu vybraných zemí	119
3.6.1. Rakousko	119
3.6.2. Irsko	121
3.6.3. Švédsko	123
3.6.4. Jihoafrická republika.....	123
4. Summary	127
Přílohy	
Příloha č. 1: Formulář Návrhu na projednání přestupku.....	128
Příloha č. 2: Žádost o vydání ochranného opatření podle zákona JAR o domácím násilí 1998	129
Příloha č. 3: Domácí násilí z pohledu rodinného práva	132
Příloha č. 4: Zahraniční výzkumy a statistiky	134

1. Úvod

Práce se bude zabývat pouze násilím páchaným mezi dospělými heterosexuálními partnery (či manžely), nikoliv násilím proti ostatním rodinným příslušníkům a blízkým osobám. Jejím cílem je:

- a) podat přehled o českých právních normách upravujících a postihujících násilné jednání uvnitř rodiny,
- b) uvést příklady řešení těchto případů v některých vybraných zemích,
- c) nastínit návrhy na změny či doplnění stávajících právních předpisů.

1.1. Definice pojmu domácí násilí

Definice pojmu „domácí násilí“ jsou, obecně vzato, velmi podobné, ať jde o definice, kterými se při své práci řídí neziskové organizace, státní orgány nebo o definice uvedené ve speciálních zákonech jednotlivých zemí. Rozdíly jsou zejména v míře konkretizace jednak jednotlivých způsobů chování, které je považováno za násilí, jednak v typizaci tohoto jednání (některé definice uvádějí jen fyzické násilí, jiné výslovně zmiňují i sexuální a psychické). Široce je možno definovat domácí násilí jako *jakékoliv jednání, které má za cíl uplatnění moci nebo kontroly nad osobou, ve vztahu k níž pachatel může nebo někdy v minulosti mohl být považován za osobu blízkou*. Konkrétně se může jednat o *fyzické útoky*, které mohou mít formu fyzického a sexuálního násilí jako strkání, škrcení, plivání, kopání, bití a údery pěstí či holí, dušení, pálení ohněm, bodání nebo polévání vroucí vodou nebo kyselinou. Výsledky takového fyzického násilí mohou mít různé podoby: od modřin až po smrt napadeného. Někdy je do pojmu domácí násilí zahrnováno také *psychické násilí*, které se může objevovat v podobě opakovaného verbálního týrání, omezování až zbavení finančních zdrojů, či izolace od ostatních osob. Častá jsou také omezení či kontroly kontaktů se členy rodiny a s přáteli.¹ Skutečnost, že tento typ násilí může být páchan také omisivně, zohledňuje Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy R(85) 4 z 26. 3. 1985 o násilí v rodině, které definuje toto násilí jako každé konání či opomenutí, které poškozují život, fyzickou či psychickou integritu nebo svobodu osoby, nebo které závažným způsobem poškozují rozvoj její osobnosti.

Pekingská deklarace a Platforma pro akci, které byly přijaty na 4. světové konferenci o ženách v září 1995, považují za domácí násilí psychické ponižování, sexuální násilí a fyzické útoky končící vážnými následky, zraněním či smrtí partnera a stejně tak dětí, které byly svědky násilí, které se děje v rámci rodiny či domácnosti.

Jihoafrický zákon o domácím násilí vymezuje pojem „domácí násilí“ jako jakékoliv kontrolující nebo hrubé chování, které poškozují zdraví, bezpečnost nebo blaho jiné osoby, která je s pachatelem v poměru rodinném nebo obdobném („domestic relationship“) nebo dítěte, které je v péči této osoby a zahrnuje (demonstrativní výčet): fyzické týrání nebo výhrůžky fyzickým násilím, sexuální násilí nebo výhrůžky jím, psychické a verbální násilí, citové vydírání, ekonomické násilí, zastrašování, harassment, sledování partnera, poškozování či ničení majetku, nebo vstup do partnerova obydlí bez jeho souhlasu, pokud partneri nežijí ve společné domácnosti.¹

¹*Strategies For Confronting Domestic Violence: A Resource Manual*, United Nations Office at Vienna, Centre for Social Development and Humanitarian Affairs, United Nations, New York, 1993, ST/CSDHA/20

*Australský výzkum*² se zabývá případy násilí na ženách. Definici domácího násilí tak, jak jej chápe tento výzkum je však možno zobecnit i na případy, kdy je obětí muž. Domácím násilím je zde rozuměn jakýkoliv výskyt, pokus nebo výhrůžka fyzickým nebo sexuálním napadením, a to současným nebo bývalým partnerem. Fyzický útok zahrnuje užití fyzické síly se záměrem ženě ublížit nebo ji zastrašit. Pokus nebo výhrůžka fyzickým ublížením je násilím pouze v případě, že partner věří, že je možné ji uskutečnit a že uskutečněna bude. Sexuální útok zahrnuje skutky sexuální povahy, které směřují proti vůli ženy užitím fyzické síly, zastrašování nebo nátlaku, nebo jakéhokoliv pokusu o ně. Ze sexuálních útoků jsou vyloučeny oběti nechtěné dotyky se sexuálním podtextem. Sexuální výhrůžky zahrnují vyhrožování jakýmikoliv činy sexuální povahy, je-li žena přesvědčena, že je možné je uskutečnit a že uskutečněny budou.

Z pohledu policejní psychologie je rodinné (či domácí) násilí chápáno jako vyhocení situace rodinných rozepří a konfliktů, ve kterých přichází ke slovu agrese. Tato agrese vůči blízké osobě může mít rozmanitou podobu - kromě fyzického napadení se může jednat i o tzv. skrytou agresi, pod což je zahrnováno např. zesměšňování, ponižování partnera před osobami, na kterých mu záleží, ostentativní ignorování, či naopak důsledné a pedantické kontrolování.³

Český právní řád (jak bude dále uvedeno v samostatné kapitole) pojem domácí násilí nedefinuje, ani neuzivá. České občanské sdružení Bílý kruh bezpečí (BKB), které se angažuje v oblasti pomoci obětem trestné činnosti, rozumí pojmem domácí násilí velmi komplikovaný strukturovaný problém. Do něho zahrnuje všechny projevy fyzického, sexuálního a psychického násilí (nejčastěji se jedná o hrubé slovní urážky, ponižování, ublížení na zdraví, znásilnění, zneužívání, permanentní kritiku, zesměšňování, výhrůžky a vydírání, včetně ekonomického, nevšímavost či odmítání.)⁴

Přestože řada odborníků začala rozlišovat mezi pojmy domácí a rodinné násilí, kdy domácím označují pouze násilí páchané mezi dospělými partnery, oba významy zahrnující pojem domácí násilí začal do české společnosti pronikat až relativně nedávno a především v souvislosti s týráním dětí v rodinách nebo s ublížením na zdraví, kterým byla způsobena smrt ženy jejím manželem. Přestože by se z výše uvedeného mohlo zdát, že v České republice došlo k výraznému nárůstu případů násilí mezi osobami, které jsou navzájem v poměru rodinném či obdobném až v poslední době, jedná se pravděpodobně spíše o jejich zviditelnění. O násilí v rodině se začalo ve společnosti otevřeněji hovořit zejména díky

¹ Tento zákon také demonstrativním výčtem vymezuje pojem ekonomického násilí. Jedná se o zbavení či pohrůžku zbavením některého nebo všech ekonomických nebo finančních zdrojů, se kterými je tato osoba zákonem oprávněna disponovat nebo je získávat, nebo které jsou nezbytné pro zabezpečení její výživy, včetně těch, které jsou nezbytné pro chod domácnosti této osoby a jejího dítěte, odstranění nebo výhrůžka odstraněním části výbavy domácnosti nebo jiného majetku, na kterém má tato osoba zájem.

² McLennan, W.: *Women's Safety Australia* 1996, Australian Bureau of Statistics, ABS Catalogue No.4128.0, Commonwealth of Australia 1996, ISBN 0-642-23201-6

³ Čírtková, L.: Rodinné násilí z pohledu policejního psychologa, *Domácí násilí - záležitost nikoli soukromá*: sborník příspěvků českých a zahraničních odborníků přednesených na konferenci Koordinačního kruhu prevence násilí na ženách. PA ČR, Praha 1997

⁴ Vitoušová, P.: Dynamika násilí na ženách v partnerských vztazích - poznatky z pětileté pomoci obětem trestných činů v ČR. In *Sborník příspěvků českých a zahraničních odborníků přednesených na konferenci Koordinačního kruhu prevence násilí na ženách*. Praha 1997, str. 21 a násl.

aktivitám různých sdružení a občanských a nezávislých iniciativ, vzniklých v devadesátých letech. Otázka existence násilí na dospělých členech rodiny se do povědomí veřejnosti dostala až později než výskyt násilí na dětech,⁵ přestože domácí násilí je „velmi častou, ne-li nejrozšířenější formou násilného jednání vůbec“.⁶

Tolerance k rozdílným názorům a chování druhých však stále není v českých rodinách samozřejmostí, což může vést až k akceptaci fyzického násilí proti dospělému partnerovi, který zastává „špatné“ názory, či se „nehodně“, tj. v rozporu s představami trestajícího, chová. Této hypotéze by svědčil názor, že chování jednotlivce je především naučené a že tedy i agresivní a násilnické chování má své kořeny v napodobování chování a jednání členů orientační rodiny.⁷ Domácí násilí je stále - navzdory četnosti výskytu a závažnosti způsobených následků - českou společností chápáno spíše jako soukromá záležitost rodiny, kterou si účastníci musí vyřešit sami a na kterou není nutné a zřejmě ani vhodné jakkoliv zvenku reagovat. Tento postoj, který výrazně podporuje vysokou latenci násilných skutků v rodině,⁸ se výrazně liší od pojetí daného problému vyspělými zeměmi, které si uvědomily, jak závažné škody pro celou společnost⁹ může napáchat násilí v nejméně vhodném prostředí

⁵ Radvanová v této souvislosti poukazuje na tradičně autoritativní model české rodiny, která jako běžný způsob výchovy bere fyzické trestání dětí a ve které stále přetrvává povědomí o rodičovské (otcovské) moci. Tento institut byl zakotven v zákoně č.265/1949 Sb. o právu rodinném v části třetí, kde bylo v §52 stanoveno, že nezletilé děti jsou v moci rodičovské. Její obsah vymezoval §53 zák. o právu rodinném. Podle tohoto paragrafu „rodičovská moc obsahuje zejména práva a povinnosti rodičů řídit jednání nezletilých dětí, zastupovat děti a spravovat jejich majetek...“ Naše právní úprava tento institut nezná od roku 1964. Radvanová, S.: Stav české rodiny a rodinného práva v současné době. *Právní praxe* 1999, č. 2-3, s. 94 - 102

⁶ Zapletal, J.: Kriminologické aspekty „domácího násilí“. *Kriminalistika* 1997, č. 4, s. 318-325

⁷ Zapletal, J.: Kriminologické aspekty „domácího násilí“. *Kriminalistika* 1997, č. 4, s. 318-325

⁸ Rozhodnutí ukončit vztah může být velmi bolestivé. Různé pohnutky, včetně ekonomických a citových, hrají roli při rozhodování oběti. Jen málo obětí odejde z rodiny, když poprvé požádají o pomoc. Mnoho z nich se vrátí zpět k původci násilí, průměrně čtyřikrát až sedmkrát. In Campbell, J.: *If I Can't Have You No One Can: Power and Control in Homicide of Female Partners*, In *Femicide: The Politics of Women Killing*, ed. J. Radford and D. Russell, New York: Maxwell Macmillan, 1992

⁹ Budeme-li zkoumat ekonomické škody, musíme konstatovat, že přesné částky, vynakládané na případy spojené s domácím násilím nejsou k dispozici. Skromný odhad expertů z krizového centra ve Finsku ukazuje, že jeden akt násilí v jedné rodině přijde společnost přibližně na 185 tisíc FIM. Tato kalkulace vychází z modelu čtyřčlenné rodiny - otec, matka a dvě nezletilé děti, kde otec zbije matku tak, že jí způsobí zlomeninu čelisti, s kterou musí být hospitalizována. Otec je vzat do vazby, děti jsou do doby, než je matka propuštěna z nemocničního ošetření krátkodobě umístěny v dětském domově. Oba rodiče následně vyhledají individuálně různé formy pomoci, a rodině je též poskytnuta - v závislosti na matčině zdravotním stavu - určitá pomoc pro chod domácnosti. Odhad také zahrnuje činnost orgánů poskytujících péči spojenou s násilným skutkem a mzdy placené zaměstnavateli rodičů během otcovy vazby a matčiny pracovní neschopnosti. Tato kalkulace zahrnuje 12 měsíční pomoc rodině, což je pomoc relativně krátkodobá.

Zranění, která bité ženy utrpí, nejčastěji zahrnují zlomeninu čelisti a různá zranění v obličeji. Podle výpočtů doc. Anny-Lisy Söderholm stojí nemocniční léčba zlomeniny horní čelisti společnost zhruba 15 tis. FIM (včetně vyšetření, chirurgického zákroku, péče o pacienta a následných úkonů). Nemocniční léčba zlomeniny spodní čelisti stojí přibližně 20-30 tis. FIM, a v případě několika zranění v obličeji se náklady mohou vyšplhat až ke 100 tis. FIM. K těmto nákladům je nutno připočítat mzdu za období nemoci, poplatky za celodenní péči o dítě a případně platby za pobyt v azylovém domě a za psychologické poradenství. In: *Project for the Prevention of Violence Against Women 1998-2002*,

jedince a kde se v posledních 20 - 25 letech stalo domácí násilí z čistě soukromé záležitosti rodiny vážným sociálním problémem a uvědomují si také nutnost jeho řešení úpravou legislativy, o čemž svědčí např. Rezoluce o domácím násilí přijatá na VII. kongresu OSN o prevenci kriminality a zacházení s pachateli v Miláně v roce 1985.

Přestože názor, že by orgány státu do záležitostí rodiny neměly zbytečně zasahovat je v ČR poměrně rozšířený - podle průzkumu, který v roce 1996 provedla nadace ROSA, v naší společnosti stále převládá názor, že to, co se děje za zavřenými dveřmi domovů, se týká jen těch, kdo za nimi bydlí -, i jeho příznivci připouštějí, že by stát měl zasáhnout v případech, kdy už rodina není schopna své problémy sama řešit a kde není člověk sám schopen zajistit pro sebe svá práva zaručená Listinou základních práv a svobod a mezinárodními smlouvami.

Zřejmě optimální postoj k otázce potenciálního zásahu státu do domácích konfliktů byl vyjádřen v rakouském Akčním programu proti domácímu násilí, který stál na počátku legislativních reforem, které vyústily v přijetí nového rakouského zákona o ochraně proti domácímu násilí: „*Přestože soukromí domácností musí být státem respektováno jako princip, toto právo na soukromí nesmí být respektováno v případě, že je zásah státu nezbytný pro ochranu osobní bezpečnosti jednotlivce, pokud je tento jednatel v sociálně nebo fyzicky slabší pozici.*“¹⁰ V Rakousku se tato směrnice stala určující pro posouzení oprávněnosti či neoprávněnosti zásahu policie.

Ze samotného jazykového výkladu pojmu domácí násilí je zřejmé, že *pachatelem* deliktu, který naplní skutkovou podstatu některého z relevantních trestných činů se bude moci stát pouze osoba, která ve vztahu k poškozenému je nebo v minulosti byla osobou blízkou. Osobami blízkými jsou ustanovením § 89 odst. 8 tr.zák. rozuměny i osoby v poměru rodinném či obdobném, za předpokladu, že újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá právem pociťovala jako újmu vlastní. Existence tohoto vztahu bude zkoumána v každém jednotlivém případě; rodinné nebo příbuzenské vztahy zde nejsou podmínkou.

Naproti tomu jihoafrický zákon o domácím násilí uvádí, že nemusí jít o osoby, které jsou partnery či manžely v době, kdy byl čin projednáván v trestním řízení, dokonce ani v době, kdy k násilným skutkům docházelo. Jedinou podstatnou skutečností je, aby mezi pachatelem a poškozeným existoval kdykoliv v minulosti určitý blízký vztah bez toho, že by sdíleli společnou domácnost.

Význam existence výše zmíněného vztahu mezi pachatelem domácího násilí a poškozeným souvisí se specifiky, které trestní řád spojuje s trestním stíháním těchto skutků (více v oddíle o tr. právu procesním).

Ačkoliv převládá názor, kdy pachateli těchto deliktů jsou v naprosté většině muži a oběťmi jejich partnerky¹¹, Stets a Straus¹² uvádějí, že přestože výskyt napadení se smrtelným

Ministry of Social Affairs and Health, National Research and Development Centre for Welfare and Health (STAKES), Finland, Helsinki 1999

¹⁰ Action Programme against Domestic Violence, Act on Protection against Domestic Violence, přijato rakouskou federální vládou 28. června 1994

¹¹ Podle průzkumu nadace ROSA je v ČR týráno 10% žen a 1% mužů. K 90% všech násilných trestných činů dojde doma. In Domácí násilí a jak se proti němu bránit. Praha, Koordinační kruh prevence násilí na ženách, 1996, s. 3-5. Jiné prameny uvádějí, že počet žen-obětí domácího násilí je až

následkem je častější v případě, že pachatelem je muž, informace amerického National Family Violence Surveys z let 1975 a 1985 ukazují, že ženy napadají své partnery přinejmenším stejně často jako muži. Rozdíly se mohou objevovat v četnosti či míře agresivity útoků, apod. Ženy podle týchž autorů sedmkrát častěji po brutálním napadení vyhledají lékařskou péči, ale výrazně častěji než muži způsobují blízkým osobám škody psychické.

Pojmem domácí násilí je možno souhrnně označit jak násilí mezi manžely či partnery, tak násilí páchané na dětech; stále častěji pronikají na veřejnost zprávy o násilných útocích, jejichž cílem jsou zejména staří rodiče nebo jiní přestárlí příbuzní, kteří sice jsou z pohledu práva svéprávní a samostatní, ale vzhledem k věku či zdravotnímu stavu nejsou fakticky schopni se sami o sebe postarat a jsou odkázáni na pomoc a péči druhých osob.

Pro účely této práce budeme za domácí násilí považovat vyhrožování blízké osobě (§ 89 odst. 8 tr.zák.) usmrcením, způsobením těžké újmy, ublížením na zdraví nebo jiným násilím či jinou újmu (např. odebráním dětí, omezením styku s nimi, způsobením majetkové újmy apod.), nebo jednání, jímž byla způsobena smrt, těžká újma, ublížení na zdraví nebo jiná újma.

2. Domácí násilí a mýty s ním spojené

Mýty, které svou rozšířeností ve společnosti a tvrdošijnou rigiditou způsobují problémy nejen samotným obětem domácího násilí, ale také orgánům a organizacím, které by těmto obětem mohly a měly pomoci, lze rozdělit do tří hlavních skupin:

1. mýty spojené s osobou násilníka,
2. mýty spojené se socioekonomickým statutem rodiny,
3. mýty spojené se samotným výskytem domácího násilí.

2.1. Mýty spojené s osobou násilníka

Průzkumy vyvracejí ustálený názor, že násilníci jsou psychopatické osobnosti, že jsou neúspěšní a neschopní vyrovnat se se životem a okolím. Obecně rozšířeným je také názor, že k podobným jevům dochází jen v rodinách alkoholiků. Přestože podle kanadských výzkumů hrál alkohol v konfliktech domácího násilí významnou roli (více než 40% pachatelů bylo v době spáchání činu opilých) a počet těchto útoků u žen, žijících s mužem, který pije pravidelně (zde to znamená alespoň čtyřikrát týdně) je trojnásobně vyšší, než u žen, jejichž partner nepije,¹³ řada násilníků jsou v zaměstnání úspěšní a ve společnosti oblíbení muži.

95%. In Platforma pro akci: Shrnutí závěrů 4. světové konference o ženách v Pekingu 1995. Česká situace 1998. Gender Studies, 1998, s. 16, ISBN 80-902367-3-1

¹² Stets, J.E., Straus, M.A.: Gender differences in Reporting of Marital Violence and its Medical and Psychological Consequences. In. Straus, M.A., Gelles, R.J.: Physical Violence in American Families: Risk Factors and Adaptations to Violence in 8,145 Families. S. 151-165. New Brunswick, NJ: Transaction.

¹³ Statistics Canada, The Daily, The Violence Against Women Survey, Cat. No. 11-001E, November 18, 1993

(Finský výzkum uvádí, že problémy s alkoholem se vyskytly u 52% pachatelů domácího násilí).¹⁴

Pachatelé domácího násilí jsou na jedné straně velmi často osoby, které mají potřebu druhého kontrolovat a ovládat, a na straně druhé osoby, které se vyznačují velmi nízkým sebevědomím a obavou ze ztráty partnera, které kompenzují tím, že se snaží v partnerovi vzbudit pocit co možná nejvyšší závislosti na sobě.

Podle finského průzkumu pětina (22%) pachatelů domácího násilí je přítelem poškozené, asi desetina (12%) jsou stálí partneři obětí a desetina pachatelů (10%) jsou otcové či nevlastní otcové. Většina (81%) pachatelů jsou muži, 19% tvořily ženy.¹⁵

Ve stručnosti by se dala skupina pachatelů domácího násilí popsat devíti základními charakteristikami:

- násilníci pocházejí ze všech socioekonomických, etnických, rasových a náboženských skupin
- chování násilníků doma se velmi liší od jejich chování na veřejnosti
- jsou extrémně žárliví a majetničtí
- kontrolují své partnerky
- pokoušejí se partnerku izolovat od rodiny a přátel
- zastávají tradiční představu o roli muže ve vztahu
- často je přítomen alkohol a drogy
- z násilí viní partnerku nebo drogy či alkohol
- zlehčují závažnost způsobeného násilí.¹⁶

2.2. Mýty spojené se socioekonomickým statutem rodiny

Mezi další z mnoha ničím neopodstatněných a neprokázaných, leč přesto velmi rozšířených mýtů patří například názor, že syndrom bité ženy se týká jen malého procenta populace a že ženy ze střední vrstvy se s domácím násilím nesetkávají tak často jako ženy z rodin s nižšími příjmy. Podle výzkumu Institutu pro kriminologii při Victoriině universitě ve Wellingtonu pocházelo 22% těchto žen z rodin s nadprůměrným sociálně ekonomickým statutem, zatímco z rodin s nízkým sociálně ekonomickým statutem pocházelo 18% žen.¹⁷

Pravdou není ani další tvrzení, že tyto ženy jsou většinou nevzdělané a mají nízkou pracovní kvalifikaci či vůbec nepracují. Podle informací Koordinačního kruhu proti násilí na ženách k domácímu násilí dochází ve všech společenských vrstvách bez ohledu na dosažené vzdělání

¹⁴ Perttu, S.: *Domestic Violence in Social Welfare and Health Care. A Survey of Professional Workers and the Areas for Development in their Work 1998*, Daphne Initiative 1998, Ensi-Ja Turvakotien Liitto, Knowsley Domestic Violence Support Services, Nykypaino Oy, Helsinki 1999, ISBN 951-9227-20-2

¹⁵ Perttu, S.: *Domestic Violence in Social Welfare and Health Care. A Survey of Professional Workers and the Areas for Development in their Work 1998*, Daphne Initiative 1998, Ensi-Ja Turvakotien Liitto, Knowsley Domestic Violence Support Services, Nykypaino Oy, Helsinki 1999, ISBN 951-9227-20-2

¹⁶ informace Bílého kruhu bezpečí

¹⁷ Morris, A.: *Women's Safety Survey 1996*, Institute of Criminology, Victoria University of Wellington, New Zealand National Survey of Crime Victims, 1996, ISBN 0-478-20127-3

či výši příjmů partnerů. V ohlášených případech násilí mělo 38% agresorů vysokoškolské a 24% středoškolské vzdělání¹⁸ a novozélandský výzkum ukázal, že 53% žen-obětí domácího násilí bylo zaměstnaných, tzn. mělo vlastní příjem.¹⁹

2.3. Mýty spojené se samotným výskytem domácího násilí

Případy domácího násilí také nejsou jen drobnými domácími neshodami, které nezpůsobují vážnější zranění a ke kterým dochází v důsledku momentální ztráty kontroly. Podle psychologů neuspěje ani tvrzení, že děti potřebují otce, i když se chová násilnicky, právě naopak. Finský výzkum prokázal, že 41% mužů, jejichž otec se choval násilnicky ke své partnerce, praktikuje toto chování vůči své partnerce rovněž.²⁰ Lidová teorie o rodině, jako největší hodnotě, která by se měla zachovat za každou cenu, to ovšem nerespektuje.

K mýtům, které způsobují nejvážnější problémy týraných žen, patří především přesvědčení, že žena provokuje násilí a nebo že si ho nějakým způsobem zaslouží, případně názor, že se násilí ženám líbí a nevadí jim, protože jinak by přeci násilníka opustily. Právě toto mínění společnosti, že týrané ženy mohou kdykoliv opustit svůj domov a od násilníka odejít, psychické trauma týraných žen jen prohlubuje. Pokud žena nemá rodiče či jiné blízké příbuzné s velkým bytem nebo rodinným domkem, při současné situaci na trhu s byty v České republice nemá jednoduše kam odejít. Navíc násilník často způsob svého chování nezmění ani po rozvodu či odchodu partnerky. Z novozélandského průzkumu vyplývá, že 51% žen, které měly zkušenost s partnerovým násilným chováním zažilo vyhrožování ze strany partnera poté, co od něho odešly²¹ a podle finského výzkumu se 36% mužů, kteří se chovali násilně před rozvodem, chovalo násilně také po něm. (Naopak 59% těchto mužů se ke své bývalé manželce po rozvodu násilně chovat přestalo.)²²

Velmi rozšířenou je také domněnka, že domácí násilí je věcí čistě soukromou a do takové by stát neměl vůbec zasahovat. Z hlediska následků způsobených útoky mezi partnery se jeví tento postoj jako velmi nebezpečný, zejména spojíme-li si jej s obecně známou latencí těchto skutků. McLennan²³ uvádí, že daleko častěji oznamují policii ženy napadení cizím člověkem než někým, koho znají. Fyzické napadení neznámou osobou ohlásilo 35% žen, sexuálně motivovaný útok 25% žen. Procento nahlášených případů se snižuje, pokud byla poškozená napadena předchozím partnerem (24% žen ohlásilo fyzický útok, 17% sexuální napadení) a u napadení přítelem či na schůzce (9% fyzický, 3,5% sexuální útok). Nejméně často ohlašují

¹⁸ Domácí násilí a jak se proti němu bránit. Vydal „Koordinační kruh prevence násilí na ženách“. Praha 1996, s. 3-5

¹⁹ Morris, A.: *Women's Safety Survey 1996*, Institute of Criminology, Victoria University of Wellington, New Zealand National Survey of Crime Victims, 1996, ISBN 0-478-20127-3

²⁰ Výroční zpráva HEUNI o publikaci Faith, Hope, Battering. A Survey of Men's Violence against Women in Finland. Markku Heiskanen, Minna Piispa, HEUNI Newsletter, 1/1999, s. 17, ISSN 1236-2522

²¹ Morris, A.: *Women's Safety Survey 1996*, Institute of Criminology, Victoria University of Wellington, New Zealand National Survey of Crime Victims, 1996, ISBN 0-478-20127-3

²² Heiskanen, M, Piispa, M.: *Faith, Hope, Battering. A Survey of Men's Violence against Women in Finland*. Council for Equality, s. 30, Helsinki 1998, ISBN 951-727-526-9

²³ McLennan, W.: *Women's Safety Australia 1996*, Australian Bureau of Statistics, ABS Catalogue No. 4128.0, ISBN 0-642-23201-6.

ženy své napadení současným partnerem (5% žen nahlásilo fyzické napadení, žádné ohlášené napadení sexuální).

Organizace ROSA vypracovala šest důvodů, z kterých její klientky nejčastěji zůstávaly se svými násilnými partnery:

1. láska - ženy se často zamilují do mužů ještě předtím, než si uvědomí jejich sklony k násilí. I poté, co násilí začalo, mohou po nějaký čas prožívat období zamilovanosti a štěstí. Upínají se k naději, že násilí přestane a jejich partner bude opět jako dřív.

2. strach - existence hrozby násilím, mučení, smrtí. To se týká nejen samotné osoby ženy, ale také jejich dětí. Nařízení k ochraně oběti jsou násilníky neustále porušována a policií jsou nedostatečně vymáhána. Média přinášejí velmi často příběhy žen, které byly zavražděny manželem či přítelem, od kterého odešly.

3. ekonomická závislost - násilník většinou dokáže zařídit, aby oběť neměla přístup k rodinným financím. Její přátelé či příbuzní jí nemohou či nechtějí pomoci, takže pokud oběť nemá prostředky a bezpečné místo, kam by mohla s dětmi odejít, odchod pro ni nepředstavuje řešení situace.

4. izolace - časem násilník izoluje oběť od přátel a od rodiny (např. tím, že jí pod hrozbou násilím zakáže kontakt s nimi). Prohlubující se pocity osamění a nemožnost nalézt podporu jiné osoby, spolu se skutečností, že může komunikovat pouze s násilníkem, ovlivňují vnímání situace obětí tak, aby odpovídalo názorům násilníka.

5. tradiční hodnotový systém - víra oběti, že jejím hlavním úkolem je udržet rodinu. Přátelé, rodina, média mohou tento názor posilovat také poukazováním na to, že svého partnera si vybrala a udržení vztahu je tedy její povinností. Názory tohoto druhu jsou velmi časté zejména v církevních společenstvích.

6. proces obviňování - násilníkově kontrolující chování se většinou objevuje pozvolna a nenápadně. Jakmile však násilník rozpozná svou moc, objeví se fyzické násilí. První reakcí oběti na násilí bývá nedůvěra, násilník přiznává svou vinu a slibuje, že se násilí nebude opakovat. Oběť partnerovi odpustí a spouští se cyklus násilí, ve kterém se opakují fáze násilí a omluv. Fáze omluv a klidu budou stále kratší, násilí se ovšem bude nejen opakovat, ale bude se stávat horším. S vírou ve změnu násilníkově chování jej oběť omlouvá a postupně přijímá vinu za násilí na sebe.²⁴

3. Česká právní úprava

Základní lidská práva a svobody, mezi která právo na život a na ochranu zdraví patří, jsou jako obecné principy zakotveny v Ústavě České republiky a v Listině základních práv a svobod, jsou tedy v obecné rovině garantovány předpisy nejvyšší právní síly.

²⁴Informační leták nadace ROSA „Proč od něj neodejde?“

Právo každého na život zaručuje čl. 6 Listiny základních práv a svobod, právo na ochranu zdraví její čl. 31. Čl. 7 Listiny garantuje nedotknutelnost osoby a zákaz nelidského nebo ponižujícího zacházení.

V článku 10 Listina zaručuje právo osoby na zachování její lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a na ochranu jejího jména.

Ústava České republiky ve svém článku 4 garantuje ochranu základních práv a svobod soudní mocí. Tuto ochranu zajišťují všechny soudy.

3.1. Pojem násilí v českém právu

V českém trestním zákoně není pojem „násilí“ definován. § 89 odst. 6 tr. zákona říká, že „trestný čin je spáchán násilím i tehdy, je-li spáchán na osobě, kterou pachatel uvedl do stavu bezbrannosti lstí“.²⁵

Samotné *násilí* je přiblíženo v komentáři k trestnímu zákonu a trestnímu řádu autorů Jelínka a Sováka²⁶ a to u ust. § 153 tr. zákona - útok na státní orgán - jako „*fyzický útok* na tělesnou integritu osoby nebo na věc“. Komentář ke skutkové podstatě trestného činu násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci (§ 196 tr.z.) reaguje na jeho odstavec 2., který říká „kdo užije násilí proti skupině obyvatelů nebo jednotlivci *nebo jim vyhrožuje usmrcením, ublížením na zdraví nebo způsobením škody velkého rozsahu...*“. Podle rozhodnutí č. 28/94-II Sb. rozh. tr. musí být výhrůžka pachatele způsobilá vyvolat u poškozeného důvodnou obavu z jejího uskutečnění.

Pojem násilí se vyskytuje v dalších 22 ustanoveních trestního zákona, které ovšem násilí opět nedefinují a nevysvětlují, ale jedná se spíše o určení prostředku k dosažení nějakého cíle.

Přestože se bude většinou jednat o násilí fyzické, komentář k trestnímu zákonu a trestnímu řádu autorů Jelínka a Sováka u trestného činu *týrání svěřené osoby* (§ 215 tr.zák.) uvádí, že „týráním se rozumí nejen působení fyzických útrap, ale i týrání v oblasti psychické“. Judikát Rt 20/84-5 Tz 14/83 uvádí, že se „nevyžaduje, aby u svěřené osoby vznikly následky na zdraví, ale musí jít o jednání, které týraná osoba pro jeho krutost, bezohlednost nebo bolestivost pociťuje jako těžké příkoří“, půjde tedy o *subjektivní pocit týrané osoby*. Ani trestní zákon ani judikatura nebo literatura pojem „*těžké příkoří*“ nevysvětlují.

Judikatura k čl. 7 Listiny základních práv a svobod uvádí, že k porušení nedotknutelnosti osoby, resp. k zásahu do ní nemusí dojít jen fyzickým „dotknutím“, jakým je např. fyzické

²⁵ Toto ustanovení bylo do trestního zákona zavedeno zák. č.175/1990 Sb., kterým se měnil a doplňoval trestní zákon, jako reakce na stále početnější případy tzv. uspávaček na konci osmdesátých let. Jednalo se o případy, kdy pachatelka (většinou šlo o ženu, která takto pod příslibem pohlavního styku vylákala poškozeného do bytu či hotelu, kde jej nejprve uspala uspávacím prostředkem přimíchaným do nápoje a poté mu odcizila finanční hotovost, případně další cenné věci. Protože nebylo užito násilí tak, jak byl tento pojem chápán trestním zákonem v tehdy platném znění (nešlo o fyzické ani o psychické násilí), jednalo se o trestný čin krádeže podle §247 odst.1 tr.zák., který pro tyto činy stanovil trest odnětí svobody na šest měsíců až tři léta nebo nápravné opatření nebo peněžitý trest. Přísnějším trestem - trestem odnětí svobody na dvě léta až osm let - by byl pachatel potrestán, pokud by způsobil značnou škodu nebo jiný zvlášť závažný následek.

²⁶ Jelínek, J., Sovák, Z.: *Trestní zákon a trestní řád*. 3. vyd., Linde Praha a.s. - Právnícké a ekonomické nakladatelství B. Hořinkové a J. Tuláčka, 1997, ISBN 80-7201-068-9

zranění, ale jakkoliv. Zmíněný článek zakazuje v odst. 2 ponižující zacházení s člověkem. Takové zacházení definovala Evropská komise pro lidská práva jako „špatné zacházení, které má vzbudit u oběti pocity strachu, úzkosti a podřadnosti a které je schopné pokořit ji, ponižít a případně zlomit její fyzický nebo morální odpor“ (ve věci Ireland v. the United Kingdom, 1978). Evropský soud pro lidská práva jej definoval jako „zacházení, jež hrubým způsobem pokořuje jednotlivce před jinými osobami nebo ho nutí jednat proti své vůli nebo proti svému svědomí“ (ve věci Denmark, France, Norway, Sweden and the Netherlands v. Greece, 1969). Porušení psychické integrity člověka v intenzitě, která nezpůsobí ani psychickou chorobu ani poruchu, ale je způsobila vyvolat duševní utrpení, je tedy na základě výše zmíněných ustanovení násilím a jako takové může být postiženo trestněprávní sankcí. V praxi ovšem bude porušení psychické integrity asi jen velmi těžko dokazatelné.

Je otázkou, jaké označení pro násilí páchané uvnitř rodinného či podobného svazku by bylo vhodnější a z právního hlediska výstižnější - domácí násilí nebo násilí v rodině (společností je tento pojem chápán více či méně intuitivně i bez zákonné definice). Zatímco pojem rodinné násilí či násilí v rodině používají především německy hovořící země, Bílý kruh bezpečí v roce 1993 zavedl jako první v ČR do svých záznamových listů samostatně pojem domácí násilí - z anglického domestic violence a tento termín se posléze stal nejužívanějším (možná též proto, že vrátíme-li se zpět ke vztahu mezi pachatelem a poškozeným, zjistíme, že pojem rodina v českém právním řádu definována - na rozdíl od pojmu domácnost - není). Naproti tomu občanské sdružení ROSA, informační a poradenské centrum pro ženy - oběti domácího násilí, používá termín *domácí násilí*, je-li konkrétní osoba týrána svým současným nebo bývalým partnerem a termínem *násilí v rodině* označuje násilné jednání, jehož objektem jsou i děti, příp. další členové domácnosti.

Pro posouzení jednání, chápaného jako domácí násilí však není rozhodné, zda pachatel a poškozený spolu trvale žijí v jedné domácnosti; z právního hlediska bude podstatné, zda se bude jednat o osobu blízkou. Pachatel násilného chování, jehož objektem je osoba blízká, s níž nežije trvale v jedné domácnosti, může způsobit srovnatelnou újmu a škodu, jako pachatel v jedné domácnosti s obětí žijící. Z tohoto pohledu by tedy bylo vhodnější používání pojmu *násilí mezi osobami blízkými*, přesto však z důvodu již zavedeného a užívaného termínu *domácí násilí* bude práce operovat s tímto označením. Ustanovení § 115 zák. č. 40/1964 Sb. občanského zákoníku v platném znění vymezuje pojem domácnost takto: „domácnost tvoří fyzické osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby“. Pro naše účely je vhodné také připomenout § 116 občanského zákoníku, který označuje osoby blízké. Osobou blízkou je zde míněn „příbuzný v řadě přímé, sourozenec a manžel; jiné osoby v poměru rodinném a obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, jestliže by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní“. Osoba blízká je definována také v § 89 odst. 8 tr.zák. zákona jako „příbuzný v pokolení přímém, osvojitel, osvojenec, sourozenec a manžel; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby navzájem blízké jen tehdy, kdyby újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá právem pociťovala jako újmu vlastní“. Definice obou zákonných předpisů jsou velmi podobné, trestní zákon pouze přímo uvádí osoby osvojitele a osvojence.

Samotné násilí je právní teorií děleno na násilí ve formě vis absoluta, tedy násilí, které zcela vylučuje jiné, než pachatelem vyžadované chování oběti a kdy volní složka u oběti zcela chybí, a ve formě vis compulsiva, což označuje násilí, které nemá za cíl zcela vyřadit vůli oběti, ale které působí na její psychiku s cílem přinutit ji, aby se podrobila nátlaku. Tento nátlak však není neodolatelný a proto se složka vůle u oběti projevuje, je ale ovlivněna

prováděným násilím. V obou případech se ovšem násilím rozumí použití *fyzické síly* k překonání nebo zamezení odporu - ať už skutečně kladeného nebo jen očekávaného. Násilí může směřovat přímo proti osobě, která je k něčemu nucena, nebo proti jiné osobě, kdy násilí na ní páchané je prostředkem působení na vůli bezprostřední oběti. Násilí může směřovat i proti věci, kdy pachatel činí nátlak na vůli oběti např. rozbíjením bytového zařízení s cílem dosáhnout vydání cizí věci.²⁷

Budeme-li tedy za domácí násilí považovat vyhrožování blízké osobě usmrcením, způsobením těžké újmy, ublížením na zdraví nebo jiným násilím či jinou újmou (např. odebráním dětí, omezením styku s nimi, způsobením majetkové újmy apod.), nebo jednání, jímž byla způsobena smrt, těžká újma, ublížení na zdraví nebo jiné násilí, bude v těchto případech objektem deliktu zdraví, život, osobní svoboda či případně svoboda v rozhodování o vlastním pohlavním životě napadené osoby.

Nad problematikou úpravy domácího násilí právními předpisy se zamýšlí např. Zapletal: „*Moderním kriminálně-politickým trendem v dané oblasti jsou spíše neformální řešení konfliktů a pomoc obětem domácího násilí... Soustavné, přímé a okamžité zásahy instancí trestněprávní kontroly v případech násilí v rodině jsou žádoucí jen v extrémních případech.*“²⁸

Přesto je nezbytné, aby násilné skutky byly upraveny podle intenzity buď normami správního, nebo trestního práva.

3.2. Správní právo

Nedosahuje-li násilný skutek proti osobě blízké intenzity trestného činu nebo je-li stupeň jeho nebezpečnosti pro společnost menší než nepatrný, nebude se jednat o trestný čin podle zák. č. 140/1961 Sb. trestního zákona. Půjde-li však o zaviněné jednání (což bude v případě násilných deliktů pravidlem), které porušuje nebo ohrožuje zájem společnosti a je za přestupek výslovně označeno v zákoně č. 200/1990 Sb. o přestupcích nebo v jiném zákoně, nejde-li o jiný správní delikt postižitelný podle zvláštních právních předpisů anebo o trestný čin, bude se jednat podle § 2 odst. 1 zákona o přestupcích o přestupek.²⁹

Při posuzování násilného činu mezi partnery podle zákona o přestupcích se bude jednat o přestupek *proti občanskému soužití* podle § 49 odst. 1, který se bude uplatňovat mj. při nedbalostním ublížení na zdraví nebo při vyhrožování újmou na zdraví, drobném ublížení na zdraví nebo jiném hrubém jednání.

²⁷ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: *Trestní zákon*. Komentář. 2. Vydání. Praha, C.H. Beck, 1995, ISBN 80-7179-041-9 (C.H.Beck. Praha)

²⁸ Zapletal, J.: Kriminologické aspekty „domácího násilí“. *Kriminalistika* 1997, č. 4, s. 318-325

²⁹ Oznámení o násilném činu je možno učinit u kteréhokoliv policejního orgánu nebo u příslušného orgánu obce; v hlavním městě Praze u příslušné městské části. V případě, že je skutek oznámen Policii ČR a nejde-li ve věci o podezření z trestného činu, ale mohlo by se jednat o přestupek, státní zástupce, vyšetřovatel nebo policejní orgán odevzdají věc podle § 159 odst. 1 písm. a) trest. řádu příslušnému orgánu k jeho projednání podle zákona o přestupcích (zákon č. 200/1990 Sb. v platném znění).

Obecnímu úřadu příslušnému k projednávání přestupků proti občanskému soužití postupuje policejní orgán v optimálním případě spis doplněný lékařskou zprávou s vyjádřením, že se jedná o skutek, jehož nebezpečnost činu pro společnost (materiální znak) nedosahuje intenzity trestného činu. Ve spise by mělo být obsaženo též prohlášení o poučení navrhovatele v tom smyslu, že byl seznámen se skutečností, že se jedná o tzv. *návrhové řízení*, tzn. že *přestupky podle § 49 odst.1 písm.b) a d) zák. o přestupcích spáchané mezi blízkými osobami se projednávají jen na návrh postižené osoby*, jejího zákonného zástupce nebo opatrovníka a že návrh na zahájení řízení lze podat příslušnému správnímu orgánu nejpozději do tří měsíců ode dne, kdy se navrhovatel dozvěděl o přestupku nebo o postoupení věci orgánem činným v trestním řízení (§ 68 odst. 1, 2 zákona o přestupcích). Podání návrhu bude nezbytným předpokladem možnosti zahájit správní řízení i tehdy, budou-li manželé v době podání návrhu již rozvedeni, jestliže se skutek, který bude předmětem řízení, stal v době trvání manželství.

Obsahuje-li policií postoupený spis toto poučení podepsané navrhovatelem, správní orgán vyčká, bude-li návrh na zahájení řízení skutečně podán. V případě, že návrh je podán opožděně, správní orgán, aniž řízení zahájí, věc odloží podle § 66 odst. 3 písm.f) zák. o přestupcích. Pokud ovšem spis toto poučení neobsahuje, zašle správní orgán navrhovateli vlastní formulář Návrhu na projednání přestupku (viz příloha) a opět vyčká, zda bude návrh podán v zákonné lhůtě tří měsíců. Po marném uplynutí lhůty je věc odložena.

Problémy nastávají v případě, kdy spis je policií správnímu orgánu postoupen se značným prodlením a tříměsíční lhůta navrhovateli bez jeho zavinění marně uplyne. Bylo-li již ve věci zahájeno trestní řízení, nejde vzhledem k tomu, že se jedná o lhůtu objektivní, znovu řízení zahájit (byť by se jednalo tentokrát o řízení správní), neboť návrh byl podán opožděně podle § 66 odst. 3 písm. f). Občan, který své právo tímto způsobem ztratil, může pouze podat stížnost na postup policejního orgánu a věc dále řeší Inspekce Ministerstva vnitra.

Pokud však vyšetřovatel trestní řízení ve věci nezahájil, zákonná lhůta počíná běžet až okamžikem podání návrhu, kterým může být časový úsek delší než tři měsíce a navrhovatel tedy možnost podat návrh na zahájení řízení neztrácí.

Je-li návrh na zahájení řízení podán řádně a včas, navrhne navrhovatel provedení důkazů a osobě podezřelé ze spáchání přestupku je písemně sděleno obvinění. Skutek je správním orgánem posouzen z pohledu závažnosti způsobeného zranění nebo délky způsobené pracovní neschopnosti. Dojde-li správní orgán k závěru, že byl spáchán přestupek, zahájí ve věci jednání.³⁰

Jde-li o jednoduchou věc, kterou je možno rozhodnout na podkladě dokladů předložených účastníkem řízení, rozhodne správní orgán bezodkladně podle § 49 odst. 1 zák. č. 71/1967 Sb. správního řádu. V ostatních případech počíná správnímu orgánu běžet lhůta pro rozhodnutí podle § 49 odst. 2 správního řádu, tedy 30 dnů od zahájení řízení; ve zvlášť složitých případech rozhodne nejdéle do 60 dnů. Nelze-li vzhledem k povaze věci rozhodnout ani v této lhůtě, může ji přiměřeně prodloužit odvolací orgán a správní orgán je povinen o prodloužení řízení účastníka s uvedením důvodů uvědomit.

³⁰ Na obecních úřadech, příp. obvodních úřadech rozhoduje většinou jeden úředník přestupkového oddělení; tam, kde je zřízena Komise pro projednávání přestupků, se na rozhodování podílí více osob, přičemž alespoň jeden musí mít právnické vzdělání nebo zkoušku způsobilosti k vykonávání této agendy.

I správní orgány se při výkonu své pravomoci setkávají se stále rozšířenějším jevem, kdy svědkové nebo obžalovaní nepřebírají předvolání a odmítají se bez závažných důvodů dostavit k řízení o přestupku. Na podobné situace pamatuje ustanovení § 60 z. o přestupcích, které v odst. 1 říká, že každý je povinen podat správním orgánům nezbytné vysvětlení k prověření došlého oznámení o přestupku; podání vysvětlení může být odepřeno, jestliže by takovým osobám nebo osobám jim blízkým hrozilo nebezpečí postihu za přestupek, popřípadě za trestný čin nebo by porušily státní nebo služební tajemství anebo zákonem výslovně uloženou nebo uznanou povinnost mlčenlivosti. Sankce tomu, kdo se bez závažných důvodů nedostaví na výzvu ke správnímu orgánu k podání vysvětlení, nebo tomu, kdo bezdůvodně podání vysvětlení odmítá, je stanovena v § 60 odst. 2. Podle tohoto ustanovení může správní orgán uložit pořádkovou pokutu až do výše 1 000 Kč.

Přítomnost obviněného z přestupku a důležitých svědků činu je ve správním řízení velmi důležitá i s ohledem na ustanovení § 20 z.č. 200/1990 Sb., které říká, že přestupek nelze projednat, uplynul-li od jeho spáchání jeden rok. Vzhledem k tomu, že jde o lhůtu prekluzivní, což znamená, že po jednom roce od spáchání činu zaniká pachatelova odpovědnost za přestupek a nelze jej za něj již stíhat, jsou správní orgány nuceny rozhodovat rychle. Situaci jim trochu usnadňuje možnost věc projednat v nepřítomnosti obviněného z přestupku (jen) tehdy, jestliže obviněný odmítne, ač byl řádně předvolán, se k projednání dostavit nebo se nedostaví bez náležité omluvy nebo důležitého důvodu (§ 74 odst. 1 z. o přestupcích).

Správní orgán o přestupku rozhodne v ústním a neveřejném jednání. Rozhodnutí opatřené podpisem vedoucího odboru se nevyhlašuje, účastníkům řízení je doručováno písemně. *Obvykle ukládanou sankcí v podobných případech bývá pokuta v maximální výši 3 000 Kč podle § 49 odst. 2 zák. o přestupcích.* Vzhledem ke skutečnosti, že se bude jednat o finanční prostředky z rodinného rozpočtu, případně potrestanému nic nebrání o tuto částku svévolně zkrátit svůj příspěvek na domácnost, může být ve finále pokutou postižena opět osoba poškozená původním útokem.

Podle § 79 odst. 1 z. o přestupcích se občanovi, který byl uznán vinným z přestupku, jakož i navrhovateli, bylo-li řízení zahájené na jeho návrh zastaveno podle § 76 odst. 1 písm.a), b), c) nebo j) z. o přestupcích,³¹ uloží povinnost nahradit státu náklady spojené s projednáváním přestupku. Výše těchto nákladů je stanovena vyhláškou Ministerstva vnitra č. 231/1996 Sb. jako paušální částka 500 Kč. Byl-li v řízení přibrán znalec z oboru psychiatrie, zvyšuje se tato paušální částka o 800 Kč; byl-li přibrán znalec z jiného oboru než psychiatrie, částka se zvýší o 500 Kč. Přestupkový zákon však dovoluje, aby z důvodů zvláštního zřetele hodných bylo od povinnosti nahradit náklady řízení zcela nebo zčásti upuštěno. Rozhodnutí o tom, zda jde o důvody zvláštního zřetele hodné, je v diskreční pravomoci správního orgánu, který vedl řízení o přestupku a důvody, které k tomuto rozhodnutí vedly, je povinen uvést v odůvodnění rozhodnutí. Většinou se bude jednat o zjevně slabý sociální stav osoby povinné k úhradě nákladů řízení (např. důchodce).

³¹ §76 zák. č. 200/1990 Sb. Zastavení řízení

(1) Správní orgán řízení o přestupku zastaví, jestliže se v něm zjistí, že

a) skutek, o němž se vede řízení, se nestal nebo není přestupkem,

b) skutek nespáchal obviněný z přestupku,

c) spáchání skutku, o němž se vede řízení, nebylo obviněnému z přestupku prokázáno,

j) navrhovatel vzal svůj návrh na zahájení řízení zpět nebo se, ač řádně a včas předvolán, k ústnímu jednání bez náležité omluvy nebo bez důležitého důvodu nedostavil.

Proti rozhodnutí o přestupku se může odvolat podle § 81 z.č. 200/1990 Sb. v plném rozsahu jen obviněný z přestupku. U přestupků, které lze projednat jen na návrh, se může navrhovatel odvolat jen proti té části rozhodnutí, která se týká vyslovení viny obviněného nebo povinnosti navrhovatele nahradit náklady řízení a může se též odvolat proti rozhodnutí o zastavení řízení, jestliže správní orgán řízení o přestupku zastavil, protože sankce, kterou bylo možno za přestupek uložit, je bezvýznamná vedle trestu, který byl nebo bude podle očekávání uložen obviněnému z přestupku za jiný čin v trestním řízení (§ 76 odst. 2 z. o přestupcích).

Rozhodnutí o uložení pokuty za přestupek, o nároku na náhradu škody a o náhradě nákladů řízení lze vykonat podle § 88 odst. 1 zák. o přestupcích do pěti let po uplynutí lhůty určené pro jejich zaplacení. Ustanovení § 88 odst. 2 dále stanoví, že výkon rozhodnutí o uložení pokuty za přestupek, o nároku na náhradu škody a o náhradě nákladů řízení lze provést též prodejem movitých věcí dlužníka. Správní orgán příslušný k výkonu rozhodnutí přitom postupuje přiměřeně podle občanského soudního řádu (§ 321 až § 334 zák. č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád).

Správní orgány se bohužel u řízení, která jsou zahajována na návrh, často setkávají s *účelovým obviněním partnera z útoků na zdraví*. Je proto velmi důležité pečlivě zkoumat každý jednotlivý případ, zejména tehdy, jestliže se v rodině vyskytly zmínky o rozvodu - v těchto případech se může jednat např. o úsilí přinutit partnera k souhlasu s rozvodem (partner, který bude usilovat o rozvod, druhému partnerovi řízením „naznačí“, že v případě bránění rozvodu je schopen mu alespoň znepríjemnit život). Cílem takového obvinění manžela z přestupku a pokusu o dosažení vydání rozhodnutí o přestupku, kterým bude uznán vinným alespoň z vyhrožování újmou na zdraví, může též být snaha o usnadnění získání dětí do vlastní péče při samotném rozvodovém řízení. V souvislosti s uvažovaným rozvodem manželství je velmi často důvodem podání návrhu snaha získat co největší část majetku při jeho vypořádání. Podle § 149 odst. 3 občanského zákoníku soud při vypořádání přihlédne mj. k tomu, jak se každý z manželů staral o rodinu a správní rozhodnutí, které by partnera uznalo vinným z ublížení na zdraví, by samozřejmě mohlo pohled soudu ovlivnit.

Ani zákon o přestupcích, ani správní řád však *neznají institut ochrany svědka*. V případech domácího násilí, jehož svědky by logicky nejčastěji mohli být sousedé, se tyto osoby často bojí svědčit z obavy o vlastní bezpečnost. Vezmeme-li v úvahu, že osoba, o které bezpečně vědí, že se chová hrubě ke svému partnerovi a způsobuje mu tak újmu na zdraví, je jejich sousedem, se kterým se znají třeba několik let a který má možnost se seznámit s obsahem jejich svědecké výpovědi, nelze se přilížit divit.

3.2.1. Návrhy a připomínky k úpravě problému normami správního práva

Objektivnímu vyřizování především výše zmíněných případů by mohlo výrazně napomoci *zavedení institutu analogického institutu ochrany svědka*, jak jej zná trestní řád (§ 55 odst. 2 tr. řádu), který by též mohl sehrát pozitivní úlohu při snižování latence násilných skutků intenzity přestupku.

Za povšimnutí také stojí skutečnost, že správní řád ani zákon o přestupcích neřeší situace, které by bylo možno nazvat jakousi „*přestupkovou recidivou*“. Ustanovení § 34 písm. j) tr. zák. (zák. č. 140/1961 Sb. v platném znění) na podobné případy pamatuje a při výměře trestu

umožňuje přihlídnout k tomu, že *pachatel byl již pro trestný čin odsouzen* jako k přitěžující okolnosti.³² Situaci, kdy pachatel byl již v posledních třech letech odsouzen nebo potrestán přímo za stejný čin, zohledňuje ust. § 247 odst. 1 písm. e) tr.zák. („Kdo si přisvojí cizí věc tím, že se jí zmocní, a byl za takový čin v posledních třech letech odsouzen nebo potrestán“).

Skutečnost, že pachatel byl již postižen pro konkrétní jednání, které však závažnosti trestného činu nedosáhlo, řeší např. ust. §201 písm. b) tr.zák. ohrožení pod vlivem návykové látky nebo ustanovení §203 tr.zák. týrání zvířat (pro zajímavost ustanovení §4 zák. č. 246/1992 Sb. zákona na ochranu zvířat proti týrání stanoví, že za týrání se považuje např. nutit zvíře k výkonům, které neodpovídají jeho fyzickému stavu a biologickým schopnostem a prokazatelně překračují jeho síly; používat podnětů, předmětů nebo bolest vyvolávajících pomůcek tak, že působí klinicky zjevné poranění nebo následné dlouhodobé klinicky prokazatelné negativní změny v činnosti nervové soustavy nebo jiných orgánových systémů zvířat; zacházet se zvířetem... způsobem, který vyvolává nepřiměřenou bolest, utrpení nebo poškození zdraví anebo vede k jeho neúměrnému fyzickému vyčerpání. Pokud byla konkrétní osoba za takový přestupek v posledním roce postižena, opakováním takového jednání se dopouští trestného činu).

Podle přestupkového zákona v platném znění se však osoba, která svému partnerovi *opakovaně způsobuje drobná ublížení na zdraví* nebo mu opakovaně újmu na zdraví vyhrožuje, dopouští přestupků proti občanskému soužití tak dlouho, dokud mu úmyslně neublíží na zdraví tak, aby poškozený byl v pracovní neschopnosti (v souladu se soudní praxí) alespoň sedm dní nebo mu nezpůsobí z nedbalosti těžkou újmu na zdraví, aby se jeho činy přestaly řešit stále dokola jako přestupky a mohly být kvalifikovány jako skutky trestné podle ustanovení trestního zákona. Zákonodárce zřejmě předpokládal, že v případě opakovaného způsobování drobných ublížení na zdraví jiné osobě se bude jednat o dospělé jedince, kteří mají objektivně řadu faktických možností se (na rozdíl od výše uvedených zvířat) bránit. Právě ovšem skutečnost, že se jedná o, byť drobné, *opakované a úmyslné ublížení na zdraví*, může indikovat faktickou „nerovnováhu sil“ a subjektivní nemožnost poškozeného se účinně bránit.

Vyvstává otázka, zda by na podobné možnosti neměl zákon pamatovat a řešit je např. tím, že by *přestupek, kterým by byl překročen určitý počet totožných skutků kvalifikovaných jako přestupky a spáchaných za určité časové období, byl automaticky a právě z tohoto důvodu již považován za čin trestný podle základní skutkové podstaty ustanovení jednotlivých paragrafů tr. zákona*. Tím by byl pachateli mj. učiněn záznam do Rejstříku trestů a při ukládání trestu za další recidivu by již mohlo být předchozí odsouzení zohledněno. Cíl individuální a generální prevence, jak je stanoven v § 23 tr.zák. by byl splněn tím, že by bylo pachateli jasně dáno na vědomí, že i *soustavné vyhrožování* újmu na zdraví, několikanásobné drobné ublížení na zdraví nebo jiné opakované jednání podle zákona o přestupcích je společensky neakceptovatelné a jako takové bude stíháno.

³² Podle tohoto ustanovení je však soud oprávněn podle povahy předchozího odsouzení nepokládat tuto okolnost za přitěžující, zejména např. s ohledem na význam chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsob provedení činu a jeho následky, okolnosti, za kterých byl čin spáchán, osobu pachatele, míru jeho zavinění, jeho pohnutku a dobu, která uplynula od posledního odsouzení (...)

3.3. Trestní právo hmotné

Trestní právo poskytuje ochranu proti útokům proti životu a zdraví bez rozlišení, zda existoval či existuje příbuzenský či obdobný poměr mezi pachatelem a obětí, či nikoliv. Násilné jednání proti osobám, které jsou s pachatelem v příbuzenském vztahu nebo s ním žijí ve společné domácnosti, postihuje legislativa bez ohledu na tyto vztahy jako *jakékoliv jiné delikty prostřednictvím jednotlivých ustanovení trestního zákona*. Nejčastěji půjde zřejmě o útoky, které naplňují skutkovou podstatu trestného činu násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle ust. § 197a tr.zák. a trestných činů ublížení na zdraví podle ust. § 221 tr.zák., § 222 tr.z. a § 224 tr. zákona.

Budeme-li se zabývat konkrétně jednotlivými ustanoveními trestního zákona, zjistíme, že ve většině případů se jedná o úmyslné trestné činy, což znamená, že odpovědný za jejich spáchání je nejen pachatel, ale také spolupachatelé podle ust. § 9 odst. 2 tr.zák. a účastníci podle ust. § 10 tr.zák. Trestným je kromě dokonání činu také jeho pokus, v některých případech i příprava a u trestných činů uvedených v § 167 a § 168 tr.zák. je trestné i jejich nepřekážení či neoznámení.

3.3.1. Přehled relevantních trestných činů v trestním právu ČR

S přihlédnutím ke všem zvláštnostem, které budou skutky násilí mezi osobami blízkými vykazovat, budou tato jednání naplňovat skutkové podstaty převážně těchto následujících trestných činů.

Trestného činu podle ustanovení

- a) § 197a tr.zák. - násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci,
- b) § 204 odst. 1,2,3 tr.zák. - kuplířství,
- c) § 215 tr.zák. - týrání svěřené osoby,
- d) § 219 tr.zák. - vražda,
- e) § 221 tr.zák. - ublížení na zdraví (úmyslné ublížení na zdraví),
- f) § 222 tr.zák. - ublížení na zdraví (úmyslné způsobení těžké újmy),
- g) § 224 odst. 1 tr.zák. - ublížení na zdraví (nedbalostní způsobení těžké újmy na zdraví nebo smrti),
- h) § 231 odst. 1, 2, 4 tr.zák. - omezování osobní svobody,
- i) § 232 tr.zák. - zbavení osobní svobody,
- j) § 235 tr.zák. - vydírání,
- k) § 237 tr.zák. - útisku,
- l) § 238 tr.zák. - porušování domovní svobody,
- m) § 241 tr.zák. - znásilnění.

3.3.2. Rozbor relevantních trestných činů v trestním právu ČR

Z podaného přehledu je patrné, že trestněprávně relevantní projevy domácího násilí budou naplňovat skutkové podstaty trestných činů především V. hlavy zvláštní části tr.zák. - trestné činy hrubě narušující občanské soužití, VII. hlavy tr.zák. - trestné činy proti životu a zdraví a VIII. hlavy tr.zák. - trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti.

3.3.3. Trestné činy hrubě narušující občanské soužití

Z činů trestných podle *páté hlavy zvláštní části tr. zákona* se bude v případech domácího násilí jednat zejména o delikt podle ust. § 197a tr.z. *násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci*, který pamatuje na případy, kdy je jinému vyhrožováno usmrcením, těžkou újmou na zdraví nebo jinou těžkou újmou takovým způsobem, že to může vzbudit důvodnou obavu.

Půjde zřejmě o nejfrekventovanější trestný čin, který se bude vztahovat k násilí páchanému mezi osobami blízkými a je pravděpodobné, že výhrůžkami, které by byly schopny naplnit skutkovou podstatu § 197a tr.zák. začínají i ty případy, kde násilí dále graduje a případně končí újmou na zdraví nebo smrtí. Výhrůžky fyzické násilí také často dále doprovázejí (pokud ovšem skutečně dojde k násilnému skutku, kterým je těžká újma způsobena, bude trestný čin podle § 197a tr.zák. zřejmě konzumován tímto závažnějším trestným činem); jedná se typicky o případy, kdy pachatel usiluje výhrůžkami odvrátit poškozeného od úmyslu probíhající nebo již spáchané násilí oznámit a snaží se jej zastrašit hrozbou způsobení následné ještě závažnější újmy.

Činnost trestná podle ustanovení § 204 tr.zák. *kuplířství* se bude v rámci násilí mezi blízkými osobami vyskytovat spíše ojediněle (situaci, kdy pachatel přiměl k provozování prostituce svoji družku a následně byl proto obviněn z kuplířství, řeší např. judikát Rt 22/95). V těchto případech bude zřejmě primárním cílem spíše získání (převážně majetkového) prospěchu než snaha partnera potrestat, pokořit, či mu jinak ublížit, nepůjde tedy o typický příklad domácího násilí.

3.3.4. Hlava šestá trestního zákona - exkurs k ustanovení § 215 tr.zák.

Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy R (85) 4 o násilí v rodině nechává členskými státy na úvaze, zda zakotví do svých právních řádů (konkrétně do trestního zákonodárství) zvláštní skutkové podstaty trestných činů, které by se týkaly jevu domácího násilí.

Budeme-li tedy de lege ferenda uvažovat o zohlednění požadavků mezinárodních organizací o rozšíření trestněprávní ochrany proti domácímu násilí i na ženy (potažmo obecně na partnery či blízké osoby), jeví se k tomu účelu jako velmi vhodné *upravit a použít v ČR již existující ustanovení § 215 tr.zák.*

Z dikce ustanovení § 215 českého trestního zákona vyplývá, že o trestný čin podle tohoto ustanovení půjde pouze v případě, že postižená osoba je z nějakého relevantního důvodu odkázána na péči druhých osob, v tomto případě na péči pachatele. Je zřejmé, že skutek, který by jinak zakládal skutkovou podstatu tr. činu podle § 215 tr.zák. tímto trestným činem nebude, bude-li týranou osobou svéprávný, zletilý a zdravý partner. Definice týrání, jak je uvedena v komentáři k tr. zákonu³³ (*týrání je zlé nakládání (...), vyznačující se vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti a určitou trvalostí, které týraná osoba pociťuje jako těžké příkoří. (...) trvalost pachatelova jednání je nutno posuzovat v závislosti na intenzitě zlého nakládání. Nevyžaduje se, aby šlo o jednání soustavné nebo delší dobu trvající. (...) Může jít o zlé nakládání působením fyzických útrap, ale i o zlé nakládání v oblasti psychické.*) popisuje takové specifické nakládání s druhou osobou, které není postiženo žádným jiným ustanovením

³³ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: *Trestní zákon. Komentář. 2. Vydání.* Praha, C.H. Beck, 1995, ISBN 80-7179-041-9 (C.H.Beck. Praha)

trestního zákona. Nesporné ovšem je, že násilí takto definované může směřovat i proti osobám, které nejsou odkázány na péči pachatele tak, jak vyžaduje v tomto případě tr. zákon, a proto by měl tento zákonný předpis pamatovat také na jejich ochranu.

Specifickou situaci, která nastává v případě, že se násilí odehrává mezi osobami blízkými, zohlednila např. slovenská novela trestního zákona, provedená zákonem č. 183/1999 Z.z. a účinná od 1.9.1999. Název ustanovení § 215 týrání svěřené osoby se mění na „Týrání blízké osoby a svěřené osoby“ a zní:

§ 215 tr.zák.

(1) Kdo týrá blízkou osobu nebo osobu, která je v jeho péči nebo výchově, tím, že jí způsobuje fyzické utrpení nebo psychické utrpení

a) opakovaným bitím, neoprávněným zavíráním („uzatváraním“), nadměrným vyvoláváním strachu nebo stresu, anebo jiným nepřiměřeným nebo neodůvodněným trestáním,

b) opakovaným neoprávněným odpíráním stravy, základního ošacení, základní hygieny, zdravotní péče nebo bydlení,

c) nucením k žebrotě nebo k opakovanému vykonávání prací způsobujících jí neúměrnou fyzickou námahu vzhledem k jejímu věku, zdravotnímu stavu anebo fyzické nebo psychické vyspělosti, anebo k vykonávání jiných činností, které jsou škodlivé lidskému zdraví, anebo

d) opakovaným nebo nadměrným vystavováním vlivu látek, které jsou škodlivé lidskému zdraví,

bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let anebo zákazem činnosti.

(2) Odnětím svobody na tři roky až deset let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1

a) zvláště surovým způsobem anebo

b) na více osobách.

(3) Stejně jako v odstavci 2 bude pachatel potrestán, poruší-li činem uvedeným v odstavci 1 povinnost, vyplývající z jeho zaměstnání, nebo povinnost, ke které se osobně zavázal, nebo pokračuje-li v páčání takového činu po delší dobu.

(4) Odnětím svobody na deset let až patnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví nebo smrt.

3.3.5. Trestné činy proti životu a zdraví

Přejde-li pachatel od výhrůžek k jejich uskutečnění, přijde ke slovu *hlava sedmá tr.z.*

Pokud bude prokázán *úmysl* pachatele *poškozeného usmrtit*, bude pachatel trestný podle ustanovení § 219 tr.z. *vraždy*. Z hlediska případů domácího násilí stojí za povšimnutí, že je-li tento čin mimo jiné spáchán zvláště surovým nebo trýznivým způsobem (§ 219 odst. 2 písm.b) tr.zák.) nebo na těhotné ženě (§ 219 odst. 2 písm.d) tr.zák), jedná se o zvláště přitěžující okolnost a tedy o okolnost, která podmiňuje použití vyšší trestní sazby.

V souvislosti s usmrcením jednoho partnera druhým bude docházet k případům, kdy se „role“ násilníka a jeho oběti vymění. Zpravidla se tak bude stávat poté, co déletrvající násilí ze strany partnera dosáhne takové intenzity, že se napadená osoba začne důvodně obávat o svůj život, případně poté, kdy bude hrozit bezprostřední útok na děti napadané osoby. V takových případech může přicházet v úvahu otázka, zda takové jednání nenaplnuje znaky *nutné obrany* podle ust. § 13 tr.zák.

Kauza č. 1

Senát táborské pobočky Krajského soudu v Českých Budějovicích zprostil dne 30. dubna 1999 v plném rozsahu ženu obžalovanou z trestného činu vraždy, kterého se měla dopustit 21. června 1998 na svém manželovi. Žena byla v kritický den vystavena, podobně jako v minulosti, fyzickému útoku ze strany svého manžela. Ten své ženě způsobil vyšší počet krevních výronů. Napadená jej zasáhla nožem do srdce, muž zemřel na následky zranění týž den. „Obžalovaná musela podle vyjádření znalců z oboru soudního lékařství poranění vnímat jako značně bolestivá. Měla zároveň strach z nepříčetnosti manžela, u něhož byla zjištěna dvě promile alkoholu v krvi. Podařilo se jí utéct do kuchyně, kde byl položen nůž. Uchopila jej a věřila, že tak muže odradí od dalších útoků. Obžalované nelze vyčítat aktivní postoj. Mohla mít důvodné obavy o svůj život. Šlo o obranný mechanismus spojený s aktivním pohybem. Bránila se právem a nevybočila z mezí nutné sebeobranu,“ uvedl předseda senátu JUDr. Jiří Bernát.³⁴

Kauza č. 2

Rozsudkem krajského soudu v Praze z 26. listopadu 1982 sp. zn. 1 T 34/82 byla obžalovaná J.B. uznána vinnou pokusem trestného činu vraždy podle ust. § 8 odst. 1, § 219 tr.zák. spáchaným tím, že v domě bodla zezadu do hrudníku kuchyňským nožem značnou silou svého manžela D.B. v úmyslu ho usmrtit, přičemž poškozený utrpěl hlubokou bodnou ránu do zad s ochrnutím dolních končetin. Obžalovaná byla za tento čin odsouzena podle ust. § 219 tr.zák. za použití ust. § 32 odst. 2 tr.zák. k trestu odnětí svobody na tři léta, pro jehož výkon byla podle ust. § 39a odst.3 tr.zák. zařazena do druhé nápravně výchovné skupiny. Obviněné bylo dále uloženo ochranné ústavní léčení podle ust. § 72 odst. 1, odst. 4 tr.zák.

Obžalovaná proti tomuto rozsudku krajského soudu podala v zákonné lhůtě odvolání, v němž navrhla, aby napadený rozsudek byl zrušen a ona byla obžaloby zproštěna, popř. aby po doplnění řízení výsledkem znalců z oboru psychiatrie byla při veřejném zasedání uznána vinnou trestným činem ublížení na zdraví podle ust. § 224 odst. 1 tr.zák. a byl jí uložen trest odnětí svobody s podmíněným odkladem jeho výkonu.

Nejvyšší soud ČSR napadený rozsudek zrušil a krajskému soudu přikázal, aby věc v potřebném rozsahu znovu projednal a rozhodl. Z odůvodnění vyplývá, že se KS náležitě nezaměřil na zvážení psychického stavu obviněné v úzkostné obranné reakci o sebe a novorozeně, jemuž hrozilo ze strany poškozeného napadení, takže poté, kdy poškozený odhodil kuchyňský nůž, bodla ho obviněná nožem do zad v okamžiku, kdy se nakláněl nad ležící dítě. Závěr KS o nepřiměřenosti obrany obviněné vůči opilému útočnickovi, napadajícímu v dané době fyzicky obviněnou, její sestru i dítě, neodpovídá výsledku dokazování. (...) Výsledky dokazování nasvědčují tomu, že subjektivně byla přesvědčena o tom, že v dané chvíli dítěti hrozí ze strany poškozeného nebezpečí smrti či jiného vážného ohrožení zdraví. (Poškozený často obžalovanou fyzicky napadal takovým způsobem, že měla modřiny s podlitinami na těle. Den před spácháním činu, pro který byla stíhána, byla poškozeným zbita a zmlácena tak, že ošetřující lékař doporučil hospitalizaci pro podezření z lehkého otřesu mozku na chirurgickém oddělení nemocnice, což obžalovaná odmítla proto, že se jí neměl kdo postarat o dítě. Násilnické jednání poškozeného oznámila však na VB a tato skutečnost byla pro poškozeného právě důvodem pro opětovné fyzické napadení obžalované a její malé sestry poté, kdy se vrátil domů v podnapilém stavu. Obě ženy fyzicky napadl, mlátil

³⁴ Monitor ČTK, České tiskové zpravodajství a publicistika pro MSp ČR ze dne 4. 5. 1999. Článek z Českobudějovických listů, autor Kopřiva, J., 3. 5. 1999, s. 1.

a vyhrožoval jim nožem. Obžalovaná se v té době bránila pouze křikem, jakmile však poškozený začal ohrožovat i dítě jeho a obžalované, které leželo v postýlce, uchopila nůž, který předtím poškozenému vypadl z rukou a v okamžiku, kdy byl poškozený skloněn nad dítětem, bodla jej do zad.)

Odvolací soud po zrušení rozsudku KS dal pokyn k hodnocení podmínek nutné obrany, zejména z hlediska subjektivního stavu obviněné (1 To 4/83 NS ČSR).

V obou výše zmíněných případech soud vycházel z předpokladu, že u nutné obrany se nevyžaduje přiměřenost obrany ve smyslu úplné proporcionality mezi významem ohroženého společenského zájmu a vztahu dotčeného obranou mezi intenzitou situace a obrany. Ustanovení § 13 tr.zák. uvádí, že nejde o nutnou obranu, byla-li obrana „zřejmě“ nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku.³⁵ Přiměřenost obrany je v konkrétním případě třeba hodnotit se zřetelem na všechny okolnosti případu.

Kauza č. 3³⁶

*Podmínky pro aplikaci ustanovení § 13 tr.zák. o nutné obraně **nenaplnilo** jednání ženy v pátém měsíci těhotenství, která nožem usmrtila svého partnera. Stalo se tak poté, co jí její partner opakovaně vyhrožoval, že ji zabije a snažil se opatřit si za tímto účelem nůž. Obžalovaná vzala nůž jako první a zasadila muži několik ran, kterými byly zasaženy životně důležité orgány.*

Podle vyjádření znalců z oboru psychiatrie žena jednala v krátkodobé duševní poruše, v tzv. nezvládnutelném afektu.

Její čin byl soudem kvalifikován jako trestný čin vraždy podle ust. § 219 odst. 1 tr.zák. a za použití ust. § 40 odst. 1 tr.zák. byla odsouzena k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v délce trvání 7 let.

Kromě žádosti o milost, kterou podala sama obviněná, požádalo prezidenta republiky o prominutí trestu 582 osob z jejího okolí. V petici uvedli, že se žena dopustila trestného činu v sebeobraně.

Ministr spravedlnosti udělení milosti nedoporučil; prezident republiky prominul zbytek trestu odnětí svobody, a to s účinky zahlazení.

Nejčastěji však budou z hlavy sedmé tr.zák. uplatňována ustanovení § 221, § 222 a § 224 tr.z. upravující *trestné činy ublížení na zdraví*. V případě, který naplní skutkovou podstatu § 224 tr.zák., půjde o způsobení těžké újmy na zdraví nebo smrti z nedbalosti; obě další ustanovení upravují úmyslné ublížení na zdraví a úmyslné způsobení těžké újmy na zdraví.

Komentář k ust. § 221 odst. 1 tr. zákona ve shodě s trestní naukou a praxí vymezuje pojem *ublížení na zdraví* jako „způsobení takové poruchy normálních tělesných nebo duševních funkcí, která znesnadňuje poškozenému výkon obvyklé činnosti, resp. má vliv na způsob jeho

³⁵ Trestní zákon platný v době trestního řízení vedeného o tomto trestném činu.

³⁶ Informace Kanceláře prezidenta republiky (300.143/2000, vyhrazená agenda dle č. I odst. 2 písm. b) Rozhodnutí)

života a není zcela přechodného rázu“. Podle praxe činí nejméně 7 dnů.³⁷ Judikát č. II/65 předestírá, že pracovní neschopnost poškozeného při posuzování ublížení na zdraví je sice kritériem důležitým, nikoliv však jediným a uvedená sedmidenní lhůta není stanovena jednoznačně a bez možnosti odchýlného posouzení konkrétního případu.

³⁷ Jelínek, J., Sovák, Z.: *Trestní zákon a trestní řád*. Linde Praha a.s. - Právnícké a ekonomické nakladatelství B. Hořínkové a J. Tuláčka, 1997, ISBN 80-7201-068-9

Těžkou újmu na zdraví definuje ust. § 89 odst. 7 tr.zák. jako *vážnou poruchu zdraví nebo vážné onemocnění*. Za těchto podmínek je těžkou újmu na zdraví a) zmrzačení, b) ztráta nebo podstatné snížení pracovní způsobilosti, c) ochromení údu, d) ztráta nebo podstatné oslabení funkce smyslového ústrojí e) poškození důležitého orgánu, f) zohyzdění, g) vyvolání potratu nebo usmrcení plodu, h) mučivé útrapy nebo ch) delší dobu trvající porucha zdraví.

Bude-li mezi *blízkými osobami* docházet k fyzickému násilí, které bude dosahovat intenzity trestného činu, půjde zřejmě nejčastěji o skutky naplňující ustanovení § 221 odst. 1 tr.zák., které postihuje *úmyslné útoky na zdraví*. V případě, že osoba pachateli blízká nevyužije svého práva odepřít výpověď jako svědek, které mu přiznává ust. § 100 odst. 1,2 tr. řádu, a bude v průběhu řízení proti pachateli svědčit, nebude vyloučen ani skutek podle ustanovení § 221 odst. 2 písm. a) tr.zák. V případě, že nedbalostním následkem ublížení na zdraví bude těžká újma na zdraví, pachatel bude trestný podle ust. § 221 odst. 2 písm. c) tr.zák., bude-li tímto následkem smrt, bude se jednat o případ podle ustanovení § 221 odst. 3 tr.zák.

Odlíšná situace nastane, bude-li *těžká újma na zdraví nebo smrt způsobena z nedbalosti*; tehdy bude pachatel trestně odpovědný podle ustanovení § 224 odst. 1 tr.zák. a potrestán uložením nižší trestní sazby než ve výše zmíněných případech.

Ustanovení § 222 tr.zák. pamatuje na případy, kdy pachatel měl v úmyslu způsobit druhé osobě *těžkou újmu na zdraví*. Bude se zřejmě jednat o případy, kdy se násilí v rodině už nějakou dobu vyskytuje a jeho intenzita se stupňuje. Na jakousi „pomstu“ pachatele osobě, která proti němu svědčila (podobně jako ve výše popsané situaci k ustanovení § 221 odst. 2 písm. a) tr.zák.) pamatuje ust. § 222 v odst. 2 písm. a) tr.zák., bude-li pachateli prokázán úmysl způsobit poškozenému ze zmíněného důvodu těžkou újmu na zdraví. Byla-li činem uvedeným v odstavci 1 způsobena smrt, bude pachatel trestně odpovědný podle ustanovení § 222 odst. 3 tr.zák. Smrt zde musí představovat pouze následek způsobený nedbalostně; v opačném případě by se jednalo o trestný čin vraždy, jak jej chápe dikce ust. § 219 tr.zák.

3.3.6. Trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti

Případy domácího násilí budou též často naplňovat skutkové podstaty trestných činů *osmé hlavy zvláštní části trestního zákona*, především pak ustanovení § 231 tr.z. omezování osobní svobody, § 232 tr.z. zbavení osobní svobody, § 235 tr.z. vydírání, § 237 tr.z. útisku, § 238 tr.zák. porušování domovní svobody a § 241 tr.z. znásilnění.

O *omezování osobní svobody* půjde v případech, kdy bude pachatel poškozenému bez oprávnění bránit v užívání osobní svobody, bude-li toto bránění nesnadno překonatelné. V praxi se budou vyskytovat typicky případy uzamčení partnera v domě, bytě či místnosti. Bude-li pachatel poškozenému bránit v užívání svobody pohybu delší dobu, půjde o intenzivnější zásah do osobní svobody, který se svou povahou blíží uvěznění a velmi ztěžuje osvobození postižené osoby,³⁸ a skutek bude posuzován jako *zbavení osobní svobody* podle ust. § 232 odst. 1 tr.zák.

³⁸ Jelínek, J., Sovák, Z.: *Trestní zákon a trestní řád*. Linde Praha a.s. - Právnické a ekonomické nakladatelství B. Hořínkové a J. Tuláčka, 1997, ISBN 80-7201-068-9

Zmíněná ustanovení trestního zákona budou naplňovat skutky, jimiž se bude pachatel snažit izolovat svého partnera od okolí a tím omezovat jeho styky a vazby na jeho přirozené sociální prostředí. Typicky jde o zákazy návštěv přátel a příbuzných, případně vyžadování přerušování veškerých kontaktů s nimi a s ostatním sociálním okolím. V počáteční fázi snahy o izolaci partnera půjde spíše o jakýsi „citový nátlak“, který však není trestněprávně postižitelný, dokud nedojde k fyzickému či jinému faktickému bránění v užívání osobní svobody.

Trestný čin *vydírání* bude zajisté dalším často se vyskytujícím skutkem domácího násilí a půjde o něj v případě, kdy bude pachatel jiného násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy nutit k nějakému konání, opominutí nebo trpění. Ustanovení § 235 tr.zák. nevyžaduje, aby pachatel dosáhl sledovaného cíle, postačí, že cíl byl směřován k poškozenému a ten jej vnímal. Lze sem podřadit např. velmi často se vyskytující situace, kdy pachatel násilím nutí partnera k plnění svých představ a pokynů.

Ke klasifikaci skutku jako trestného činu vydírání bude zapotřebí mj. působit na vůli oběti násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy. Působením na vůli partnera pomocí již výše zmíněného citového nátlaku tedy trestným činem podle ustanovení § 235 tr.zák. rovněž nebude, *pokud tento nátlak nedosáhne intenzity pohrůžky násilím nebo způsobení jiné těžké újmy.*

Působení na vůli partnera může mít několik podob:

- a) přesvědčování - kdy se přesvědčující osoba snaží nastiňováním argumentů ovlivnit partnerovo rozhodnutí a změnit jej podle vlastních přání je v souladu se zákony za předpokladu, že rozhodující se osobě je ponechána svobodná vůle a případná změna rozhodnutí je učiněna dobrovolně,
- b) citový nátlak - který také není ještě postižitelný trestněprávně, ale který v rozhodující se osobě zanechává negativní pocity ohledně správnosti zvoleného rozhodnutí ve vztahu k partnerovi,
- c) pohrůžka násilím nebo pohrůžka jiné těžké újmy - která podle komentáře k trestnímu zákonu³⁹ nemusí směřovat přímo proti napadenému. Komentář tento případ sice výslovně neuvádí, není však vyloučeno, že pachatel může hrozit i násilím proti sobě samému, dětem, příbuzným, blízkým. Na tento případ již ustanovení § 235 tr.zák. pamatuje,
- d) násilí - které je možno spáchat i na osobě odlišné od osoby, na jejíž vůli je působeno, či na věci. Bude-li násilí užito proto, aby druhý něco konal, opominul nebo trpěl, bude opět naplněna skutková podstata tr. činu vydírání.

Bude-li pachatel zneužívat tísně či závislosti jiného k tomu, aby jej nutil něco konat, opominout nebo trpět, půjde o trestný čin *útisku* podle ust. § 237 tr.zák. Spíše než o partnery však půjde v podobných případech o příbuzné, kteří se z důvodu vysokého věku nebo špatného zdravotního stavu nejsou schopni sami o sebe a své záležitosti postarat.

Judikát Rt 23/1980 uvádí, že postavení manželky nelze považovat za stav závislosti vůči manželovi. V daném případě se ovšem jednalo o rozhodnutí, že skutečnost, že manželé jsou v rozvodovém řízení a bydlí spolu ve společné domácnosti, nelze samu o sobě považovat za stav tísně a tím za stav závislosti manželky na manželovi. Judikát Rt 47/1953 upřesňuje, že závislostí je stav, ve kterém se osoba nemůže svobodně rozhodovat vzhledem k tomu, že je

³⁹ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: *Trestní zákon. Komentář*. 2. Vydání. Praha, C.H. Beck, 1995, ISBN 80-7179-041-9 (C.H.Beck. Praha)

v určitém směru odkázána na pachatele, přičemž *nemusí jít o závislost vyplývající z právního poměru, ale stačí faktický poměr závislosti.*

Je však otázkou, zda není možno považovat za faktický stav závislosti např. situaci, kdy jeden z rodičů čerpá další mateřskou dovolenou podle ust. § 157 odst. 2 zák. č. 65/1965 Sb. zákoníku práce a má tedy nárok na rodičovský příspěvek. Podle ust. § 32 odst. 1 zákona o státní sociální podpoře č. 117/1995 Sb. činí výše tohoto příspěvku za kalendářní měsíc součin částky na osobní potřeby rodiče, který má na rodičovský příspěvek nárok, a koeficientu 1,10. Částkou potřebnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb občana se podle ust. § 3 odst. 2 písm. e) zák. č. 463/1991 Sb. o životním minimu rozumí 2 130 Kč měsíčně (jaro roku 2000). Výše rodičovského příspěvku bude tedy činit 2 343 Kč měsíčně. Jelikož jde o tzv. dávku netestovanou, tedy nezávislou na výši příjmu (zde zřejmě příjmu před nástupem na mateřskou dovolenou), bude její výše pro všechny oprávněné osoby stejná. Další dávkou, ke které je rodič oprávněn, je přídavek na dítě. Jedná se o tzv. testovanou dávku, tzn. dávku, jejíž poskytování a výše závisí na rozhodném příjmu v rodině. Maximální výše přídavku na dítě do šesti let věku za kalendářní měsíc činí 500 Kč, oprávněný rodič tedy může získat 2 843 Kč měsíčně z dávek sociální podpory, pokud příjem druhého, zaměstnaného rodiče nepřesáhne částku 5087 Kč. Budeme-li pro potřeby práce předpokládat, že zaměstnaný rodič pobírá průměrnou mzdu, která v roce 1999 činila 12 500 Kč, bude vzhledem k rozhodnému příjmu domácnosti výše příspěvku na dítě asi 219 Kč. Rodič, který zůstane doma s dítětem do čtyř let věku, bude tedy pobírat dávky v celkové částce 2 562 Kč a protože pro přiznání případných dalších dávek se budou posuzovat příjmy obou rodičů společně, nebude mít na jiné dávky nárok. Postavení manželky či manžela samo o sobě za stav tísně či závislosti jistě nezakládá; lze se však domnívat, že měsíční příjem jednoho člena rodiny kolem 2 500 Kč zakládá faktický poměr závislosti na jejím druhém členu tak, jak o něm hovoří ustanovení § 237 tr.zák.

Zejména v době po rozvodu manželství nebo po rozchodu partnerů se může pachatel dopustit jednání naplňujícího skutkovou podstatu trestného činu *porušování domovní svobody* podle ust. § 238 tr.zák. za předpokladu, že byt či dům patří bývalému partnerovi (v případě bývalých manželů, že byl pravomocným rozhodnutím soudu zrušen společný nájem bytu manželů) a pachatel do domu či bytu neoprávněně vnikne nebo v něm neoprávněně setrvá poté, co mu byla přidělena bytová náhrada.

Další skutky, které bývají páchany osobami navzájem blízkými, lze podřadit pod druhý oddíl osmé hlavy trestního zákona - *trestné činy proti lidské důstojnosti*. Pokud muž donutí ženu k souloži násilím, pohrůzkou bezprostředního násilí nebo k takovému činu zneužije její bezbrannosti, dopouští se trestného činu *znásilnění* podle ust. § 241 tr.zák. bez ohledu na to, zda je či není jejím manželem, příp. zda by mohl být považován za osobu poškozené blízkou. Je tím chráněno právo ženy svobodně rozhodovat o svém pohlavním životě a toto právo nemůže být potlačeno v případě, že se činu dopustí určitá kategorie pachatelů.

Ve stejném smyslu hovoří i rozhodnutí Krajského soudu v Banské Bystrici ze 13. června 1955 3 To 167/55 (Rt 97/55), které uvádí, že ustanovení tr. činu znásilnění chrání i manželku proti manželovi a že „skutková podstata trestného činu znásilnění je proto naplněna i tehdy, když pachatel násilím nebo pohrůzkou bezprostředního násilí donutí k souloži vlastní manželku nebo k tomuto cíli zneužije její bezbrannosti“. Manžel, „který násilím nebo pohrůzkou bezprostředního násilí donutí ženu k souloži, kterou na ní pak vykoná jiný muž“, je podle rozhodnutí Nejvyššího soudu Rt 66/55 spolupachatelem trestného činu znásilnění.

Zákon č. 144/2001 Sb. s účinností od 1. 5. 2001 novelizoval trestný čin znásilnění tak, že rozšířil formy jednání, které naplní znaky skutkové podstaty tohoto trestného činu. Podle platného znění se tohoto trestného činu dopustí nejen osoba, která stanoveným způsobem donutí jiného k souloži, ale také kdo tak jiného donutí k obdobnému pohlavnímu styku. Trestní zákon tak po této novele připouští možnost znásilnění jinou formou než genitálně-genitální a zohledňuje tím skutečnost, že v případech znásilnění jde primárně o sexuální násilí, nikoliv o jeho formu.

Zákon také poprvé připouští možnost, aby se žena stala pachatelkou znásilnění a zavádí vyšší ochranu mladistvých poškozených (ust. §241 odst. 2 tr.zák.).

(Pro srovnání jsou uvedeny definice a klasifikace znásilnění podle některých zahraničních právních úprav:

A. KLASIFIKACE

- *trestný čin proti veřejné morálce (obdoba trestných činů hrubě narušujících občanské soužití podle českého trestního zákona) - Itálie, Malta, Nizozemí, Norsko, Turecko;*
- *trestný čin proti sexuální svobodě (v českém trestním zákoně trestné činy proti lidské důstojnosti): Řecko, Slovinsko, Španělsko;*

A. ZNÁSILNĚNÍ V MANŽELSTVÍ

- *kriminalizováno: Kypr, Česká republika, Finsko, Francie, Nizozemí, Polsko, Slovinsko, Švédsko, Švýcarsko;*
- *znásilnění definováno pouze jako nemanželský pohlavní styk: Maďarsko, SRN;*

A. OBĚŤ ZNÁSILNĚNÍ

- *obětí může být pouze žena: Albánie, Bulharsko, Finsko, Francie, Irsko, Maďarsko, Rumunsko, Řecko, SRN;*
- *obětí může být žena i muž: Česká republika, Litva, Malta, Polsko, Rusko, Slovinsko, Španělsko, Velká Británie;*

A. DEFINICE ZNÁSILNĚNÍ

- *síla/násilí/výhrůžky/zastrašování: Finsko, Island, Kypr, Litva, Malta, Norsko, Polsko, Portugalsko, Rumunsko, Slovinsko, SRN, Španělsko, Turecko;*
- *absence souhlasu s pohlavním stykem: Francie, Irsko, Velká Británie.)⁴⁰*

3.3.7. Úvaha o zakotvení oznamovací povinnosti a povinnosti překazit trestný čin

V naprosté většině trestných činů relevantních pro případy domácího násilí a vypočtených v odd. 3.3. neexistuje pro třetí osoby zákonná povinnost trestný čin překazit nebo jej oznámit státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu. Vyjdeme-li z výčtu zmíněných třinácti deliktů, trestného činu *nepřekazení trestného činu* podle ust. § 167 odst. 1 tr.zák. se dopustí pouze ten, kdo se hodnověrným způsobem doví, že jiný připravuje nebo páchá tr. čin týrání svěřené osoby (§ 215 tr.zák.), vraždy (§ 219 tr.zák.) a znásilnění (§ 241 tr.zák.). Trestného činu

⁴⁰ Radford, J.: *Violence against women: Comparative legal study of the situation in Council of Europe Member States*, Strasbourg, 19 August 1998, Doc. EG (98) 1 prov. Documentation of the CEDAW Committee

neoznámení trestného činu podle ust. § 168 odst. 1 tr.zák. se dopustí osoba, která se hodnověrným způsobem doví, že jiný spáchal trestný čin týrání svěřené osoby a vraždy.

Lze ovšem předpokládat, že ani zakotvení povinnosti překazit trestný čin nebo jej oznámit, by ve skutečnosti nevedlo k výrazněji zvýšené míře oznamování těchto skutků. Tato domněnka se opírá o důvody, zmíněné výše v odd. 1.1. - domácí násilí je českou společností stále chápáno spíše jako soukromá záležitost rodiny, kterou si účastníci musí vyřešit sami mezi sebou. Obecně je možno pozorovat větší ochotu oznamovat spíše trestné činy spáchané cizími osobami než osobami blízkými. V neposlední řadě, s přihlédnutím k oprávnění poškozeného rozhodnout, zda bude pachatel trestně stíhán (ust. § 163a trest. řádu), je stejně konečné rozhodnutí v rukou oběti, která - nebude-li dostatečně připravena na „vypuštění“ takovýchto rodinných záležitostí mimo rodinu - může začít navíc trpět pocitem stigmatizace a hanby mezi sousedy, přáteli a známými a ocitne se tak v daleko svízelnější situaci než před oznámením páchaného násilí.

V praxi bývá někdy řešena otázka ohledně povinnosti ošetřujících lékařů oznamovat zjištěné následky násilné trestné činnosti. Lékaři ukládá oznamovací povinnost a povinnost překazit trestný čin tak jako komukoliv jinému ust. § 167 a § 168 tr.zák. Ustanovení § 8 odst. 1 tr. řádu navíc stanoví státním orgánům oznamovací povinnost při zjištění každého trestného činu obecně. Pro soukromá zdravotnická zařízení a soukromé praxe lékařů však tato povinnost nikde v zákoně zakotvena není. Jako námět k úvaze o budoucí právní úpravě by mohl sloužit zákon státu Kalifornie:

3.3.8. Exkurs k oznamovací povinnosti zdravotníků v Kalifornii

Kalifornie byla prvním státem US, který začal v roce 1994 (tzv. Assembly Bill 1652) vyžadovat, aby **zdravotníci a zařízení poskytující zdravotní péči hlásili orgánům činným v trestním řízení případy, kdy bude zdravotní péče poskytnuta pacientovi, o kterém „vědí nebo důvodně předpokládají, že utrpěl zranění nebo jinou fyzickou újmu následkem násilného útoku nebo zneužití spáchaného jinou osobou“.** **Definice násilného útoku a zneužívání zahrnuje znásilnění, sexuálně motivované trestné činy a zneužití partnerem nebo osobou žijící s poškozeným ve společné domácnosti.** V šesti státech USA (Kalifornie, Colorado, Kentucky, New Hampshire, Nové Mexiko, Rhode Island) již zákony o povinném oznamování násilí způsobeného intimním partnerem a zjištěného při zdravotním ošetření platí a řada dalších států s podobnými legislativními opatřeními počítá.

Zákon příkazující poskytovatelům zdravotní péče oznamovat podezření z násilí v intimních partnerských vztazích se snaží

1. *zvýšit bezpečnost a péči o pacienta,*
2. *sesbírat údaje o četnosti výskytu násilí v partnerských vztazích,*
3. *poskytnout dokumentaci o tomto typu násilí k posílení možností právního postihu pachatelů,*
4. *zvýšit odpovědnost poskytovatelů zdravotní péče za odhalování partnerského násilí,*
5. *pomoci orgánům činným v trestním řízení v případech podání obžaloby na pachatele partnerského násilí,*
6. *sejmout odpovědnost za oznámení spáchaného skutku orgánům činným v trestním řízení z ženy poškozené násilím,*
7. *jasně stanovit, že zdravotní systém a společnost nebudou násilí mezi partnery tolerovat.*

Assembly Bill 1652 byl přijat guvernérem státu Kalifornie v roce 1994, devět měsíců po sepsání návrhu zákona. Kalifornský zákon ukládá všem pracovníkům ve zdravotnictví povinnost oznamovat případy podezření na násilí v intimním partnerství orgánům činným v trestním řízení okamžitě, jakmile je to prakticky možné.

Nový zákon vykládá pojem „zdravotní sestra“ jako pracovníka ve zdravotnictví, od kterého je vyžadována oznamovací povinnost a navrhuje - ale nevyžaduje - aby zdravotní pracovníci zadokumentovali v lékařských spisech jakékoliv zmínky o zranění nebo pachatelé, včetně popisu míst na těle poškozeného, kde se nachází poranění a vyplnění formuláře pro orgány činné v trestním řízení a informovat o pacientovi střediska, která se zabývají násilím v intimních partnerských vztazích.

3.4. Trestní právo procesní

3.4.1. Postup policie při výjezdu k případům domácího násilí

Zasahuje-li *policie* v bytě, kde podle oznámení mělo dojít k domácímu násilí, bude postupovat podle ust. § 21 odst. 1 zák.č. 283/1991 Sb. zákona o policii ČR, který stanoví, že „je-li důvodná obava, že je ohrožen život nebo zdraví osoby anebo hrozí-li větší škoda na majetku, je policista oprávněn otevřít byt nebo jiný uzavřený prostor..., vstoupit do něho a provést v souladu s tímto zákonem potřebné služební zákroky, služební úkony nebo jiná opatření k odvrácení bezprostředního nebezpečí“.

V konkrétní situaci bude ovšem záviset na každém jednotlivém policistovi, jak rozhodne o dalším postupu. Možností je několik:

1. pustí-li obyvatelé policii do bytu dobrovolně, nebude důvod podle ust. § 21 odst. 1 zák. o policii ČR postupovat. Na policistovi bude ovšem záležet, zda rozhodne, že se jednalo o falešné oznámení a byt opustí, či zda se bude domnívat, že je situace natolik závažná, že bude možno postupovat podle ust. § 14 odst. 1 písm. a) zák. o policii ČR, podle kterého je policista oprávněn zajistit osobu, která svým jednáním bezprostředně ohrožuje svůj život anebo život nebo zdraví jiných osob nebo majetek. Takto může být násilník zajištěn na 48 hodin⁴¹; *podle čl. 8 odst. 3 Listiny základních práv a svobod musí být zadržena osoba ihned seznámena s důvody zadržení, vyslechnuta a nejpozději do 48 hodin propuštěna na svobodu nebo odevzdána soudu. Soudce pak musí zadržanou osobu do 24 hodin od převzetí vyslechnout a rozhodnout o vazbě, nebo ji propustit na svobodu.*
2. Pokud obyvatelé bytu policistu dovnitř nepustí, musí policista opět volit z několika možností:
 - a) buď uváží, že je za dveřmi páchan natolik závažný trestný čin, který ho opravňuje k násilnému vstupu,
 - b) anebo rozhodne, že o takový čin v konkrétním daném případě neběží.

Bude-li policie postupovat podle možnosti uvedené pod 2a) a byl-li byt otevřen z důvodů obavy, že je ohrožen život nebo zdraví osoby nebo hrozí-li větší škoda na majetku, bude případná stížnost obyvatel bytu na jeho otevření policií hodnocena jako neoprávněná, neboť

⁴¹ z.č. 162/1998, kterým se mění Listina základních práv a svobod, s účinností od 1. 1. 1999

byl dodržen postup předepsaný ust. § 21 zák. o policii. V opačném případě by taková stížnost byla hodnocena jako oprávněná.

Ustanovení § 21 odst. 5 zák. o policii ČR ukládá policistovi povinnost sepsat úřední záznam o otevření bytu a provedených opatřeních. *Dojde-li však policista po vstupu do bytu k závěru, že nebyl spáchán trestný čin nebo přestupek, povinnost sepsat o prošetřeném oznámení a o provedeném zásahu záznam mu uložena není. Tato povinnost mu není stanovena ani v případě, že k jeho vstupu do bytu ani nedojde (např. v případě, že hluk vycházející z bytu na chodbu utichne a policista rozhodne, že za zavřenými dveřmi není páchan natolik závažný trestný čin, který by jej opravňoval k násilnému vstupu).* Policista pak provede příslušná opatření ve služebních pomůckách, případně sepiše úřední záznam o přijatém oznámení a provedených opatřeních.

3.4.2. Návrhy a připomínky k ust. § 21 odst. 5 zák. o policii ČR

Je-li policie zavolána k případu, které by mohlo vykazovat znaky násilí mezi členy domácnosti, měla by kromě povinnosti sepsat úřední záznam o otevření bytu a provedených opatřeních existovat podobná *povinnost* sepsat úřední záznam i pro případy, kdy je policie zavolána k případu násilí v rodině, ale policista se *z nějakého důvodu do bytu nedostane. Takovéto záznamy by mohly v případech opakovaného volání policie na jedno místo signalizovat, že rodinné „rozpory“ dosáhly již několikrát takové intenzity, že k jejich řešení bylo nutno volat policii. V případě opakovaných oznámení o páchaném domácím násilí by potom mohl být pečlivě volen další postup policie.*

3.4.3. Přípravné řízení

Vyšetřování jednání, která splňují charakteristiku domácího násilí a trestní stíhání jejich pachatelů vykazuje určité *zvláštnosti*, které tento postup odlišují od běžného postupu, uplatňovaného při vyšetřování trestných činů páchaných cizími osobami.

Oznamovatelem podezření ze spáchání trestného činu může být kdokoliv, tedy nejen osoba činem poškozená. V praxi však osoba odlišná od osoby postižené oznamuje většinou podezření ze spáchání trestného činu proti dítěti, v případě násilí proti osobě dospělé bývá oznamovatelem právě ona.

V ČR oznámení o skutečnostech, nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, učiněné kýmkoliv, *musí být přijato vždy policejním orgánem, vyšetřovatelem nebo státním zástupcem* (naprostá většina oznámení bude ovšem přijata obvodními a místními odděleními v rámci Policie ČR). Organizace poskytující pomoc obětem trestných činů však mají zkušenost, že policie *zejména v případech domácího násilí odmítá trestní oznámení přijmout*⁴² s vysvětlením, že jde o „hádky mezi manžely“ či „rodinné roztržky“, které by si měli jejich účastníci urovnat sami, případně se snaží oznamovateli podání trestního oznámení rozmluvit tím, že se mu snaží vysvětlit, s jakými dalšími obtížemi by se velmi pravděpodobně v trestním řízení dále setkal.

⁴² Např. PhDr. Ludmila Čírtková v referátu na semináři „Trestný čin znásilnění a jeho oběti“ konaném v PS v Praze 13.9.2000

*Pokud o to oznamovatel požádá, musí být do jednoho měsíce od oznámení vyrozuměn o učiněných opatřeních (ust. § 158 odst. 1 trest. řádu). Policejní orgán, vyšetřovatel a státní zástupce mají podle téhož ustanovení také povinnost oznámení co nejrychleji vyřizovat a poučit oznamovatele o odpovědnosti za vědomě nepravdivé údaje. Podle zkušeností klientů Bílého kruhu bezpečí tvoří toto poučení skutečně významnou součást policejního výslechu - na rozdíl od povinnosti zakotvené v ust. § 46 tr.ř., která *orgánům činným v trestním řízení přikazuje poučit poškozeného o jeho právech a poskytnout mu plnou možnost jejich uplatnění.*⁴³ Nelze s jistotou určit, zda důvodem porušení této povinnosti je snaha policistů ulehčit si svou práci, nebo zda jde o lehkomyšlnost vyplývající z toho, že za nesplnění povinnosti uložené ust. § 46 tr.ř. není stanovena žádná sankce, klienti BKB⁴⁴ si však často stěžují, že o svých zákonem garantovaných právech se poprvé dozvídají až v poradnách BKB. Také z toho důvodu navrhl BKB uzákonění „povinnosti pro každého vyslyšajícího předat poškozené osobě nejpozději na konci jejího prvotního výslechu ve věci kopii poučení o jejich zákonných právech a předání této kopie podchytit v protokolu o výslechu svědka. Protokolárně by též mělo být zaznamenáno, že poškozený byl poučen o možnosti prostudovat trestní spis a zaprotokolováno jeho výslovné vyjádření, zda požaduje či nepožaduje sdělení termínu, případně formy skončení přípravného řízení.“⁴⁵*

K prověření oznámení o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a ostatních podnětů k trestnímu stíhání opatřují vyšetřovatel a policejní orgán nezbytná vysvětlení (ust. § 158 odst. 3 tr.řádu). Tato vysvětlení jsou běžným prostředkem k prověření oznámení o skutečnostech, nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a představují pohovory s osobami, které mohou poskytnout informace o věci. O obsahu vysvětlení, která nemají povahu neodkladného nebo neopakovatelného úkonu, se sepíše úřední záznam (§ 158 odst. 4 tr.řádu), který slouží státnímu zástupci a obviněnému ke zvážení návrhu, aby osoba, která takové vysvětlení podala, byla vyslechnuta jako svědek, a soudu k úvaze, zda takový důkaz provede. Záznam nelze použít jako důkaz v řízení před soudem, a je-li ten, kdo vysvětlení podal, později vyslyšán jako svědek nebo jako obviněný, nemůže mu být záznam předestřen.

V českém právu neexistuje povinnost ani orgánů policie, ani vyšetřovatele či státního zástupce v případě ohlášení násilného činu, spáchaného mezi osobami navzájem blízkými, informovat poškozeného o možnosti kontaktovat některou z neziskových organizací, které se zaměřují právě na pomoc obětem této trestné činnosti.

Nepotvrdí-li se podezření z trestného činu, státní zástupce, vyšetřovatel nebo policejní orgán odloží věc usnesením podle ust. § 159 odst. 1 tr.řádu, nebo věc odevzdá příslušnému orgánu k projednání přestupku (ust. § 159 odst. 1 písm. a) trest.řádu). Usnesení o odložení věci musí být doručeno poškozenému, který proti němu může podat stížnost; oznamovatel se o odložení věci vyrozumí, pokud o to požádal podle ust. § 158 odst. 1 tr.řádu (viz výše). *O odevzdání věci příslušnému orgánu k projednání přestupku se však poškozený nevyrozumívá a nemá ani právo proti němu podat stížnost.* Jak je popsáno výše v kap. o správním právu, půjde o tzv. *návrhové řízení* o přestupku. Poškozený má právo tento návrh učinit do tří měsíců ode kdy se

⁴³ Informace Bílého kruhu bezpečí

⁴⁴ Informace Bílého kruhu bezpečí

⁴⁵ Podnět občanského sdružení Bílý kruh bezpečí k zákonodárné iniciativě, podaného u příležitosti Evropského dne obětí 22. února 1997

dozvěděl o postoupení věci orgánem činným v trestním řízení. Protože však orgán činný v trestním řízení *nemá povinnost poškozeného o tomto kroku vyrozumět*, může se stát, že se poškozený začne o svůj případ zajímat až když už uběhla roční lhůta stanovená pro projednání přestupku ust. § 20 zák. o přestupcích. Čin tedy v tomto případě zůstane nepotrestán.

Pokud naopak zjištěné skutečnosti tomu, že byl spáchán trestný čin nasvědčují, a je-li dostatečně odůvodněn závěr, že jej spáchala určitá osoba, *zahájí vyšetřovatel neprodleně trestní stíhání podle ust. § 160 odst. 1 trest. řádu*.

Trestní stíhání zahajuje vyšetřovatel tím, že nejpozději na počátku prvního výslechu sdělí dotyčné osobě, že ji stíhá jako obviněného. Obviněný může být stíhán na svobodě, nebo může být vzat do vazby z důvodů, které jsou taxativně uvedeny v ust. § 67 tr.řádu, tzn. jestliže jsou zde konkrétní skutečnosti, které odůvodňují obavu, že uprchne nebo že se bude skrývat, aby se tak vyhnul trestnímu stíhání, nebo *že bude působit na soudem dosud nevyslechnuté svědky nebo spoluobviněné nebo jinak mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání, nebo že bude pokračovat v trestné činnosti, dokoná trestný čin, o který se pokusil, nebo vykoná trestný čin, který připravoval nebo kterým hrozil*.

O vazbě rozhoduje v přípravném řízení na návrh státního zástupce soud (ust. § 68 tr.řádu). Není-li dán podle rozhodnutí soudce některý z důvodů vazby, nebo není-li návrh státním zástupcem podán, je obviněný ponechán na svobodě.

3.4.4. Návrhy a připomínky k institutu vazby

Campbell⁴⁶ uvádí, že oběť a osoby, na kterých jí záleží, jsou nejčastěji v nebezpečí života nebo mohou být vážně ohroženy, když chtějí ukončit vztah s původcem násilí. S přihlédnutím ke skutečnosti, že naprostá většina osob postižených domácím násilím sdílí s původcem násilí společnou domácnost, neměly by být závěry výzkumů brány na lehkou váhu. Jednou z možností, jak zakomponovat výsledky výzkumu do reálného života je *zakotvení obligatorního vazebního stíhání pachatele, který spáchal násilný trestný čin na osobě, s níž žije ve společné domácnosti do trestního řádu*.

Nejčastějšími námitkami proti zavedení takového ustanovení bude zajisté obava ze zneužívání, kdy by jeden z partnerů druhého nepravdivě obvinil z trestného činu proto, aby mu tento partner tzv. „uvolnil byt“. Argumenty proti takovým námitkám poskytuje trestní řád v ust. § 71 odst. 1, 2, který říká, že orgány činné v trestním řízení jsou povinny vyřizovat *vazební věci přednostně s největším urychlením* a vazba může trvat v přípravném řízení a v řízení před soudem *jen nezbytně nutnou dobu*.

Otázkou tedy zůstává, v čem a jak by si v těchto případech pachatel krivého obvinění pomohl, zvláště za současného stavu, kdy - jak uvádí zkušenosti většiny klientů Bílého kruhu bezpečí⁴⁷ - osoby poškozené domácím násilím si z celé procedury, kdy podávaly policejnímu orgánu trestní oznámení, nejlépe pamatují důrazné poučení policistů o tom, že v případě lživého

⁴⁶ Campbell, J.: If I Can't Have You No One Can: Power and Control in Homicide of Female Partners, In Femicide: The Politics of Women Killing, ed. J. Radford and D. Russell, New York: Maxwell Macmillan, 1992

⁴⁷ Mgr. P. Vitoušová na semináři „Trestný čin znásilnění a jeho oběti“ konaném v PS v Praze 13.9.2000

obvinění se vystavují nebezpečí trestního stíhání za trestný čin křivého obvinění podle ust. § 174 tr.zák. Uvalením vazby také samozřejmě nezaniká společný nájem bytu manžely, ani jiné právo užívání bytu.

Kauza č. 4⁴⁸

Klientka poradny občanského sdružení Bílý kruh bezpečí byla těžce zraněna při vymáhání pohlavního styku svým manželem. Žena byla hospitalizována, jejímu manželovi bylo sděleno obvinění z trestného činu ublížení na zdraví podle ust. § 221 odst. 2 tr.zák. Ke konci pobytu v nemocnici projevovala klientka obavy z toho, kam půjde, protože v jejich společném bytě stále setrval manžel, který prohlašoval, že „je mu všechno jedno“.

Právní zástupce poškozené podal podnět poškozené k podání návrhu na vzetí pachatele do vazby z důvodu možného ovlivňování soudem dosud nevyslechnuté poškozené a jejich dětí (ust. § 67 písm. b) tr. řádu). Soud ke vzatí pachatele do vazby neshledal důvod.

Poškozená dál sdílí s pachatelem společnou domácnost; manžel ji po jejím návratu z nemocnice ohrožuje mačetou a dál ženě vyhrožuje zabitím...

Kauza č. 5

Manžel znásilnil svoji ženu v přítomnosti jejich dcery v mladším školním věku. Bylo mu sděleno obvinění z trestného činu znásilnění podle ust. § 241 odst. 1 tr.zák. Vyšetřován byl na svobodě, po svém odsouzení za tento trestný čin se proti rozsudku odvolal.

Předtím než rozsudek nabyl právní moci, se tento pachatel dopustil dalšího jednání, naplňujícího skutkovou podstatu trestného činu znásilnění podle ust. § 241 odst. 1 tr.zák. Státní zástupce návrh na vzetí pachatele do vazby nepodal a ten dál žije v jedné domácnosti s poškozenou, která má důvodné obavy z toho, že skutek se může kdykoliv znovu opakovat...

Další skutečností, kterou organizace zabývající se poskytováním pomoci obětem domácího násilí kritizují, je fakt, že i tehdy, byl-li pachatel násilného skutku vzat do vazby, *neexistuje v trestním řádu povinnost orgánů činných v trestním řízení informovat poškozeného o tom, že je tato osoba z vazby propuštěna a že se vrací zpět do společné domácnosti.* Opět je třeba zvážit, zda by nebylo vhodné tuto povinnost do trestního řádu včlenit alespoň pro ty případy, kdy byl vazebně stíhán *pachatel násilného deliktu proti osobě/osobám žijícím v jedné domácnosti.* Podobná povinnost existuje např. v sousedním Rakousku, jak o tom bude zmínka dále.

3.4.5. Ustanovení § 163a trestního řádu - dispoziční právo poškozeného

Vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o skutek, spáchaný osobou, která je nebo v době spáchání činu byla ve vztahu k poškozenému osobou, vůči níž by byl poškozený jako svědek oprávněn odeprít výpověď podle ust. § 100 odst. 2 trest. řádu, (tzn. jestliže by výpovědi způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě, svému příbuznému v pokolení přímém, svému sourozenci, osvojiteli, osvojenci, manželu nebo druhu anebo jiným osobám v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právem pociťoval jako újmu vlastní), nebo kdo je nebo v době spáchání trestného činu znásilnění podle ust. § 241 odst. 1 tr.zák. byl ve vztahu

⁴⁸ Informace o konkrétních případech poskytlo občanské sdružení Bílý kruh bezpečí

k poškozenému manželem nebo druhem, *lze podle ust. § 163a tr. řádu zahájit a v již zahájeném trestním stíhání pokračovat pouze se souhlasem poškozeného.*

Toto ustanovení bylo do trestního řádu zavedeno zákonem č. 178/1990 Sb. s účinností od 1. 7. 1990. Do té doby vyplývala orgánům činným v trestním řízení ze zásady oficiality (§ 2 odst. 4 tr.řádu) povinnost stíhat všechny trestné činy, o kterých se dozvěděly.

Z důvodové zprávy k uvedenému zákonu vyplývá, že navržená úprava respektuje zejména skutečnost, že spácháním trestného činu a následným potrestáním jeho pachatele jsou často fakticky (nikoliv trestněprávně) postiženy i osoby trestným činem poškozené, pokud mezi nimi a pachatelem existuje příbuzenský nebo obdobný vztah. Novela měla proto umožnit trestní postih takového pachatele pouze se souhlasem osoby poškozené, přičemž dispoziční právo poškozeného se vztahuje na celé trestní stíhání až do stadia odvolacího řízení. Výjimkou je nevyžadování souhlasu jiné osoby k trestnímu postihu a k zahájení trestního stíhání v případech, že činem uvedeným v odst.1 byla způsobena smrt.

Přestože v ust. § 163a odst. 1 tr.řádu jsou taxativně uvedeny trestné činy proti zdraví, svobodě, důstojnosti, majetku a cti, vysvětlení důvodové zprávy o cíli, který je dispozičním právem poškozeného sledován („*Tím se zejména sleduje, aby obviněný byl motivován k tomu, aby nahradil škodu, kterou způsobil.*“) vytváří domněnku, že v uvedeném případě se jedná zejména o činy proti majetku.⁴⁹

⁴⁹ Pokud došlo k trestnému činu proti zdraví, svobodě a lidské důstojnosti nebo k útoku na čest, odkáže většinou soud ve věci náhrady způsobené újmy poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních.

Podle ustanovení § 14 zák. č. 209/1997 Sb. o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů jsou v řízení o trestném činu, v jehož důsledku vznikla škoda na zdraví nebo smrt, orgány činné v trestním řízení povinny poskytnout oběti poučení o podmínkách, za nichž lze o poskytnutí pomoci podle uvedeného zákona žádat. Podle ustanovení § 444 občanského zákoníku (zák. č. 40/1964 Sb.) se při škodě na zdraví jednorázově odškodňují bolesti poškozeného a ztížení jeho společenského uplatnění a § 442 odst. 2 obč. zák. uvádí, že škoda se hradí v penězích.

Podle ust. § 11 obč. zák. má fyzická osoba právo na ochranu občanské cti a lidské důstojnosti. Právo tuto ochranu jedinci poskytuje prostřednictvím ustanovení § 13 odst. 1,2 obč. zák., a k prostředkům ochrany patří:

- a) upuštění od konkrétních neoprávněných zásahů (např. další nešíření pomluvy),
- b) odstranění trvalých následků neoprávněného zásahu,
- c) přiměřené zadostiučinění - satisfakce.

Satisfakce přitom může spočívat buď v morálním plnění, kterým může být např. omluva, anebo v peněžitém plnění. To nastupuje v případě, kdy se morální zadostiučinění ukazuje být v konkrétním případě nedostačujícím a zároveň došlo neoprávněným zásahem ke snížení lidské důstojnosti fyzické osoby či její vážnosti ve společnosti ve značné míře. Za takovou újmu je judikaturou považována zejména újma vzniklá prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků.

V případě všech výše zmíněných útoků a především k možnostem náhrady škody jimi způsobené mezi partnery se však zdá, s přihlédnutím k občanskoprávní úpravě společného jmění manželů, především k § 145 obč. zák. („*Majetek, který tvoří společné jmění manželů, užívají a udržují oba manželé společně.*“), že dispoziční pravomoc poškozeného nebude motivovat ani pachatele, aby způsobenou škodu finančně uhradil, ale bohužel ani poškozeného, aby útok oznámil. V případě útoků mezi dalšími osobami, mezi kterými existuje příbuzenský či obdobný poměr, nebude situace zřejmě příliš odlišná.

Přesto, že zákonodárce zamýšlel ustanovením § 163a tr. řádu usnadnit situaci blízkým osobám pachatele, bývá toto ustanovení pro problémy, které v praxi způsobuje právě těmto osobám často nazýván „vydírácím paragrafem“. Je tomu tak zejména proto, že pachatelé bývají často vyšetřováni na svobodě a že vzhledem k ustanovení občanského zákoníku o nájmu bytu je prakticky nemožné dosáhnout toho, aby násilný partner opustil společný byt. Poškozený tak sdílí s pachatelem po celou dobu trestního řízení stejný prostor, kde došlo k deliktu, za který je nyní pachatel stíhán. S přihlédnutím k této skutečnosti a k dlouhému časovému období, které vyšetřování a případný soudní proces trvá, má pachatel deliktu dost času na to, aby poškozeného jakýmkoliv způsobem přesvědčil, aby obvinění stáhl či aby vzal zpět souhlas se stíháním. O formě takového přesvědčování a obecně o situaci, která zpětvzetí souhlasu s trestním stíháním předcházela, se orgány činné v trestním řízení bohužel pravděpodobně nedozvědí. Výzkum, který by se zaměřil na zjišťování, zda některé z forem takového nátlaku nenaplnují skutkovou podstatu např. trest. činu vydírání podle ust. § 235 odst. 2 písm. e) tr.zák. (má-li poškozený v trestním řízení procesní postavení svědka), by byl jistě velmi zajímavý.

Na tuto situaci reaguje zákonodárce zákonem č. 265/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb. trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. S účinností od 1. 1. 2002 nebude podle ust. § 163a odst. 1 písm. d) tr. řádu třeba souhlasu poškozeného také v případech, kdy je z okolností zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůžkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností. Jestliže se poškozený na výzvu orgánu činného v trestním řízení ihned nevyjádří, zda souhlasí s trestním stíháním podle §163 tr. řádu, poskytne mu tento orgán podle povahy věci k vyjádření přiměřenou lhůtu, nejvýše však 30 dnů (§163a odst. 2 tr. řádu). Opět se nabízí otázka, zda se orgány činné v trestním řízení, které budou rozhodovat o tom, jestli se v konkrétní věci jedná o případ, kdy souhlasu poškozeného není třeba z důvodů uvedených v § 163a odst. 1 písm. d) tr. řádu, dozvědí o existenci těchto důvodů.

Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy R (85) 4 o násilí v rodině říká, že soustavné, přímé a okamžité zásahy představitelů trestněprávní kontroly jsou v případech domácího násilí žádoucí jen v extrémních případech. S výjimkou případů, kdy to vyžaduje obecný zájem, má být oběti dáno právo rozhodnout, zda má být viník trestně stíhán. Doporučení však nekonkretizuje ani pojem „extrémní případy“, ani pojem „obecný zájem“. Z dikce ust. § 163a tr. ř. lze vyvodit, že extrémním případem je takový trestný čin, kterým byla způsobena smrt. Na životě občanů má tedy společnost obecný zájem. I na opakovaná ublížení na zdraví podle ust. § 221 tr.zák. už ustanovení § 163a tr. ř. pamatuje a poškozenému dává právo o trestním stíhání pachatele rozhodnout. Právo na ochranu zdraví před úmyslnými útoky takové intenzity, která je cílena ke způsobení těžké újmy, je konfrontováno s možností odepřít souhlas s trestním postihem pachatele.

Kauza č. 6

*Okresní soud v Karviné v dubnu 1999 v hlavním líčení obviněnému F.M., který byl od října 1998 ve vazbě prokázal, že během srpna několikrát přinutil svou družku k dokonané souloži, ačkoliv se bránila. Ve stejnou dobu ji rovněž brutálně napadl pěstí do obličeje a když se schoulila do podřepu, kryla si obličej rukama, tak ji kopl do nohou a hodil po ní igelitovou tašku plnou zavařovacích sklenic, čímž jí způsobil trvalé následky na zdraví. Žena **nešla k lékaři, ani na policii, neboť po celou dobu ji její druh vydíral, že pokud tak učiní, po návratu z vězení si ji najde a zabije ji. Své výhrůžky myslel zřejmě vážně - minulý týden ženu***

*několikrát vyhledal a chtěl po ní, aby mu vydala dítě, které však soud svěřil do péče matky. „Vyhrožoval mi, že když dítě nevydám, tak si to se mnou i s rodinou vyřídí. Prý nás prostě zabije, že mu to za to stojí,“ řekla M.T.*⁵⁰

Takové situace řeší různě řada zahraničních právních úprav - např. možnost vydání soudního nařízení, kterým by byl pachateli zakázán přístup do společného domu či bytu (Rakousko) nebo možnost vydání soudního zákazu přiblížení se k poškozené osobě, k domu či bytu, kde se zdržuje, nebo k místu jejího zaměstnání (USA). Společné pro tyto země je, že soudy o těchto opatřeních a o případech domácího násilí rozhodují velmi rychle.

Výsledkem absence podobných opatření v českém právním řádu je vysoký počet neudělených nebo zpět vzatých souhlasů k trestnímu stíhání násilných partnerů. Ke škodě věci nejde vždy o soulad s cílem, který zákonodárce zamýšlel dosáhnout zavedením § 163a do tr. řádu.

Nabízí se otázka, zda by řešení závažných případů domácího násilí, při kterých hrozí ohrožení života či zdraví jednoho z partnerů napomohlo *zavedení nových institutů, které by umožňovaly vydání předběžných opatření podobných výše zmíněnému zakazu přiblížení se pachatele násilí k osobě poškozené nebo vykázaní tohoto pachatele na určitou domu z bytu*. Pokud totiž bude možná separace obou partnerů, bude jistě možno posoudit nastalou situaci (a tedy i uplatnění možnosti nabízené ustanovením § 163a tr. řádu) objektivněji.

3.4.6. Řízení před soudem

Před soudem se poškozený převážně ocitá *v procesním postavení svědka*. Jako takový se může dát zastupovat zmocněncem, kterým může, ale nemusí být osoba právnický vzdělaná.

Specifikem, které náš právní řád sice umožňuje, ale který v těchto případech bývá jen zřídka využíván (přestože se osvědčil v řadě zemí a nyní jej doporučuje např. i Bílý kruh bezpečí), je *výslech osoby poškozené násilným nebo sexuálně motivovaným trestným činem v nepřítomnosti obžalovaného*. Tato možnost kromě zohlednění psychického stavu oběti též napomáhá zjištění skutkového stavu věci. Poškozené jednak bývají pod vlivem prožitých událostí v takovém duševním stavu, který pachateli umožňuje snadnou manipulaci s nimi, jednak se svého násilného manžela/druha bojí. V trestním řádu je tato možnost zakotvena v ust. § 209 odst. 1 tr.ř., které umožňuje předsedovi senátu vykázat obžalovaného po dobu výslechu svědka, jemuž nebo osobě jemu blízké z podaného svědectví hrozí újma na zdraví, smrt nebo jiné vážné nebezpečí. Po návratu do jednacích síní musí být obžalovaný s obsahem takové výpovědi seznámen, může se k ní vyjádřit a může, aniž by se se svědkem setkal, mu prostřednictvím předsedy senátu klást otázky.

Charakteru otázek, které jsou kladeny obětem domácího násilí při výsleších, se věnuje např. i BKB ve svém podnětu k zákonodárné iniciativě podanému u příležitosti Evropského dne obětí 22. února 1997, kde navrhuje, aby poškozená vyslychaná osoba byla přímo trestním řádem chráněna před nevhodnými dotazy zejména intimního rázu, kladenými kterýmkoliv účastníkem řízení. Velmi častým jevem při výslechu poškozeného je kladení otázek vysoce

⁵⁰ Monitor ČTK, České tiskové zpravodajství a publicistika pro MSp ČR ze dne 27. 5. 1999. „Bývalý druh vyhrožuje zabitím ženě, kterou předtím znásilnil“, Region-Karvinsko, 25. 5. 1999, autor Tomíček, J., s. 1

intimního rázu, které s projednávaným případem evidentně nesouvisejí - příkladem mohou být otázky týkající se jejich předchozích sexuálních zkušeností.

3.4.7. Shrnutí

Výzkumy fenoménu domácího násilí ukazují, že násilí, které často začíná velmi drobnými útoky mívá tendenci postupně nabývat jak na intenzitě, tak na frekvenci a se vzrůstající rafinovaností a krutostí vůči oběti; Campbell⁵¹ uvádí, že násilné útoky nekončí samovolně - mohou pokračovat nebo, bez nějakého zásahu zvenčí, se stále zhoršovat.

Na základě tohoto poznatku vypracovaly některé státy (namátkou SRN, většina států USA) konkrétní postupy krizové intervence, které orgánům činným v trestním řízení přinášejí instrukce jak postupovat při řešení případů domácího násilí. Hlavní myšlenkou je fungující kooperace všech složek orgánů činných v trestním řízení, které se zaměřují na pomoc obětem a dále *jasné vymezení jejich postupů a kompetencí*.

Vzhledem ke specifickým domácím násilím (pachatel a poškozený se velmi dobře znají, oběť mívá větší zábrany podat trestní oznámení na intimního partnera apod.) by bylo pro efektivnější postihování takových případů vhodné *proškolení pracovníků těchto orgánů, pořádat pro ně speciální výcviky a školení zaměřené jednak na vyšetřování a stíhání pachatelů těchto deliktů, jednak na komunikaci s obětí a způsob jejího vyslyšení*. Pořadatelé takových výcviků mohou být např. odborníci ze zahraničí, kde se již podobné aktivity osvědčily, nebo občanská sdružení, která se na pomoc obětem trestných činů specializují.

K odhalování případů domácího násilí a spravedlivému potrestání jejich pachatelů jistě významnou měrou nenapomohou opakované výslechy poškozených v postavení svědků, kteří namísto toho, aby byli v největší možné míře šetřeni a aby byl zohledňován jejich psychický stav, jsou nuceni o traumatické zkušenosti vypovídat několikrát. Zákon sice nikde neukládá povinnost podobnou té, která je stanovena v ust. § 102 tr.ř. o výslechu svědků - osob mladších patnácti let, přesto však stojí za úvahu, zda by nebylo vhodné do trestního řádu začlenit ustanovení, které by doporučovalo *v případě, je-li jako svědek vyslyšena osoba poškozená násilným činem (ev. násilným činem ze strany osoby blízké) o okolnostech, jejichž oživování v paměti by mohlo nepříznivě ovlivnit její duševní stav, je třeba výslech provádět zvlášť šetrně a po obsahové stránce tak, aby výslech v dalším řízení zpravidla už nebylo třeba opakovat*.

S necitlivým, byť nikoliv nezákonným přístupem k poškozenému je možno se setkat i jinde. Za zamyšlení stojí např. skutečnost, nakolik soudu řešícímu případ znásilnění v manželství pomůže v tomto konkrétním případě odpověď na otázku, v kolika letech začala poškozená s pohlavním životem.

⁵¹ Campbell, J.: If I Can't Have You No One Can: Power and Control in Homicide of Female Partners, In Femicide: The Politics of Women Killing, ed. J. Radford and D. Russell, New York: Maxwell Macmillan, 1992

3.5. Úprava domácího násilí v právních normách vybraných evropských zemí

V jednotlivých státech existují k násilí v rodině různé právní přístupy. Radford⁵² člení tyto státy podle následujícího způsobu:

Nezahrnuto v právním řádu: Albánie, Bulharsko, Česká republika, Dánsko, Finsko, Island, Itálie, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Malta, Moldávie, Norsko, Polsko, Portugalsko, Rumunsko, Rusko, Řecko, Slovensko, Slovinsko, Švýcarsko, Turecko, Velká Británie;

speciální legislativa:

Kypr (1994) - Zákon o násilí v rodině (Prevence a ochrana obětí); Violence in the Family (Prevention and Protection of Victims) Act,

Irsko (1996) - Zákon o domácím násilí; Domestic Violence Act;

kombinace právních a mimoprávních přístupů:

Francie (1986) - preventivní programy, meziministerský výbor,

Nizozemí (1983) - vládní politika, změna ústavy,

Norsko (1983) - akční programy, legislativní změny,

Švédsko (1982) - změny ve vyšetřovací a vězeňské politice, akční plán.

3.6. Domácí násilí v právu vybraných zemí

3.6.1. Rakousko

Rakouský parlament schválil na podzim roku 1996 federální zákon o ochraně proti domácímu násilí, který byl připojen jako dodatek k zákonu o policii (SPG). Zákon nabyl účinnosti 1. května 1997.

Program reformy právního řádu je definován v rozhodnutí rakouské federální vlády z 28. června 1994: „*preventivní ochrana jednotlivce proti násilným útokům představuje jeden ze základních úkolů všech institucí a jednotlivců prosazujících právo. Policejní zásah by neměl spočívat v tom, aby bylo oběti k zachování její bezpečnosti navrženo opuštění domu, ale měl by směřovat k násilníkovi, od kterého pochází nebezpečí ohrožení bezpečnosti oběti. V případech, kdy údajný pachatel nemůže být vzat do vazby a kdy uplatnění pravomocí exekutivy je nepostačující, by mělo být zvažováno, zda výhrůžka bezprostředním násilím nemůže být zminimalizována dočasným odstraněním násilníka z domu.*“

Výše zmíněný zákon měl účinně ochránit pět základních principů prevence domácího násilí:

1. připravenost zasáhnout v domě: domácí násilí není soukromou záležitostí rodiny,
2. fyzickou bezpečnost osob jako prioritu,
3. nutnost prohlásit násilí za nezákonné,
4. právo oběti na odškodnění,
5. potřebu spolupráce různých institucí: společné cíle a jasně definované role.

⁵² Radford, J.: Violence Against Women: Comparative Legal Study of the Situation in Council of Europe Member States, Strasbourg, 19 August 1998, Doc. EG (98) 1 prov., Documentation of the CEDAW Committee

Podle tohoto zákona *má policie právo vykázat pachatele deliktu z domu či bytu osoby, které násilím vyhrožoval, a to až na 7 dní.* Jde o tzv. „vykázání cesty“. Je lhostejné, komu inkriminovaný byt či dům patří (policie může vykázat i majitele z jeho bytu), podstatnou je ochrana každé osoby, která bydlí v bytě nebo domě, ať jde o manželku, družku, děti, jiné příbuzné či dokonce podnájemníka. O případu musí být policií vypracován přesný protokol, který musí na základě vyžádání předložit soudu. Pokud policie na základě určitých konkrétních skutečností konstatuje, že byl spáchán nebezpečný útok⁵³ (např. *pokud k podobnému násilí došlo již v minulosti*), je oprávněna ihned odebrat nebezpečné osobě klíče od bytu a vyzvat tuto osobu, aby uvedla novou adresu, na kterou jí bude doručována úřední pošta. Vykázaná osoba si s sebou smí vzít nejnnutnější osobní předměty jako jsou osobní doklady, určitý finanční obnos, oblečení, léky, pracovní prostředky apod. Věci patřící do domácnosti, úspory a cenné předměty si však vzít nesmí, o rozdělení těchto věcí musí později rozhodnout soud.

Zákaz návratu platí pro byt či dům stejně jako pro bezprostřední okolí bydliště. Tento prostor (tzv. ochranné pásmo) musí být policií přesně vymezeno a násilné osobě označeno. Podle § 38a rakouského zákona o policii (SPG) je ochranný prostor „určen podle požadavků na účinnou ochranu postižené osoby“.

Pokud násilník odmítá odejít, může policie použít donucovací prostředky. Návrat této osoby po odchodu policie z domu či bytu představuje porušení úředního nařízení a žadatel o vykázání by měl v tomto případě zavolat policii a požádat soud o uložení trestních sankcí. Přestoupení zákazu se postihuje pokutou do výše 5 000 ATS a policie má povinnost o skutečnosti informovat soud. Při opakovaném porušení zákazu návratu může soud na pachatele uvalit vazbu.

Zákaz návratu a „vykázání cesty“ platí sedm dní, *během prvních 48 hodin je jeho oprávněnost přezkoumána policií.* V případě, že je zákaz zrušen před uplynutím sedmi dnů a dotyčná osoba se opět smí nastěhovat do bytu, *mají úřady povinnost o této skutečnosti neprodleně informovat osobu, kvůli jejíž bezpečnosti byl zákaz vydán.* Pokud však poškozená osoba ihned předloží rodinnému soudu žádost o vydání předběžného opatření (pro delší ochranu), může soud rozhodnout o prodloužení zákazu maximálně o dalších sedm dní. Tato žádost smí být podána i v případě, že ke zrušení zákazu před uplynutím sedmidenní lhůty nedošlo.

K dokázání násilí je třeba před soudem použít *písemné důkazy.* Mezi to patří např. výpověď postižené ženy, výpovědi svědků, zpráva policie, lékařská vyjádření, nemocniční zprávy, zprávy terapeuta a jiných zařízení poskytujících pomoc, fotografie, přičemž policejní zprávy si vyžádá soud přímo. Soud by měl v těchto případech rozhodovat co nejrychleji, za ideálních podmínek do 14 dnů po vykázání. Postižení mohou po tuto dobu zůstat v bytě. Co se týká účasti násilníka na soudním řízení, pokud postižené ženě nebo jejím dětem hrozí akutní nebezpečí, může soud vydat nařízení bez toho, že by pachatele vyslechl. Na soudu lze požadovat a soud může nařídit následující ochranná opatření podle zákona o ochraně proti domácímu násilí:

- násilník musí opustit byt a bezprostřední okolí bytu (§ 382b odst. 1),

⁵³ Je lhostejné, zda policie zasáhla přímo v domě či bytě či zda se postižená osoba na policii obrátí po násilném činu, protože má strach z dalšího násilí; vykázání a zákaz návratu mohou být uloženy v obou případech. Řízení o návrhu podaném bez prvotního zásahu policie trvá ale déle a návrh bývá obvykle odmítnut. Manželský svazek nebo faktické soužití musí před podáním návrhu trvat alespoň tři měsíce.

- násilník se nesmí vrátit do bytu nebo jeho bezprostředního okolí (§ 382b odst. 1),
- násilník se nesmí zdržovat na určitých, konkrétně požadovaných a označených místech, jako jsou např. mateřské školy nebo pracoviště (§ 382b odst. 2),
- násilník se musí vyhnout každému střetnutí, stejně jako navázání kontaktu s postiženým (§ 382b odst. 2).

Aby bylo dočasné předběžné opatření ihned účinné, je nutné požádat

- o jejich okamžité vykonávání,
- o informování postižené osoby o době, po kterou bude toto nařízení vykonáváno,
- o informování policie, že na žádost postižené osoby má zasáhnout ihned, a to i vícekrát, a že vykoná vykázání z bytu a z jeho bezprostřední blízkosti.

Pokud soud *předběžné opatření* uloží nebo zruší, musí o tom informovat policii, a je-li jedna ze stran nezletilá, také jejího oprávněného zástupce. Bylo-li vydáno *rozhodnutí o vykázání*, musí být žadatel informován o tom, kdy vykázání proběhne a má potom možnost se rozhodnout, zda chce či nechce být výkonu přítomen. Vykázání uskutečňuje soudní vykonavatel, v nutných nebo zvláště nebezpečných případech může soud požádat o vykonání nařízení policii.

Žadatel má možnost odmítnout výkon předběžného opatření, tedy okamžitého vykázání násilníka, ale pouze v případě, že opatření již bylo nařízeno a doručeno. Předběžné opatření v tom případě zůstává v platnosti a v průběhu tří měsíců, což je doba jeho platnosti, je možno požádat o jeho výkon. Výjimkou z tříměsíční platnosti předběžného opatření je případ, kdy probíhá násilí mezi manžely a poškozený podá do konce třetího měsíce žádost o rozvod. Předběžné opatření potom platí až do pravomocného ukončení soudního řízení.

3.6.2. Irsko

Návrh zákona, který by zlepšil ochranu obětí domácího násilí předložil irský ministr pro rovnoprávnost a změnu zákonů Mervyn Taylor, T.D. *Domestic Violence Act* (zákon o domácím násilí) nabyl účinnosti 1. března 1996. Dále uvedené skutečnosti nejsou přesnou interpretací zmíněného zákona, jedná se spíše o poskytnutí základních informací o něm.

Zákon vychází z přesvědčení, že fyzické nebo sexuální násilí proti členu rodiny je trestným činem. Policisté mají podle nového zákona oprávnění násilného člena rodiny zatknout a zahájit trestní stíhání, přičemž pravomoc, která se týká zatčení takovéto osoby, je v zákoně přesně vymezena.

Zákon o domácím násilí umožňuje použití dvou různých hlavních forem ochrany osoby, která je domácím násilím ohrožena:

1. bezpečnostního opatření („safety order“),
2. výjimečného opatření („barring order“).

Ad. 1. Bezpečnostní opatření

Bezpečnostní opatření je nařízením soudu, kterým je násilné osobě zakázáno další použití násilí nebo výhrůžek násilím, ale dotyčnou osobu nevykazuje z domu či bytu. Pokud násilná osoba žije odděleně od osoby násilím postižené, bezpečnostním opatřením jí může být zakázáno

sledování domu nebo celkově jakékoliv přiblížení se k domu či bytu poškozeného. Bezpečnostní opatření může být vydáno na dobu maximálně pěti let, poté může být obnoveno.

Ad. 2. Výjimečné opatření

Výjimečným opatřením je naproti tomu pachatel násilí soudem přímo vykázán z domu či bytu, a to maximálně na 3 roky. Také zde je možnost obnovy a dalšího prodloužení trvání opatření.

Pokud se poškozený domácím násilím u soudu dovolává vydání jednoho z uvedených opatření, může soud vydat předběžné opatření, tzv. ochranné opatření („protective order“), které má fakticky stejné účinky jako bezpečnostní opatření. Ve výjimečných případech může soud vydat tzv. předběžné výjimečné opatření, kterým s okamžitou účinností příkazuje násilné osobě opustit společný dům.

Porušení některého z uvedených opatření je trestným činem podle irského trestního zákona.

Irský zákon o domácím násilí poskytuje ochranu před násilnými delikty páchanými mezi rodinnými příslušníky pěti kategoriím osob:

1. **sezdaným párům** - na ochranu proti násilí ze strany partnera.

2. **párům žijícím ve společné domácnosti** - v případě, že pár není úředně sezdán, ale partneři žijí ve společné domácnosti, může jeden z nich požádat o ochranu proti násilí páchanému druhým partnerem. Míra možné zákonné ochrany je závislá na době, po kterou spolu partneři ve společné domácnosti žijí a kdo je vlastníkem bytu či domu. Žije-li pár společně alespoň šest měsíců z posledního roku, může postižený partner požadovat vydání bezpečnostního opatření. Situace se mění, pokud společnou domácnost sdílel pár 6 měsíců z uplynulých devíti měsíců. Tehdy lze vyžadovat vydání výjimečného opatření, ovšem pouze pokud násilný partner není jediným vlastníkem domu či bytu, či pokud k němu nemá z nějakého titulu silnější vlastnické právo než partner násilím postižený.

3. **rodičům** - rodič se může domáhat zákonné ochrany proti domácím násilím páchanému jeho vlastními dětmi, pokud je dítě starší 18 let. Rodič může požadovat vydání výjimečného nařízení, ovšem opět jen v případě, že dospělé dítě není jediným vlastníkem domu či bytu nebo pokud toto dítě nemá „silnější“ vlastnické právo než jeho rodič. Je možná domoci se také bezpečnostního opatření, není-li možné dosáhnout vydání výjimečného opatření.

4. **dalším osobám, které žijí společně** - zákonné ochrany proti domácím násilím páchanému osobou starší 18 let se mohou domáhat všechny osoby, které s násilníkem žijí ve společné domácnosti, pokud soud rozhodne, že jejich soužití není založeno primárně smlouvou (např. nájemní smlouva). Toto se týká např. dvou příbuzných žijících ve společné domácnosti, kteří se mohou prokázat výše zmíněným soudním rozhodnutím. Dotčená osoba může požadovat vydání bezpečnostního opatření; není však oprávněna vyžadovat opatření výjimečné.

5. **dětem** - vydání ochranných opatření podle zákona o domácím násilím může z důvodu ohrožení dětí vyžadovat rodič-oběť domácího násilí, nebo pokud je násilí páchano na jeho dítěti či na dítěti, o které má povinnost pečovat.

Od 1. ledna 1997 může za určitých podmínek jménem osoby postižené domácím násilím požadovat ochranu podle nového zákona také zdravotnické zařízení.⁵⁴

⁵⁴ *Protection from Domestic Violence, A Guide to the new law*, The Office of the Minister for Equality and Law Reform, Dún Aímhírgín, Dublin, 1996

3.6.3. Švédsko⁵⁵

Vládní návrh zákona o opatřeních proti násilí na ženách byl předložen švédskému parlamentu v roce 1998 a byl výsledkem spolupráce Ministerstva pro rovné příležitosti s Ministerstvem spravedlnosti a Ministerstvem zdraví a sociálních věcí. Návrh mimo jiné obsahoval návrh nové legislativy, změny v legislativě stávající, opatření pro efektivnější spolupráci mezi policií, státním zastupitelstvím a poskytovateli sociálních služeb.

Legislativní změny, které se týkají opatření proti násilí na ženách nabyly účinnosti 1. července 1998.

Byla zavedena nová skutková podstata - „*hrubé porušení ženiny integrity*“. Jejím účelem je postihovat opakované trestné jednání muže proti ženě, mezi kterými existuje blízký vztah, ale také jednání proti dětem nebo dalším osobám, které jsou s pachatelem v příbuzenském vztahu (pak se jedná o „*hrubé porušení integrity*“). Pokud tedy muž spáchá určitý trestně postižitelný skutek (útok, výhrůžky, nátlak, sexuální nebo jiné obtěžování, sexuální zneužívání, atd.) proti ženě, se kterou je nebo byl ženatý nebo se kterou žije či v minulosti žil, bude postižen podle tohoto nového ustanovení o hrubém porušení ženiny integrity a nikoliv podle ustanovení, která postihují jednání, kterého se tím dopustil. Nezbytnou podmínkou pro posouzení skutku jako trestného činu podle nového ustanovení je, že jednání bylo součástí opakovaného porušování ženiny integrity a bylo schopno vážně poškodit její sebedůvěru. Pachatel může být potrestán odnětím svobody na šest měsíců až šest let.

3.6.4. Jihoafrická republika

Jihoafrický zákon o domácím násilí byl přijat v roce 1998, aby poskytl ochranu v případech domácího násilí a aby zavedl trestnost znásilnění ženy v manželství. Zavedl také oznamovací povinnost v případech podezření ze špatného zacházení s dětmi.

V preambuli k tomuto zákonu se uvádí, že domácí násilí je vážným deliktem proti zájmům společnosti. Mnoho osob je pravidelně bito nebo týráno a v některých případech dojde k usmrcení jednotlivce jeho partnerem. Oběti pocházejí ze všech sociálních, ekonomických, kulturních, etnických a náboženských skupin a vrstev a řada z nich není schopna s ohledem na sociální a finanční situaci násilné prostředí opustit.

Preambule též zmiňuje, že většinu obětí domácího násilí tvoří ženy, z nichž mnohé jsou napadány i v období těhotenství a že pro tyto ženy jsou jejich domovy nejnásilnějšími místy. Pokud se taková žena dostane do „cyklu násilí“, extrémně se zvyšuje riziko, že při pokusu o opuštění násilného partnerství bude partnerem zabita. Závěrem je zmíněno, že domácí násilí tvoří překážku dosažení rovnosti pohlaví.

Zákon se skládá z 22 částí, z nichž pro domácí násilí je důležitých prvních 13:

1. definice jednotlivých pojmů, které jsou v zákoně dále použity,
2. povinnost policie informovat oběť a osobu, která žádá o ochranu podle tohoto zákona o jejich právech,

⁵⁵ Violence against Women: Governemnet Bill 1997/98:55. Fact Sheet from the Swedish Government Office, September 1998, Regeringskansliets Offsetcentral, Stockholm. Item No. A98.004

3. zatčení podezřelé osoby osobou zajišťující veřejný pořádek („peace officer“) bez soudního příkazu,
4. žádost o ochranné opatření („protective order“),
5. oprávnění k vydání předběžného ochranného opatření („interim protective order“),
6. definice pojmů použitých v ochranném opatření,
7. zabavení zbraní a nebezpečných zbraní,
8. doručování písemností,
9. účinnost předběžného ochranného opatření,
10. oprávnění k vydání konečného ochranného opatření,
11. příkaz k uvalení vazby a řízení o zatčení podezřelého,
12. doplnění konečného ochranného opatření osobou, která tuto ochranu požaduje,
13. soudní příslušnost.

Podle ustanovení tohoto zákona má oběť domácího násilí právo žádat o asistenci policisty na ochranu svou a svých dětí a policista je povinen poskytnout jí veškeré informace o tom, jak získat ochranné opatření. Oběť může též žádat doprovod policisty na bezpečné místo, včetně azylového domu, domu či bytu přátel nebo člena rodiny, nebo na jakékoliv jiné bezpečné místo. *Je možné také žádat, aby adresa žadatele nebyla pachateli sdělena.* Pokud tato osoba nebo její děti potřebují lékařskou pomoc, má právo žádat od policisty pomoc k dosažení lékařského ošetření.

Ochranné opatření vydá soud (Magistrate Court) v kteroukoliv denní či noční hodinu a pachateli bude doručen bez poplatků. Pachateli může být nařízeno poskytnout žalobci („applicant“) nezbytnou finanční podporu a může mu být omezen nebo zrušen kontakt s partnerem či dětmi. V žádosti o vydání ochranného opatření může také být žádáno o soudní vystěhování pachatele nebo o vydání zákazu směřujícímu proti snaze pachatele o zabránění přístupu partnera do společného domu.

Toto nařízení je dočasné povahy. S žádostí o potvrzení či prodloužení platnosti tohoto nařízení je třeba se obrátit na soud.

Policie je též povinna poskytnout oběti domácího násilí poučení o možnosti se obrátit na organizaci, která se v dané lokalitě zabývá poskytováním pomoci či podpory v těchto případech, a o možnosti podat trestní oznámení, pokud byl spáchán trestný čin. To je možno učinit ihned, nebo kdykoliv v budoucnosti.

Závěrem je oběť poučena, že žádostí o vydání ochranného opatření nebo podáním trestního oznámení na základě falešných údajů se dopouští trestného činu.

V případě, kdy je policii nahlášeno *porušení ochranného opatření*, má policista, který oznámení přijal, *povinnost informovat žalobce o právu podat souběžné trestní oznámení proti pachateli, pokud byl spáchán opětovně trestný čin proti tomuto žadateli nebo proti jeho dětem.*

Úředník veřejné správy (peace officer) může i bez soudního příkazu zatknout na místě, kde se odehrál incident domácího násilí osobu, kterou důvodně podezírá ze spáchání skutku obsahujícího prvky násilí.

Veškeré písemnosti vydané podle tohoto zákona musí být doručovány bez prodlení, doručovací povinnost má úředník soudu, který písemnost vydal, šerif podle ustanovení zákona o nižších soudech (Magistrate's Courts Act, 1944; Act No.32 of 1944) a úředník státní správy podle ustanovení trestního řádu z roku 1977 (Act No.51 of 1977). Náklady na doručování těchto písemností jsou hrazeny státem.

Předběžné ochranné opatření není účinné do doby, kdy je doručeno žalovanému. Spolu s ním mu musí být doručeny kopie příloh a zvukových záznamů všech ústně podaných svědectví. Po doručení písemnosti nebo po obdržení potvrzení o vrácení doručované zásilky musí soudní úředník bezodkladně doručit ověřenou kopii předběžného ochranného opatření a původního příkazu k uvalení vazby žadateli o vydání předběžného ochranného opatření.

V případě splnění stanovených náležitostí nesmí soud odmítnout vydat předběžné ochranné opatření z důvodu, že žalovaný („respondent“) o řízení o vydání předběžného opatření nevěděl. Soud v tomto opatření stanoví datum, do kterého žalovaný může podat uvést skutečnosti, které vydání předběžného ochranného opatření brání. Lhůta k jejich podání nesmí být kratší než 10 dní od doručení písemnosti.

Pokud žalovaný do stanovené lhůty požadované skutečnosti neuvede, musí soud vydat *konečné ochranné opatření*. Uvede-li žalovaný ve stanovené lhůtě tyto skutečnosti, je o tom soudní úředník povinen uvědomit žalobce a sdělit mu datum konání jednání ve věci. Žalovaný v tomto případě musí ve lhůtě kratší než 10 dní před stanoveným jednáním se soudním úředníkem zaprotokolovat své odpovědi na tvrzení žalobce, které mají zabránit jeho vydání. Kopie těchto dokumentů musí být doručeny žalobci, který má poté právo se k materiálům znovu vyjádřit a předložit dosud neuvedené důkazy.

V jednání o věci může soud rozhodnout na základě předložených důkazů bez účasti jedné nebo obou stran nebo nařídít ústní projednání věci. Ochranné opatření vydané podle tohoto zákona a podmínky v něm stanovené zůstávají v účinnosti dokud nejsou soudem zrušeny.

Jihoafrický zákon o domácím násilí též vysvětluje užívané pojmy:

fyziké násilí - znamená jakékoliv násilné jednání, násilný útok (act of assault);

sexuální zneužívání - znamená jakékoliv sexuálně motivované jednání, které narušuje, ponižuje, pokořuje, degraduje nebo jakkoliv jinak násilně porušuje sexuální integritu poškozeného;

citové vydírání, verbální a psychické násilí - znamená degradující nebo pokořující jednání, které zahrnuje (demonstrativní výčet)

- a) opakované urážky, zesměšňování nebo urážlivá jména či nadávky,
- b) opakované výhrůžky, které směřují ke způsobení psychické bolesti; nebo
- c) opakované demonstrativní nepřiměřené a přehnané projevy vlastnictví či žárlivosti, které jsou způsobilé vážně poškodit soukromí, svobodu, osobní integritu nebo bezpečnost oběti;

ekonomické násilí - znamená (demonstrativní výčet)

- a) zbavení nebo pohrůžka zbavením některého nebo všech ekonomických nebo finančních zdrojů, k jejichž čerpání je poškozený oprávněn zákonem nebo které

jsou nezbytné pro zabezpečení výživy poškozeného, včetně nezbytných částek na chod domácnosti poškozeného a dětí a na zaplacení splátek hypotéky na společnou domácnost; nebo

- b) odstranění nebo výhrůžky odstraněním části vybavy domácnosti nebo jiného majetku, na kterém má poškozený zájem;

harassment - znamená takové jednání, které je způsobilé v poškozeném vyvolat strach z újmy („harm“) a zahrnuje (demonstrativní výčet)

- a) pozorování nebo potulování se kolem nebo v blízkosti budovy nebo místa bydliště poškozeného, místa jeho zaměstnání, výkonu zaměstnání, studia nebo míst, které jsou s bydlením nebo zaměstnáním či studiem poškozeného spojeny,
- b) opětovné telefonování poškozenému nebo navádění jiné osoby k takovému telefonování, přičemž není podstatné, zda došlo k hovoru či ne,
- c) opakované posílání, doručování nebo zprostředkované doručení dopisů, telegramů, balíčků, faxů, elektronické pošty nebo jiných podobných písemností a materiálů do bydliště nebo zaměstnání poškozeného;

zastrašování - znamená sdělení nebo šíření výhrůžky, která je způsobilá vyvolat strach, nebo umožnění, aby se poškozený s takovou výhrůžkou seznámil („causing any person to receive a threat which induces fear“);

sledování - znamená (demonstrativní výčet) opakované následování, pronásledování nebo oslovování (pouliční obtěžování - „accosting“) poškozené

4. Summary

Selected Criminological and Legal Aspects of Domestic Violence

(Two contributions relating to the problems of domestic violence in the Czech Republic containing empirical knowledge and an analysis of selected legal problems)

Part 2.: Domestic Violence -Some Legal Aspects

This report informs about violence which occurs within a family and between adult and heterosexual spouses or married partners, it does not inform about violence against other family members and close relations. The aim of the report is to:

- a) submit a survey of Czech legal regulations which regulate and criminalise the violent behaviour within a family;
- b) give some examples how to solve such cases in particular countries;
- c) give suggestions for changes or amendments presently-valid legal regulations.

Příloha č. 1

Obvodní úřad městské části v Praze 5
odbor občansko správní
nám. 14. Října č. 4
P r a h a 5, 150 00

K Vašemu č.j.

Návrh na projednání přestupku

Já, nar.
bytem v
navrhuji tímto projednání přestupku
pana/í, nar.
bytem, kterého se dopustil/a tím,
že dne

Jako svědky mohu uvést (s adresami, příp. s daty nar., pokud známo):

.....
.....

Beru na vědomí skutečnost, která vyplývá z ust. § 79 odst. 1 zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů (dále jen přestupkový zákon), že v případě zastavení řízení z důvodů stanovených v ust. § 76 odst. 1, písm. a), b) ,c) a j), přestupkového zákona, tj., že bude zjištěno, že

- skutek, o němž se vede řízení, se nestal nebo není přestupkem,
- skutek nespáchal obviněný z přestupku,
- spáchání skutku nebylo obviněnému z přestupku prokázáno (svědecky),
- jako navrhovatel bych vzal/a svůj návrh na zahájení řízení zpět nebo,
- ač řádně a včas předvolán/a k ústnímu jednání bych se nedostavil/a,

bude mně v uvedených případech jako navrhovateli uložena povinnost nahradit náklady spojené s projednáváním tohoto přestupku, které jsou stanoveny v § 1 odst. 1 vyhlášky Ministerstva vnitra ČR č. 231/1996 Sb., paušální částkou ve výši 500.- Kč, které se zvyšují ve smyslu ust. § 1 odst. 2 cit vyhlášky v případě přizvání znalce z oboru psychiatrie o 800.- Kč a znalce z jiného oboru než psychiatrie o 500.- Kč.

V Praze dne

Vlastnoruční podpis navrhovatele:

Formulář 1

ŽÁDOST O VYDÁNÍ OCHRANNÉHO OPATŘENÍ

Zákon o domácím násilí 1998, JAR

1. (a) Já _____ (celé jméno)

rodné číslo/ datum narození: _____

Adresa trvalého pobytu: _____ Telefon: _____

Adresa do zaměstnání: _____ Telefon: _____

Zaměstnání: _____

Povaha vztahu s žalovaným (respondent): _____

(Dále jen Žalobce - „applicant“), nebo

(b) Já _____ (celé jméno)

rodné číslo/ datum narození: _____

Adresa trvalého pobytu: _____ Telefon: _____

Adresa do zaměstnání: _____ Telefon: _____

V zastoupení: _____ (celé jméno)

(Dále jen žalobce)

rodné číslo/ datum narození: _____

Adresa trvalého pobytu: _____ Telefon: _____

Adresa do zaměstnání: _____ Telefon: _____

Zaměstnání: _____

Povaha vztahu s žalovaným („respondent“): _____

V jehož zastoupení je podávána tato žádost **kvůli** _____

(specifikujte důvod, vztah se žalovaným) **a kterým s tímto zastoupením souhlasí**

(s výjimkou případů, kdy je žalobcem osoba nezletilá);

2. TÍMTO ŽÁDÁM O VYDÁNÍ OCHRANNÉHO OPATŘENÍ PROTI:

_____ (celé jméno)

rodné číslo/ datum narození: _____

Adresa trvalého pobytu: _____ Telefon: _____

Adresa do zaměstnání: _____ Telefon: _____

Zaměstnání: _____

(dále jen ŽALOVANÝ - „respondent“)

3. V partnerství se narodily děti: _____

4. **Protože žalovaný v/poblíž** _____ a (asi) dne _____

se dopustil tohoto/těchto činu/ů:

Viz Příloha/y, čestná prohlášení a další relevantní prohlášení;

5. Požaduji, aby žalovanému bylo nařízeno:

(a) *zdržet se dalších skutků domácího násilí;

(b) *nezískat pro spáchání skutku domácího násilí jinou osobu;

(c) *zákaz vstupu do společného obydlí;

(d) *zákaz vstupu do určených částí společného obydlí;

(e) *zákaz vstupu do domu či bytu žalobce;

- (f) *zákaz vstupu do místa zaměstnání žalobce;
- (g) *neomezovat žalobce nebo děti, které žijí nebo žily ve společné domácnosti ve vstupu nebo setrvání v této domácnosti nebo některé její části; nebo
- (h) *zákaz páchání nějakého dalšího skutku (**jak je požadováno a/nebo specifikováno v přílohách**).

6. Dále požaduji, aby soud nařídil:

- (a) *doprovod policisty do místa bydliště žalobce, specifikovaného v žádosti, aby dohlédl na klidný a nerušený odvoz žadatelova majetku;
- (b) *policejní zabavení zbraně nebo nebezpečné zbraně, která je v příloze specifikována;
- (c) *žalovanému platit nájemné nebo hypotéku na domě, jak je v příloze specifikováno;
- (d) *žalovanému platit nezbytnou finanční podporu, jak je v příloze specifikováno;
- (e) *žalovanému platit platby spojené se vzděláváním (školné), jak je v příloze specifikováno;
- (f) *zákaz styku žalovaného s dětmi nebo dítětem, jak je specifikováno v příloze;
- (g) *určení styku žalovaného s dětmi či dítětem, jak je specifikováno v příloze; nebo
- (h) *zákaz sdělit adresu žalobce žalovanému.

7. Oznámení o porušení tohoto ochranného nařízení oznámím na _____
stanici Policie JAR.

8. Další opatření a podmínky požadované v příloze: _____

Svěddek

Datum

9. Osvědčuji, že před podpisem této žádosti byl svědek dotázán na následující otázky a jeho/její odpovědi zapsány:

- (a) Seznámil/a jste se a rozumíte obsahu této žádosti? Odpověď: _____
- (b) Máte nějaké námítky, kvůli kterým nepodepíšete tuto žádost? Odpověď: _____
- (c) Považujete svůj podpis zde za závazný? Odpověď: _____

Stvrzuji, že svědek této žádosti byl obeznámen s jejím obsahem, že ji chápe a rozumí obsahu, který zde přede mnou stvrdil/a místopřísežným slibem/přísahou, a že připojil/a svůj podpis v mé přítomnosti.

Datum _____ v _____

Soudní úředník

Celé jméno _____

Označení funkce _____

Oblast, pro kterou byl ustaven do funkce _____

Adresa zaměstnání _____

*Nehodící se škrtněte

Formulář 2

PŘEDBĚŽNÉ OCHRANNÉ OPATŘENÍ

Zákon o domácím násilí 1998

NA NIŽŠÍM SOUDĚ (Magistrate Court) PRO (oblast) _____
BYLA PŘIJATA _____ ŽÁDOST č. _____

Ve věci mezi:

ŽADATELEM _____ (rodné č., datum narození)

a

ŽALOVANÝM _____ (rodné č., datum narození)

1. Žadatelova:

Adresa trvalého pobytu: _____ Telefon: _____

Adresa do zaměstnání: _____ Telefon: _____

Zaměstnání: _____

2. Vzhledem k tomu, že žadatel (nebo _____ jeho zástupce) požádali o vydání předběžného ochranného nařízení proti žalovanému, a s ohledem na přílohy a nahrávky ústních důkazů (pokud byly provedeny) zde přiložených, a se zřetelem na povahu žádosti;

3. Soud nařizuje vydání takového předběžného ochranného opatření

3.2.* Žalovanému se nařizuje:

3.2.1. * Zdržet se dalšího konání uvedených skutků naplňujících znaky domácího násilí

3.2.2. * Nevyžadovat od dalších osob pomoc při páčání skutků domácího násilí specifikovaných pod číslem 3.2.1;

3.2.3. * Zákaz vstupu do společné domácnosti v _____

3.2.4. * Zákaz vstupu do _____

* Nehodící se škrtněte.

Příloha č. 3

Domácí násilí z pohledu rodinného práva

Bude-li v manželství docházet mezi manžely k násilí, bude zde patrně možno zaznamenat snahu partnera vůči němuž násilí směřuje k dosažení zrušení takového svazku pomocí institutů rodinného práva.

Zákon č.94/1963 Sb. o rodině přiznává v §18 oběma manželům stejná práva a ukládá jim stejné povinnosti, mezi které patří povinnost žít spolu, vzájemná věrnost, vzájemné respektování důstojnosti druhého, povinnost pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí. Jde ovšem o povinnosti, které nejsou ani soudně ani jinak vynutitelné. Soud může zasáhnout a rozhodnout na návrh jednoho z manželů, pokud druhý manžel neplní svoji povinnost hradit náklady společné domácnosti, či nedohodnou-li se manželé o podstatných věcech týkajících se záležitostí rodiny.

Soud může manželství rozvést podle obecného ustanovení §24 zákona o rodině na návrh některého z manželů, jestliže je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití; bere přitom v úvahu příčiny rozvratu manželství a v rozsudku musí hlavní příčinu rozvratu uvést. Tomuto rozsudku musí ovšem předcházet rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí po dobu po rozvodu podle §25 z. o rodině. Bez tohoto pravomocného rozhodnutí opatrovnického soudu nelze manželství rozvést. Zkoumání příčin rozvratu, výslechy svědků a další podklady nezbytné k vydání rozsudku o rozvedení manželství budou ovšem časově náročné.

V tomto případě by z časového hlediska bylo vhodné použít ustanovení §24a zák. o rodině o tzv. „kvalifikovaném“ rozvodu, kde soud manželství rozvede bez zjišťování příčin rozvratu, jestliže manželství trvalo alespoň jeden rok a manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí, jsou-li zároveň splněny dvě podmínky - manželé předloží písemné smlouvy s úředně ověřenými podpisy upravující pro dobu po rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost, a pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu (§24a odst.1 písm. a) b) zákona o rodině). Soud se v tomto případě spokojí s vysvětleními účastníků řízení uvedených v návrhu a zkontroluje, zda dohoda ve věcech péče o nezletilé děti je zajištěna pravomocným rozsudkem.

Přítomnost násilí v manželství je jistě způsobilá rozvrátit manželství tak hluboce a trvale, jak zákon o rodině předpokládá, ovšem dosažení obou nezbytných skutečností, které vyžaduje §24a odst.1 z. o rodině, bude v rodinách s násilným partnerem zřejmě nad možnosti manžela usilujícího o rychlý rozvod. Dalším nezbytným předpokladem „kvalifikovaného“ rozvodu je také připojení se druhého manžela k návrhu na rozvod, což bude v těchto případech většinou nemyslitelné.

Soud tedy bude muset v případech rozvodu manželství, kde se vyskytne domácí násilí, postupovat podle déle trávajícího obecného ustanovení o rozvodu manželství a to přesto, že návrhové poskytnou soudu lékařské zprávy, policejní záznamy či rozhodnutí o přestupku jako důkazy, že k násilí ze strany manžela skutečně docházelo.

Je ovšem pravdou, že samotný rozvod, jakkoliv rychlý, sám o sobě problém partnerského násilí nevyřeší, pokud nedojde ke splnění hlavního účelu rozvodu, totiž zrušení intimního svazku a oddělení obou bývalých partnerů. Tento účel není splněn, jsou-li manželé či bývalí manželé nuceni nadále setrvávat v jednom bytě.

Rodinné právo - shrnutí

V případech, kdy by mohl být problém domácího násilí vyřešen co možná nejrychlejším rozvodem (např. i z důvodu následného vypořádání majetku ze společného jmění manželů), by bylo dobré umožnit zrychlení rozvodového řízení alespoň v těch případech, kdy bude k dispozici pravomocný rozsudek trestního soudu, kterým bude jeden z manželů uznán vinným z násilného trestného činu proti členům své rodiny. Protože však podle ustanovení §25 zák. o rodině manželství nelze rozvést, dokud nenabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí v době po rozvodu (tzn. soudem stanovená práva a povinnosti rodičů k dítěti pro dobu po rozvodu, zejména určení, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu - §26 zák. o rodině), který vydá soud v řízení podle §176 občanského soudního řádu (OSŘ), bude třeba urychlit nejprve toto řízení.

Podle §76a odst.1 OSŘ ocitne-li se nezletilé dítě bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život *nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny*, což bude v případech násilí probíhajícího mezi jeho rodiči pravděpodobné, předseda senátu předběžným opatřením nařídí, aby bylo předáno do péče osoby, kterou v usnesení označí (touto osobou může být pochopitelně i rodič dítěte). Toto předběžné opatření může soud nařídít jen na návrh okresního úřadu a o návrhu musí být rozhodnuto bezodkladně, nejpozději do 24 hodin poté, co byl podán (§75 odst.2 OSŘ). Předběžné opatření nařizuje předseda senátu před zahájením řízení, je-li třeba, aby zatím byly upraveny poměry účastníků, nebo je-li obava, že by výkon soudního rozhodnutí byl ohrožen (§74 odst.1 OSŘ).

Bylo by tedy možné předběžným rozhodnutím rozhodnout o svěřeni dítěte do výchovy tomu rodiči, který násilím trpěl a s ohledem na okolnosti případu upravit styk násilného rodiče s dítětem, protože ve věcech péče soudu o nezletilé se ve věci samé rozhoduje rozsudkem o výchově a výživě nezletilých dětí, o styku rodičů s nimi, o navrácení dítěte, o přiznání, omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti anebo o pozastavení jejího výkonu, ..., a o záležitostech, o nichž se rodiče nemohou dohodnout (§176 odst.1 OSŘ).

Jakmile rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu nabyde právní moci, lze rozvést manželství rodičů.

Takovéto opatření k urychlení rozvodového řízení by mohlo být užitečné např. v případech, kdy jeden z manželů - alkoholik fyzicky napadá členy své domácnosti (a za toto své jednání byl již pravomocně odsouzen) a systematicky propíjí prostředky ze společného jmění manželů. V tomto případě bude rozvod nutný i k tomu, aby mohlo dojít k vypořádání majetku tvořícího společné jmění manželů a tím pádem k majetkové odluce partnerů.

Příloha č. 4.

Zahraniční výzkumy a statistiky

Finsko

Prozatím jedinou evropskou zemí, která provedla oficiální výzkum četnosti výskytu násilí na ženách a v jeho rámci také výskyt domácího násilí, je Finsko.

První průzkum násilí proti ženám ve Finsku proběhl v roce 1997, výsledky byly publikovány v srpnu 1998. Tento průzkum provedla skupina expertů HEUNI.

Zkoumaný vzorek tvořilo 7 100 žen z celé země. Sledovaným cílem bylo zjištění výskytu psychického a fyzického násilí, násilí v intimním partnerství, násilí, jehož svědkem je dítě nebo kde má dítě s násilím zkušenost a dále výskyt sexuálního obtěžování a strachu z násilí.

Z těchto žen, starších 15 let a v současnosti vdaných nebo žijících s druhem bylo 22% zneužito nebo jim bylo vyhrožováno jejich *současným* mužským partnerem. Zkušenost se *sexuálním nebo psychickým násilím* za posledních 12 měsíců má 9% žen, z toho 80% se týkalo násilí psychického. Více než 69% žen, které byly zneužity svým partnerem během posledního roku už mělo zkušenost s násilným jednáním ze strany téhož partnera z dřívějšího.

Polovina žen, které žily odděleně od svého partnera nebo byly rozvedeny mělo zkušenost s *psychickým nebo sexuálním násilím nebo s výhrůžkami* ze strany jejich předchozího partnera. Během posledního roku zažilo násilí ze strany partnera 7% těchto žen; z toho skoro 70% bylo psychické násilí. V řadě případů se po rozchodu nebo rozvodu násilí nezastavilo. Z žen, které měly zkušenost s násilím ve vztahu 36% uvedlo násilí a obtěžování také po rozchodu či rozvodu.⁵⁶

Za léta 1987 - 1995 bylo ročně zavražděno průměrně 47 žen; z toho průměrně 27 žen (tj. 56,7%) zemřelo v důsledku násilného trestného činu spáchaného manželem či přítelem (příp. bývalým manželem či přítelem).

Skotsko

V roce 1996 se ve Skotsku uskutečnil kriminologický výzkum, v jehož rámci byla zjišťována také situace ohledně výskytu domácího násilí. Z průzkumu vyplynulo, že 17% žen a 9% mužů se již někdy setkala buď s výhrůžkami násilím nebo s násilím ze strany svého partnera; 12% žen a 5% mužů zažilo obojí. Skotský výzkum dále uvádí, že 30% z celkového počtu násilných skutků proti ženám se stalo v domácím prostředí. V tomtéž prostředí se vyskytla 3% všech násilných činů proti mužům.⁵⁷

Protože je domácí násilí celospolečensky rozšířeným fenoménem se závažnými důsledky na životy a zdraví osob, které se s tímto druhem násilí setkaly, uvědomily si vyspělé země nutnost řešení tohoto problému především vytvářením a uplatňováním preventivních programů a různých projektů cílených ke snižování výskytu domácího násilí a na pomoc jeho

⁵⁶ Výroční zpráva HEUNI o publikaci Faith, Hope and Battering. A Survey of Men's Violence against Women in Finland. Markku Heiskanen, Minna Piispa, HEUNI Newsletter, 1/1999, ISSN 1236-2522

⁵⁷ The Consultation Document of The Scottish Office, Home Department, November 1998

obětem, případně směřujících k přijetí nových legislativních opatření týkajících se domácího násilí.

Nikaragua

Protože hlavním důvodem, proč dosud chybělo dostatečné obecné povědomí o domácím násilí byl nedostatek spolehlivých údajů, rozhodla se skupina expertů z National Autonomous University v Leónu v Nikaragui, Umea University ve Švédsku a členky Women's Violence Network vydat v roce 1995 studii o rozšířenosti a charakteru zneužívání žen v manželství v Leónu, druhém největším městě Nikaraguy.

Bylo zjištěno, že ze zkoumaného vzorku 360 žen ve věku 15 - 49 let, které byly někdy vdané, jich zažilo násilí v intimním partnerství 52% a jedna ze čtyř měla zkušenost s takovým násilím během uplynulých 12 měsíců. Jedna třetina žen, které byly fyzicky napadeny svým partnerem, jím byla také znásilněna a jedna třetina byla partnerem zbita v těhotenství.

Téměř polovina žen uvedla, že jejich děti byly svědky násilí a že tyto děti poté trpěly emocionálními problémy nebo poruchami chování. Ženy, které zažily násilí, trpěly šestkrát častěji emocionálními problémy; psychické následky týrání a zneužívání u nich přetrvávaly ještě dlouho poté, co samotné násilí skončilo. 80% žen také uvedlo, že nevyhledaly pomoc mimo rodinu a jen 14% někdy nahlásilo násilí policii.⁵⁸

Spolková republika Německo

Podnětem pro vznik modelového projektu v SRN (Berlínský intervenční projekt proti domácímu násilí) byla skutečnost, že zatímco pachatelé násilných činů vůči ženám zůstávají většinou nepotrestáni, postižené ženy a jejich děti musejí hledat ochranu a azylových domech a útulcích.

V roce 1993 se v Berlíně spojili pracovnice ženských útulků a azylových zařízení, pracovníci poraden i jednotlivé fyzické osoby působící v oblasti boje proti násilí a vytvořili pracovní tým, který si stanovil za cíl rozvíjet nové způsoby a strategie proti mužskému násilí v partnerských vztazích. Analýzou současné situace v SRN a stávajících modelů v ostatních zemích dospěli k závěrům, že účinné ochrany týraných žen a dětí lze dosáhnout pouze tehdy, pokud bude domácí násilí společensky, tedy i ze strany orgánů činných v trestním řízení, jednoznačně odsuzováno.

Výsledkem byl zárodek projektu na ochranu žen a odbourávání násilí mužů. Vychází z předpokladu, že ke změně reakce společnosti na problematiku domácího násilí je nutno jak v individuální, tak v institucionální rovině uplatňovat změněný postoj k mužskému násilí, který zahrne i práci s pachateli. Bylo zřejmé, že tento přístup předpokládá cílenou kooperaci projektů a institucí. Úspěch projektu mohl být předpokládán pouze zapojením a spoluprací různých projektů, zaměřených proti násilí a veškerých institucí a politických orgánů, jejichž úlohou je mimo jiné boj proti domácímu násilí a které mohou přispět k prevenci nebo k odbourání násilí páchanému mezi členy rodiny. Ústředním bodem konceptu bylo vytvoření trvalého, širokého a akceschopného spolku proti domácímu násilí, napříč nejbližším okolím projektu a státními institucemi.

V roce 1994 založili členové pracovního týmu spolek „Berlínská iniciativa proti násilí na ženách“ - BIG e.V., který se stal nositelem nového projektu, Berlínského intervenčního

⁵⁸ Ellsberg, M.C. Liljestrand, J., Winkvist, A.: The Nicaraguan Network of Women against Violence: Using Research and Action for Change, Reproductive Health Matters, No 10, November 1997

projektu proti domácímu násilí. Tento projekt je podporován Spolkovým ministerstvem rodiny, seniorů, žen a mládeže a berlínskou správou Senátu pro práci, odborné vzdělávání a ženy jako modelový projekt na období let 1995 - 1999.

Dlouhodobým cílem Berlínského intervenčního projektu proti domácímu násilí je poskytnout ženám a jejich dětem bezpečí a ochranu před tímto druhem násilí a umožnit jim život bez něj. K tomuto účelu vypracoval projekt jednotlivé konkrétní cíle, k nimž patří:

- vytvoření rámcových podmínek, které zaručí komplexní ochranu a dostatečnou podporu žen a jejich dětí,
- posílení práv týraných žen a vybudovat jejich stabilní pozici v rámci práva,
- prosazení společenské zavržení násilí a jeho pachatelů,
- učinit pachatele odpovědnými za jejich činy (např. vzetím násilníků do vazby; prostřednictvím ustanovení občanského práva či sankcí vyplývajících z trestního práva),
- praktikování a zprůhledňování koordinovaného postupu proti domácímu násilí ze strany všech zúčastněných institucí,
- šíření osvěty o násilí mužů vůči ženám a zařizování prevence.

K podpoře tohoto projektu a k dosažení vytčeného cíle přispívají různé aktivity, např. jsou vyvíjeny konkrétní návody k jednání při policejním zásahu k ochraně žen, které jsou týrány, a postupy proti pachatelům násilí. Pomocí těchto návodů má být přesně stanoveno, jak mají policejní úředníci zakročit v případech domácího násilí, jak sepsat protokol o průběhu činu, kdy může být pachatel vzat do vazby a jaké informace jsou v dané situaci pro ženu důležité. Velmi důležité je též vypracovávání konceptů studijních a tréninkových kurzů pro muže, kteří se dopouštějí násilí a zavedení povinné návštěvy těchto kurzů je-li pachatel odsouzen k podmíněnému trestu odnětí svobody. Ke zlepšení situace týraných žen by také měly přispět snadno dostupné informace na místní i centrální úrovni o možnostech právní i psychologické pomoci.

Domácí násilí se ovšem má stát především tématem v základním vzdělávání, dalším vzdělávání a nástavbovém vzdělávání pracovníků policie, státního zastupitelství, soudů, úřadů i poradenských pracovišť. Jedině kvalitně vyškolený pracovník bude moci odvádět kvalitní práci.

**VYBRANÉ KRIMINOLOGICKÉ A PRÁVNÍ ASPEKTY DOMÁCÍHO NÁSILÍ.
Dva příspěvky k problematice domácího násilí v ČR
(empirické poznatky a rozbor vybrané právní problematiky)**

Autoři: PhDr. Milada Martinková, CSc.
Mgr. Radka Macháčková

Vydavatel: Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Určeno: Pro odbornou veřejnost

Tiskárna: Vydavatelství Kufr - František Kurzweil
Naskové 3, Praha 5

Dáno do tisku: prosinec 2001

Vydání: první

Náklad: 160 výtisků

www.kriminologie.cz

ISBN 80-86008-98-3